

A. Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI : LXXIX

ARAPÇA

DİLBİLGİSİ

DR. MEHMET MAKSUDOĞLU

A N K A R A
1 9 6 9

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
YAYINLARI

LXXIX

ARAPÇA DİLBİLGİSİ

Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU

Fatih Henin Nediyari
8. 5. 1920

İbrahim

BİRKAÇ SÖZ

Bir Arapça Dilbilgisi yazmağa, 1960-61 öğretim yılında, İmam-Hatip Okulunda meslek dersleri öğretmeni olarak bulunduğum İzmir'de başlamıştım. İmam-Hatip Okulları müfretatına uygun olarak büyük bir bölümünü hazırladığım taslak, araya başka uğraşların girmesiyle tamamlanamamıştı. Bu kitap, eldeki eski malzemeden de yararlanılarak, ancak, derlenen eski ve yeni malzeme, Arapçanın bir bütün olarak verilmesini öngören bir plana göre, yenibir kalıba dökülerek meydana gelmiştir. Kitapta, başlıca üç bölüm vardır.

I. Bölüm, harflerin söylenişleri ve yazılışlarını belirten, Arapça ile ilgili ilk ve temel bilgileri veren bir Giriş niteliğindedir.

II. Bölüm, kelimenin yapısı, bölümleri, kelimenin uğradığı değişiklikleri inceleyen biçimbilgisi (sarf morfoloji) ne tahsis edilmiştir. Burada, Arapçadaki kelime çeşidi sayısına (fiil, isim, harf) uygun olarak 3 alt bölüm vardır. Kelime, her bakımdan bu bölümde incelenmiştir.

Ses Uyumu ve Yumuşama Kaideleri (الابدال و الاعلال) kelimenin yapısındaki değişikliklerle ilgili olduğundan, sözgelisi, küçültme (التصغير) gibi, çokluk (الجمع¹) gibi bir madde numarası altında, a) harf b) teskin c) kalb sıklara ayrılarak incelenebilirdi. Ancak, genişliği ve hususiyeti, bu konuyu, Sarf'a bir ek bölüm gibi almamızı gerektirdi.

III. Bölüm'de cümle kuruluşu, kelimenin cümle içindeki durumu ve bu durumun kelime sonunda gerektirdiği değişiklikler gösterilmiş, yani, bu son bölüm sözdizimi (nahv: sentaks) ne ayrılmıştır.

1 Cem karşılığı çoğul, mufred karşılığı tekil sözleri kullanılmakta ise de, "çok" ve "tek" sözlerinin sonuna -I eklenerek nisbet, aidiyet anlam elde etme iddiasının ne denli çürük ve temelsiz olduğu hakkında bkz.: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türkçede -I Eki, Türk Dili, sayı 181 (Ekim 1966), s. 24 - 32, Ankara 1966.

Sözdizimi, tamamen, dilin yapısı rûhu ile ilgili olduğundan, önce kesin, açık olarak bilinmesi gereken, okuyanın zihnine Arapçanın bunye hususiyeti olarak nakşolunması istenen hususlar (cümle ve tamlama çeşitleri gibi) verilmiş, sonra cümle işlenmiştir.

Bu arada sırası geldikçe, Türkçe kaideler hatırlatılmış, okuyanda "dil şuuru" uyanık tutulmağa çalışılmıştır. Kitap gözden geçirilip alıştırmalar yapıldıktan, kısası Arapçada belli bir seviye kazandıktan sonra "İçindekiler" şemasına göz atmak, dilin yapı hususiyetine olan aşinalığı yoğunlaştırabilir ümidindeyim.

Kitabın basımıyla yakından ilgilenen Doç. Dr. Mehmed Hatiboğluna, Asis. M. Rami Ayas'a, provaların tashihinde çok emeği geçen Asis. Mustafa Fayda'ya, çok değerli yardım ve tavsiyelelerde bulunan Râşid Râcih b. Muhammed'e ve kapağı hazırlayan Cevat Ülger'e içten teşekkürlerimi sunmak, yerine getirilmesi zevkli bir vazifedir.

Mehmet E. Maksudoğlu

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

A b e c e: E l i f b â

1 - Harfler — الْحُرُوفُ	1
2 - Harflerin Söylenişi — التَّلْفُظُ	2
3 - Harekeler — الْحَرَكَاتُ	4
4 - Sukûn — السُّكُونُ	4
5 - Hemze — الهمزة	5
6 - Uzatma İşâreti — المَدَّةُ	6
7 - Bağlama İşâreti — الشَّدَّةُ	7
8 - Nunlama — التَّنْوِينُ	7
9 - Belirtme Takısı — حَرَفُ التَّعْرِيفِ (ال)	8

İKİNCİ BÖLÜM

BİÇİMBİLGİSİ

Morfoloji — عِلْمُ الصَّرْفِ

I - F İ İ L — الْفِعْلُ

10 - Füllerin Kök Bakımından Ayrımları — الْمُجَرَّدُ وَالْمَزِيدُ فِيهِ	12
--	----

11 - Fiilerin Bötümleri — اقسام الافعال	14
12 - Fiil Çekimi — تَصْرِيفُ الْفِعْلِ	15
13 - Masdar — الْمَصْدَرُ	35
14 - İsmu'l Fâ'il — اِسْمُ الْفَاعِلِ	51
15 - İsmu'l Maf'ûl — اِسْمُ الْمَفْعُولِ	53
16 - Etken Fiil (الفعلُ المَبْنِيُّ), Edilgen Fiil (الفعلُ الْمَبْنِيُّ) لِلْمَجْهُولِ)	54
17 - Beş Fiil — الْأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ	54

II - İ S İ M — الْاِسْمُ

18 - İsimlerde Erlik, Dişilik — اَلتَّكْوِيْرُ وَالتَّانِيْثُ فِي الْاَسْمَاءِ	55
19 - İsimlerde Teklik, İkilik, Çokluk — الْاِفْرَادُ وَالتَّثْنِيَّةُ وَالتَّجْمَعُ فِي الْاَسْمَاءِ	59
20 - Zamirler — الضَّمَائِرُ	66
21 - İşâret İsimleri — اَسْمَاءُ الْاِشَارَةِ	72
22 - İsmu'l Mavsûl — اِسْمُ الْمَوْصُولِ	76
23 - Zaman ve Yer İsimleri — اِسْمَا الزَّمَانِ وَالمَكَانِ ...	78
24 - Mim'li Masdar — الْمَصْدَرُ الْمِيمِيُّ	80
25 - Bir Kez Oluş İsmi — اِسْمُ الْمَرَّةِ	81
26 - Durum İsmi — اِسْمُ الْهَيْئَةِ	82
27 - Cins İsmi, Teklik İsmi — اِسْمُ الْجِنْسِ وَاسْمُ الْوَحْدَةِ	82
28 - Âlet İsmi — اِسْمُ الْاَلَةِ	83
29 - Obartma — الْمُبَالَغَةُ	84

30 - Üstünlük ve Yeğleme İsmi — اِسْمُ التَّفْضِيلِ	86
31 - İlgi İsmi — اَلْاِسْمُ الْمُنْسُوبُ	89
32 — Küçültme — التَّصْغِيرُ	92
33 - as-Sıfatu'l Muşabbahatu — الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ	94
34 - Soru İsimleri — اَسْمَاءُ الْاِسْتِفْهَامِ	96
35 — Sayı — اَلْعَدَدُ	97

III - H A R F

36 - Harfler — اَلْحُرُوفُ	106
----------------------------------	-----

BAZI SES UYUMU VE YUMUŞAMA KAİDELERİ

37 - İdgam — اَلْاِدْغَامُ	107
38 - İbdâl — اَلْاِبْدَالُ	108
39 - İ'lâl: kalb, teskîn, hazf — اَلْاِعْلَالُ: اَلْقَلْبُ — اَلتَّسْكِينُ — اَلْحَزْفُ	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZDİZİMİ

علمُ النَّحْوِ — Sentaks

40 - İsim Tamlaması — اَلْاِضَافَةُ	115
41 - Sıfat Tamlaması — اَلصِّفَةُ وَالْمَوْصُوفُ	117
42 - İsim Cümlesi — اَلْجُمْلَةُ الْاِسْمِيَّةُ	119
43 - Fiil Cümlesi — اَلْجُمْلَةُ الْفِعْلِيَّةُ	120
44 - Beş İsim — اَلْاَسْمَاءُ الْخَمْسَةُ	121

MEBNİ ve MU'RAB

A - MEBNİ KELİMELER —	الكَلِمَاتُ الْمَبْنِيَّةُ	123
a - isim türünden :		123
45 - İşâret İsimleri —	أَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ	123
46 - Zamirler —	الضَّمَائِرُ	124
47 - al İsmu'l Mavsûller —	الْأَسْمَاءُ الْمَوْصُولَةُ	126
48 - Şart İsimleri —	أَسْمَاءُ الشَّرْطِ	126
49 - Soru İsimleri —	أَسْمَاءُ الْإِسْتِفْهَامِ	127
50 - Bazı Kinâyeler —	بَعْضُ الْكِنَايَاتِ	127
51 - Bazı Zarflar —	بَعْضُ الظَّرُوفِ	128
52 - Bazı Sayı İsimleri —	بَعْضُ أَسْمَاءِ الْعَدَدِ	130
b - fiil türünden :		131
53 - Geçmiş Zaman —	الْفِعْلُ الْمَاضِي	131
54 — Buyruk Kipi —	فِعْلُ الْأَمْرِ	131
55 - Pekiştirme Nununa Bitişik Geniş Zaman Fiili —	الْفِعْلُ الْمَضَارِعُ الْمَتَّصِلُ بِنُونِ التَّوَكِيدِ	133
56 - Dışılık Nununa Bitişik Geniş Zaman Fiili —	الْفِعْلُ الْمَضَارِعُ الْمَتَّصِلُ بِنُونِ النَّسْوَةِ	133
c - harf türünden:		133
57 - Bütün Harfler —	حُرُوفُ الْمَعَانِي كُلِّهَا	133
B - MU'RAB KELİMELER —	الكَلِمَاتُ الْمُعْرَبَةُ	
İ'râb Hakkında Umûmî Bilgiler		
58 - Mahallî İ'râb —	الْإِعْرَابُ الْمَحَلِّيُّ	139

59 - Nunlanmaz — الْمَمْنُوعُ مِنَ الصَّرْفِ 140

MARFU'LAR — الْمَرْفُوعَاتُ

60 - Fâ'il — الْفَاعِلُ 142

61 - Sözde Fâ'il — نَائِبُ الْفَاعِلِ 144

62 - Muhtedâ ve Haber — الْمُحْتَدَأُ وَالْخَبَرُ 145

63 - أَخْبَارُ إِنِّ وَ أَخْوَاتِيهَا — soyundan olanların haberleri 148

64 - اِسْمُ كَانٍ وَ أَخْوَاتِيهَا — soyundan olanların ismi 149

65 - اِسْمُ كَادٍ وَ أَخْوَاتِيهَا — soyundan olanların ismi 152

66 - Leyse'ye benzeyen harfler — الْاِحْرَافُ الْمَشْبَهُةُ بِلَيْسَ 153

67 - Öğme ve Yerme Fiilleri — فِعْلًا الْمَدْحِ وَالذَّمِّ 155

68 - İş Zamiri — ضَمِيرُ الشَّيْءِ 156

69 - Soru Harfleri — حُرُوفُ الْاِسْتِفْهَامِ 157

70 - Lâ'nın Haberi — خَبَرُ لَا النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ 158

MANSUBLAR — الْمَنْصُوبَاتُ

71 - Mutlak Maf'ûl — الْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ 159

72 - al-Maf'ûlu Bihi — الْمَفْعُولُ بِهِ 162

73 - Diyelik Maf'ûlu — الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ 164

74 - al-Maf'ûlu Fihi — الْمَفْعُولُ فِيهِ 165

75 - al-Maf'ûlu Ma'ahu — الْمَفْعُولُ مَعَهُ 167

76 - Hâl — الْحَالُ 117

77 — Temyîz — التَّمْيِيزُ 169

78 — Munâdâ —	الْمُنَادَى	172
79 — Görüş ve Değiştirme Fiilleri —	أَفْعَالُ الْقُلُوبِ وَالتَّحْوِيلِ	174
80 — Şaşma Fiilleri —	فِعْلًا التَّعَجُّبِ	176
81 — Mustesnâ —	الْمُسْتَسْنَى	178
82 — İgrâ —	الْإِغْرَاءُ	181
83 — Tahzîr —	التَّحْذِيرُ	181
84 — İstigase —	الْإِسْتِغَاثَةُ	182
85 — İhtisas —	الْإِخْتِصَاصُ	183
86 — Nudbe —	الْكُدْبَةُ	184
87 — İştigal —	الْإِسْتِغَالُ	184
88 — Mansûb Geniş Zaman Fiili —	الفعلُ المضارعُ المنصوبُ	186

M A C Z U M — المجزوم

89 — Maczûm Geniş Zaman Fiili —	الفعلُ المضارعُ المجزومُ	187
---------------------------------	--------------------------	-----

M A C R U R L A R — التمجرورات

90 — İsim Tamlaması —	الْإِضَافَةُ	190
91 — Çekim Harfleri —	حُرُوفُ النُّجْرِّ	192
92 — And Harfleri —	أَحْرَفُ الْقَسَمِ	204

U Y A N L A R — التواييع

93 — Sıfat —	الْصِّفَةُ	206
94 — Pekiştirme —	التَّأْكِيدُ	208

95 - Bedel — اَلْبَدَلُ	209
96 - Bağ — اَلْعَطْفُ	210

C Ü M L E L E R — اَلْجُمَلُ

97 - Basit Cümle — اَلْجُمْلَةُ اَلْبَسِيْطَةُ	215
98 - Bileşik Cümle — اَلْجُمْلَةُ اَلْمُرَكَّبَةُ	216
99 - Cümlede Bir Öge Olarak Bulunan Cümleler — اَلْجُمَلُ اَلْوَاقِعَةُ	
عُنْصُرًا مِّنْ عُنَاصِرِ اَلْجُمْلَةِ	217
100 - Şart Cümlesi — اَلْجُمْلَةُ اَلشَّرْطِيَّةُ	220
101 - İ'tirâzî Cümle — اَلْجُمْلَةُ اَلْاِعْتِرَاضِيَّةُ	220
102 - Açıklama Cümlesi — اَلْجُمْلَةُ اَلتَّفْسِيْرِيَّةُ	221

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

ABECE: ELİFBÂ

1 - Harfler:

Arap alfabesinde 28 harf vardır. Yazı, sağdan sola doğru yazılır. Arapça'daki sesleri gösteren bu harfler, yalnız başlarına veya bir kelime içindeki yerlerinin başta, ortada, sonda olmasına göre değişik biçimde yazılırlar. Harflerin 22 si, yazıda, hem kendinden önceki, hem de sonraki harfle birleşir, 6 sı ise, yalnız kendinden önceki harfle birleşir, kendinden sonra gelen, solundaki harfle birleşmez:

Harfin Adı	Yalnız Başına	Kelime Başında	Kelime Ortasında	Kelime Sonunda	Harfin Adı	Yalnız Başına	Kelime Başında	Kelime Ortasında	Kelime Sonunda
elif (hemze)	ء	—	—	ا	zâd	ض	ض	ظ	ض
hâ'	ب	ب	ب	ب	tâ'	ط	ط	ظ	ط
tâ'	ت	ت	ت	ت	zâ'	ظ	ظ	ظ	ظ
şâ'	ث	ث	ث	ث	'ayn	ع	ع	ع	ع
cîm	ج	ج	ج	ج	ğayn	غ	غ	غ	غ
hâ'	ح	ح	ح	ح	fâ'	ف	ف	ف	ف
hâ'	خ	خ	خ	خ	kâf	ق	ق	ق	ق
dâl	د	—	—	د	kâf	ك	ك	ك	ك
zâl	ذ	—	—	ذ	lâm	ل	ل	ل	ل
râ'	ر	—	—	ر	mîm	م	م	م	م
zâ'	ز	—	—	ز	nûn	ن	ن	ن	ن
sîn	س	س	س	س	vâv	و	—	—	و
şîn	ش	ش	ش	ش	hâ'	ه	ه	ه	ه
şâd	ص	ص	ص	ص	yâ'	ي	ي	ي	ي

2 - Harflerin Söylenişi — اَلتَّلْفُظُ

- hemze ا a Çıkağı (mahreci) gırtlak köküdür. Hemze, ses telleri kapanıp şiddetle açılarak çıkarılan sert bir sestir.
- ب b Dudaklar sıkılıp çabucak açılarak çıkarılan sestir.
- ت t Dil, üst dişlerin ucuna yavaşça dokundurularak çıkarılan bir sestir.
- ث ṡ Dilin, üst ve alt dişlerin arasına sokulmasıyla çıkarılan yumuşak, ıslıklı bir sestir.
- ج c Bu ses, dilin, üst dişlerin az gerisinde damağa değdirilmesiyle çıkarılır.
- ح ḥ Boğaz tamamen açıkken ses telleri sıkıştırılarak gırtlaktan çıkarılır.
- خ ḫ Boğaz kırılarak çıkarılan bir sestir.
- د d Dil üst dişlerin ucuna değdirilerek sert bir solukla çıkarılır.
- ذ z Dil, üst ve alt dişlerin arasına sıkıştırılarak soluk verilir. Bu ses, ث nin sertidir.
- ر r Türkçemizdeki r sesi gibidir, ancak, türkçedeki r, dilin üst diş etlerine yaklaştırılmasıyla çıkarılır, arapçada r söylenirken dil damağa daha yakındır.
- ز z Dişler hafifçe sıkılarak çıkarılan z sesidir.
- س s Dişler arasından çıkarılan, ıslıklı, keskince bir s sesidir.
- ش ṣ Dil, üst diş etlerine belli belirsiz dokundurularak dişler arasından çıkarılan bir sestir.
- ص ṣ Dişler sıkılıp, dil damağa yaklaştırılarak çıkarılan kalın, tok bir sestir.
- ض ḏ Dil, sağ veya sol üst azı dişinin üzerine getirilerek çıkarılan z ile l arasında, kalın, tok bir sestir.
- ط ṭ Dilin üstü damağa yapıştırılıp ucu üst dişlerin iç yanına dokundurulacak çıkarılan kalın bir t sesidir.
- ظ ḏ Dilin üst damağa yapıştırılıp ucunun dişler arasından hafifçe çıkarılmasıyla meydana gelen kalın bir sestir.
- ع ʿa Ses telleri sıkıştırılarak gırtlaktan çıkarılan bir sestir.

- غ ğ Dil kökü damağa doğru yaklaştırılarak çıkarılan kalın, dolgun bir g sesidir.
- ف f Üst dişlerin alt dudağa hafifçe bastırılmasıyla çıkan sestir.
- ق ک Dil kökünden çıkarılan çok kalın bir k sesidir.
- ك k Yumuşak damaktan çıkarılan bu ses, türkçedeki k den biraz kalın bir sestir.
- ل l Türkçemizdeki l gibidir
- م m Genizden gelip dudaktan çıkan bir sestir.
- ن n Dil, üst dişlerin diplerine dokunurken genizden gelen bir sestir.
- و v Dudaklar yuvarlaklaştırılıp öne uzatılarak çıkarılan kalın bir sestir. Türkçedeki üst dişlerle alt dudak arasından çıkarılan v sesi değildir.
- ه h Ses yolu açıkken gırtlaktan gelen h sesidir.
- ی y Yumuşak damaktan çıkarılan y sesidir.

Arapçadaki bazı sesler arasındaki ilişkiyi gösteren çizelgeler:

	Dilin Ucu	Dilin Kökü Yumuşak Damağa Doğru	Gırtlak
Fısıltılı	س ت ث	خ	ح
Seslek	ز د ذ	غ	ع

	Dudaksıl	Dudak- Dil Arası	Dişetle- rinden çkarılan	Damaktan
Seslek	ب		ش ص	ج
Fısıltı		ف		
Akıcı	و م		ر ن	ی

ظ da az, ذ da biraz çok, ث de ise iyice öne doğru çıkarılarak söylenir (te-lâffuz olunur).

Arapça'daki sesler, boğazdan başlayıp dudakta biten çıkış yerlerine (mahrec: çıkak) göre şöyle de sıralanabilir:

أ - ه - ع - ح - غ - خ - ق - ك - ج - ش - ي - ض -
ل - ن - ر - ط - د - ت - ظ - ذ - ث - ف - و - ب - م

uzun sesli harfler : حُرُوفُ الْعِلَّةِ :

ا harfleri, و - ا

بَاعَ - سَاتَى - نَقُولُ - دَرِيزُ - نَكِيْلُ - öljeriz

kelimelerinde görüldüğü gibi, yalnız başlarına uzun sesli harflerdir. Bunları ve öteki harfleri kısa sesli okutmak için h a r e k e denen işaretler kullanılır.

3 - Harekeler — الْحَرَكَاتُ

Arapçada harekelerin sayısı üçtür:

فَتْحَةٌ — üstün	َ : e, a	قَتَلَ — katele (öldürdü)
ضَمَّةٌ — ötre	ُ : u	كُتِبَ — kutubun (kitaplar)
كَسْرَةٌ — esre	ِ : i	قَتِلَ — kutile (öldürüldü)

Alıştırma — Şu kelimeleri okuyunuz:

ذَهَبَ - وَجَبَ - فَرِحَ - قَرُبَ - خَرَجَ - نَظَرَ - فَهَمَ -
لَهُ - وَضَعَ - وَهَبَ - لَكَ - ثَقُلَ - ضَرَبَ - قَطَعَ - صَنَعَ

4 - Sukun: (◌ْ) السُّكُونُ

Bu işaret harfin üzerine konur ve onun tabii sesini gösterir:

يَدْخُلُ — yadħulu (girer)

يَخْرُجُ — yahrucu (çıkar)

يَذْهَبُ — yazhabu (gider)

مِنْ — min (-den, -dan) gibi

Not 1

ا, ذ, ر, د, و, ر harfleri, soldan a s l a bitişmezler.

Not 2

ت harfinin iki türü vardır:

Açık ت içinde bulunduğu kelimenin kendinden sayılır: فَوَتْ (geçme)
تُوت (azık, yiyecek) بَيْتٌ (ev) نَعَتْ (sıfat, nitelik) gibi.

Yuvarlak ة ise, bir kelimenin asıl yapısında bulunmayıp teklik veya dişilik gibi yeni bir durumu göstermek üzere kelime sonuna getirilir:

çocuk — طِفْلٌ kız çocuğu — طِفْلَةٌ
inanmış — مُؤْمِنٌ inanmış (hanım) — مُؤْمِنَةٌ

Yuvarlak ة kelime ortasında bulunursa açık olarak (ت biçiminde) yazılır:

bir gül — وَرْدَةٌ güllünüz — وَرْدَتُكُمْ
gezi, yolculuk — رِحْلَةٌ gezin, seyahatin — رِحْلَتُكُمْ

5 - Hemze: الْهَمْزَةُ

harfi kısa sesli olduğu zaman,

üzerine hemze 'ء' denilen işaret konur:

buyurdu — قَرَأَ — يَأْكُلُ yer, yiyor — أَحَدٌ — أَمَرَ

Hemzenin Yazılışı: كِتَابَةُ الْهَمْزَةِ

Hemzenin yazılışı, kelime içindeki durumuna göre değişir.

a - Hemze, kelime başında bulunursa, herekesi üstün veya ötre ise, hemze, elif üzerine yazılır:

yedi — أَكَلْ — ata — أَبْ — ak — أَبْيَضْ — ana — أُمُّ — kulak — أُذُنْ

Kelime başındaki hemzenin harekesi esre ise, hemze, elif harfinin altına konur:

başkan, önder — إِمَامٌ — ad — إِسْمٌ — insan, kişi — إِنْسَانٌ

b - Hemze, kelime ortasında veya sonunda gelirse, hemzenin harekesi ile kendinden önceki harfin harekesi karşılaştırılır; hangisi daha güçlü ise, hemze, o harekeyi temsil eden harf üzerine yazılır. Harekelerin en güçlüsü $\overset{\text{—}}{\text{—}}$, sonra $\overset{\text{—}}{\text{—}}$, $\overset{\text{—}}{\text{—}}$ dır, en güçsüz $\overset{\text{—}}{\text{—}}$ sayılır.

Misallerle görelim:

yer — يَأْكُلُ Hemzeden önceki harfin (yâ'nın) harekesi üstün, hemzeninki ise sukundur. Üstün daha güçlü sayıldığından, hemze, üstünü temsil eden | harfi üzerine konmuştur.

inanır — يُؤْمِنُ Yâ'nın harekesi olan ötre, hemzenin harekesi olan sukundan daha güçlü sayıldığı için, hemze, ötreyi temsil eden و harfi üzerine yazılmıştır.

yapar — يَنْشِئُ Yâ'nın harekesi olan esre, hemzenin harekesi olan ötrede daha güçlü sayıldığından, hemze, esreyi temsil eden ى üzerine yazılmıştır.

c - Kelime sonundaki hemzeden önce uzun sesli veya sâkin bir harf varsa, hemze yalnız başına yazılır:

bilginler — عُلَمَاءٌ — karşılık — جَزَاءٌ — parça — جُزْءٌ — nesne,şey — شَيْءٌ

Ahştırma — Şu kelimelerdeki hemzelerin böyle yazılış sebebini belirtiniz:

soru — سُؤَالٌ — sorar, ister — يَسْأَلُ — okudu — قَرَأَ — dolar — يَسْتَلِي

6 - Uzatma İşareti اَلْمَدَّةُ (al-Maddatu)

harf harfi yanyana bulunursa, bunlar tek harf olarak yazılır, harfin uzun okunacağını göstermek için, üzerine مَدَّةٌ (maddatun) denilen uzatma işareti konur:

bir — أَحَدٌ — birler — آحاد (ash: أَحَادٌ)

bırakmak, izin vermek — أَذِنَ — bildirmek — آذَنَ (ash: أَأَذِنَ)

7 - Bağlama İşareti: اَلشَّدَّةُ — (aş-Şaddatu)

Bir harf, ardarda iki kez gelirse, tek harf olarak yazılır, üzerine şedde denilen ˆ konur:

yırtmak, yarmak — شَقَّ — (okunuşu شَقَّ)

sevindirmek — سَرَّرَ — (okunuşu سَرَّرَ)

ısırmak — عَضَّ — (okunuşu عَضَّ)

uzatmak, yaymak — مَدَّدَ — (okunuşu مَدَّدَ)

Alıştırma — Şu kelimeleri yüksek sesle okuyunuz:

جَاءَ أَكْمَلَ عَرَفَ رَبُّ يَقُولُونَ ذِئْبٌ كَذَّابٌ
أَكُولٌ قِرَاءَةٌ وَصُولٌ يَفْرُونَ لَوْلُو رُفَقَاءُ عَدُوٌّ
إِلَيْهِ إِخْوَانٌ يَسْأَلُونَكَ خَبَازٌ رَتَلٌ

8 - Nunlama — اَلتَّنْوِينُ (at-Tanvînu)

Kelimeler sonunda, bu kelimelerin belirsiz olduğunu göstermek üzere harekesiz bir N (ن) sesi bulunur. Buna nunlama (اَلتَّنْوِينُ) denir. Yazılışı, son harfin harekesine göre değişir:

Yazılış	Okunuş	Nunlama İşareti
كِتَابٌ	كِتَابُنْ	ُ : (نْ)
كِتَابًا	كِتَابِنْ	ا : (ن)
كِتَابٍ	كِتَابِينْ	إ : (ن)

نْ _ şeklindeki tenvin, yuvarlak ة üzerinde olduğu zaman tünde yazılmaz:

kalamun — قَلَمٌ	kalaman — قَلَمًا
sihhatun — صِحَّةٌ	sihhaten — صِحَّةً
dârun — دَارٌ	dâran — دَارًا
marhalatun — مَرَحَلَةٌ	marhalaten — مَرَحَلَةً

9 - Belirtme Takısı — حَرْفُ التَّعْرِيفِ

İsim ve sıfatların belirli olduğunu göstermek üzere, başlarına اَلْ getirilir, buna belirtme takısı حَرْفُ التَّعْرِيفِ (harfu't ta'rifi) denir:

(herhangi) bir kalem — الْقَلَمُ (bildiğimiz, belli) kalem — الْقَلَمُ

bir ev — بَيْتٌ (belli) ev — الْبَيْتُ

bir mektep — مَدْرَسَةٌ mektep — الْمَدْرَسَةُ

bir kitap — كِتَابٌ kitap — الْكِتَابُ

bir yazıcı — كَاتِبٌ yazıcı — الْكَاتِبُ

Şemsi Harfler — الْحُرُوفُ الشَّمْسِيَّةُ

اَلْ den sonra gelen kelime, ت - ث - د - ذ - ر - ز - ن - ل - ظ - ط - ض - ص - ش - س

harflerinden biri ile başlarsa اَلْ in ل harfi okunmaz, kelimenin ilk harfi şeddeli okunur. Bu harflere Güneş Harfleri : الْحُرُوفُ الشَّمْسِيَّةُ denir.

Yazılış	Anlamı	Okunuş
الشَّمْسُ	Güneş	أَشَمْسُ
التَّاجِرُ	satıcı, tacir	أَتَّاجِرُ
الذِّبُّ	börü, kurt	أَذِّبُّ

الْحُرُوفُ الْقَمَرِيَّةُ — Kamerî Harfler

آل den sonra gelen kelime kalan 14 harf yâni ا — ب — ج —
د — هـ — و — م — ن — ك — ق — ف — غ — ع — خ — ح
den biri ile başlarsa, ال in ل harfi okunur. Bu harflere de Ay Harfleri:
الحروف القمرية denir.

ay — الْقَمَرُ ata — الْأَبُ çizgi — الْخِطُّ
kuşak — الْحِزَامُ yaprak — الْوَرَقُ deve — الْجَمَلُ

Belirtme takısı (ال) nin ا harfi, söz başında okunur:

الْوَرَقُ — yaprak — الْطِفْلُ — çocuk
söz arasında ise okunmaz:

سَقَطَ الْوَرَقُ — yaprak düştü — جَاءَ الطِّفْلُ — çocuk geldi
ال den önce ل gelirse, ال in ا si yazılmaz:

للورق — الورق

للمدرسة — المدرسة

للمشمس — الشمس

للبيت — البيت

Özel Yazılışlı Sözler:

Arapça'da bâzı kelimelerde ا yazılmaksızın okunur. Bu kelimelerin başlıcaları şunlardır:

اللهُ إِلَهَهُ ذَلِكَ هَذَا حَيَاةُ صَلَاةُ الرَّحْمَنِ هَذِهِ
ثَلَاثٌ أَوْلَادُكَ إِسْمَاعِيلُ اسْحَقُ دَاوُدُ

Alıştırma 1 — Şu belirsiz kelimeleri belirli yapınız:

رَاكِبٌ بَائِعٌ سَقْفٌ رَجُلٌ شِعْرٌ شَعْرٌ ذَاكِرٌ
غَالِبٌ فَاتِحٌ

2 - Yüksek sesle okuyunuz:

اِنْشَقَّ الْقَمَرُ السَّاعَةَ الْاَوَّلُ الْاٰخِرُ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُوْلِهِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ
رَسُوْلُ اللّٰهِ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَتَفِي نَعِيْمٍ

İKİNCİ BÖLÜM

BİÇİM BİLGİSİ

MORFOLOJİ — عِلْمُ الصَّرْفِ

S a r f İ l m i, (biçimbilgisi, morfoloji) kelimenin, istenilen mânâya göre biçim değiştirmesini inceler. Arapçada üç çeşit kelime vardır¹:

Türkçemizde sekiz çeşit kelime vardır:

1- İsim: Varlıklara ad olan kelimelere isim denir. Türkçemizde isimler, türlü yönlerden çeşitlere ayrılırlar:

a- Adların varlıklara verilişleri bakımından:

1- cins ismi Varlıklardan bir cins verilen isimdir: *kuzu, taş, akıl, su, ev..*

2- has isim-Bir tek varlığa verilmiş isimdir: *Ahmet, Konya, Fatih, Akdeniz..*

b- Varlıkların oluşlarına göre:

1- madde ismi-Varlıkları, duyularımızla anlaşılan nesnelerin adı:

toprak, su, kitap, yaprak, kalem...

2- mânâ ismi-Varlıkları ancak akıl yoluyla bilinebilen nesnelerin adı:

terbiye, kahramanlık, hürriyet, cesaret...

c- Varlıkların sayılarına göre:

1- tekil-tek bir varlığı gösterir:

kitan, kalem, bıçak, kılıç, tolga, börk, kalpak

2- çoğul-Birden artuk varlığı gösteren isimdir:

kitaplar, kalemler, bıçaklar, kılıçlar, tolgalar, börkler, kalpaklar...

Bir de Topluluk İsmi vardır. Kelime, tekil olduğu halde birçok varlığı gösterir:

boy, oymak, bölük, ordu, dernek...

2- Sifat: Varlıkları niteleyen veya belirten kelimelerdir. Başlıca iki bölüme ayrılırlar:

a- Niteleme Sifatları- Varlığın nasıl olduğunu gösterir: *büyük, sert, yeşil,*

b- Belirtme Sifatları- Varlığı belirtir: *bu, şu, o, altı, dokuz, birtakım, kaç?.*

3- Zamir: Cümlede ismin yerini tutan kelimedir: *ben, sen, o, şunu, onları, herkes...*

4- Fiil: Şahıs ve zamanla birlikte iş, oluş bildiren kelimedir: *okuyorum, gelirsin, görecek-ler, inandık... gibi...*

Fiiller, zaman ve anlam özcüllüklerine göre çekimlenirler. Bu çekimlenme şekline *kip* denir. Türkçemizde dokuz kip vardır:

1- di'li geçmiş kipi - *inandım*

2- miş'li geçmiş kipi - *inanmışsın*

fiil (فِعْلٌ) isim (إِسْمٌ) harf (حَرْفٌ)

fiil: belli bir zamandaki durumu, olayı gösterir:

okuyor — يَمْرَأُ yazdı — كَتَبَ

isim: insan, hayvan, bitki, cansız nesne veya anlamı zamana bağlı olmayan bir işi gösteren kelimedir:

oda — حُجْرَةٌ Ali — عَلِيٌّ bilgi — عِلْمٌ

harf: başka bir kelime bulunmadıkça tam bir anlam vermeyen sözdür:

-den, -dan — مِنْ tâ ki, ceydek — حَتَّى -de, -da içinde — فِي

I - FİİL — الْفِعْلُ

10 - Fiillerin Kök Bakımından Bölünmesi:

Arapçada fiil, kök bakımından, yalın (الْمُجَرَّدُ) ve (harfi) arttırılmış (الْمَزِيدُ فِيهِ) olmak üzere iki bölüme ayrılır:

3- Şimdiki Zaman Kipi - *inaniyorsun*

4- Gelecek Zaman Kipi - *inanacaklar*

5- Geniş Zaman Kipi - *inanırsız*

Bunlar Haber kipleridir.

6- Gereklik Kipi - *inanmalısın*

7- Dilek-Şart Kipi - *inansalar*

8- İstek Kipi - *inanalım*

9- Emir Kipi - *inan.*

Bunlar da Dilek kipleridir.

5- Zarf: Sıfatlardan, fiillerden yahut cümledeki işi kendininkine benzeyen kelimelerden önce gelerek o kelimelerin anlamlarını berkiten veya kusan kelimeler *az yazdı, çok, okudu, yarın gelecek, aşağı, indi, geri çekildi. öne atıldı, için için yanıyor, sesizce ağlıyor. ...*

6 - Edat: Sözcükler arasında türlü anlam ilgileri kuran kelimedir:

gibi, kadar, için, ile, karşı...

7 - Bağ: Eşit görevli kelimeleri veya ilgili cümleleri birbirine bağlar:

ve, çünkü, halbuki, zira...

8 - Ünlem: Duyguları daha canlı anlatmağa yarayan, birdenbire söylenen kelimedir:

amah! ah! oh! gibi

a- Yalın Fiil: الْفِعْلُ الْمَجْرَدُ

Yalın fiilin bütün kök harfleri, fiilin aslındandır, Bu harflerin sayısı geçmiş zaman kipinde umumiyetle üçtür, az sayıda dört harfli yalın fiil de vardır:

yazdı — كَتَبَ	durdu — وَقَفَ	gitti — ذَهَبَ
açtı — فَتَحَ	yaptı — صَنَعَ	topladı — جَمَعَ
yuvarladı — دَحْرَجَ		

Üç harften kurulu fiile üçlü (الثلثي), dört harflisine ise dörtlü (الرباعي) denir. Fiil kalıbına ölçü (الوزن) adı verilir. Üç harfli yalın fiilin ilk harfine o fiilin fâ'sı (فَاءُ الْفِعْلِ) ikinci harfine fiilin aynı (عَيْنُ الْفِعْلِ) son harfine de fiilin lâm'ı (لَامُ الْفِعْلِ) denir. كَتَبَ fiili فَعَلَلَ fiili دَحْرَجَ fiili, فَعَلَّ حَسُنَ, فَعَلَّ شَرِبَ, فَعَلَّ ölçüsündedir denir.

b- Arttırılmış (Üremiş) Fiil: الْفِعْلُ الْمَزِيدُ فِيهِ

Üç veya dört harfli bir köke, bir, iki yahut üç harf eklenerek elde edilen fiile arttırılmış fiil (الفعل المزيد) denir.

indi — نَزَلَ	indirdi — أَنْزَلَ
yazdı — كَتَبَ	yazıştı — كَاتَبَ
kesti — قَطَعَ	parçaladı — فَطَعَ
kırdı — كَسَرَ	kırıldı — انْكَسَرَ
bağışladı, yarlıgadı — غَفَرَ	bağış diledi — اسْتَغْفَرَ
yuvarladı — دَحْرَجَ	yuvarlandı — تَدَحْرَجَ

Arapçada, fiilin başlıca 3 kipi vardır:

geçmiş zaman (الْمَاضِي) geniş zaman (الْمُضَارِعُ) ve buyruk

(اَلْأَمْرُ). Fiilin çekimi, onun geçmiş zamandan geniş zamana, geniş zamandan buyruk kipine aktarılmasıyla olur:

اَفْتَحَ — aç — اَفْتَحَ — açar — يَفْتَحُ — açtı — فَتَحَ

11 - Fiillerin Bölümleri

Fiiller, kök harflerine göre bölümlere ayrılırlar. Bu, şöyle gösterilebilir:

F i i l

S a y r ı S a ğ

lefif nâkıs ecvaf misâl

muza'af hemzeli sağlam

Bunları, sırayla inceleyelim:

1 - Sağlam Fiil — اَلْفِعْلُ السَّالِمُ

Kökünü meydana getiren harfler içinde hemze veya sayrılık harfi bulunmayan fiildir:

دَوَّندü — رَجَعَ — oynadı — لَعِبَ gibi.

2 - Hemzeli Fiil — اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ

Kökünü meydana getiren harflerden biri hemze olan fiildir:

izin verdi — أَذِنَ — sordu, istedi — سَأَلَ — okundu — قُرِئَ gibi.

3 - Muza'af Fiil — اَلْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ

Kökünü meydana getiren harflerden son ikisi aynı harf olan fiildir:

yardı — شَقَّ — serpti — رَشَّ

4 - Misâl Fiil — اَلْفِعْلُ الْمِثَالُ

Kök harflerinin ilki و yahut ي olan fiildir:

وَجَبَّ - gerekti - وَرِثَ - mirasçı oldu - وَجَدَ - buldu -
يَبِيسَ - kurudu - وَعَدَّ - söz verdi - يَتِّمُّ - yetim kaldı

5 - Ecvaf Fiil - الْفِعْلُ الْأَجْوَفُ

Kökünü meydana getiren harflerden ortadaki harf sayırlık harfi
(حُرُوفُ الْعِلَّةِ : ا - و - ي) olan fiildir:

يَسِيرُ - yürür - سَارَ - yürüdü, gitti - يَقُولُ - der - قَالَ - dedi

6 - Nâkıs Fiil - الْفِعْلُ النَّاقِصُ

Kök harflerinin sonuncusu sayırlık harfleri (حُرُوفُ الْعِلَّةِ) nden biri
olan fiildir:

خَشِيَ - korktu - دَعَا - çağırdı

7 - Lefif Fiil - الْفِعْلُ اللَّفِيفُ

Lefif fiilin iki harfi birden illetlidir. Bu iki illetli harf bitişik olursa
o fiil makrûn lefif (الْفَيْفُ الْمَقْرُونُ), ayrı olursa mafrûk lefif (الْفَيْفُ
الْمَفْرُوقُ) tir:

الْفَيْفُ الْمَقْرُونُ	الْفَيْفُ الْمَفْرُوقُ
طَوَى - dürdü	وَقَى - korudu
شَوَى - kızarttı	وَفَى - sözünde durdu

12 - Fiil Çekimi - تَصْرِيفُ الْفِعْلِ

I - Üç Harfli Yahn Fiilin Çekimi - تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الثَّلَاثِيِّ
الْمُجْبَرِّدِ

Arapçada başlıca üç kip (صِيغَةً) vardır.

a - Geçmiş Zaman: الْمَاضِي

Bir işin geçmişte yapıldığını veya olduğunu kesin olarak bildirir:

عَلِمَ — bildi — قَرَأَ — okudu — مَاتَ — öldü — ذَهَبَ — gitti

b - Geniş Zaman — الْمُضَارِعُ

Bir işin yapılmakta olduğunu veya yapılacağını gösterir, hem şimdiki zamanı, hem de geniş zamanı ifade eder:

يَمُوتُ — ölüyor, ölüyor — يَذْهَبُ — gider, gidiyor

يَقْرَأُ — okuyor, okur

c - Buyruk — الْأَمْرُ

Bir işin yapılmasını veya olmasını buyurmak için kullanılır:

أَكْتُبُ — yaz — مِتْ — öl — اقْرَأْ — oku — اذْهَبْ — git

Arapçada fiiller, üçüncü şahıstan birinci şahsa doğru olmak üzere çekilir (tasrif edilir)ler. Önce erkek (الْمَذَكَّرُ) sonra dişi (الْمَوْثَثُ) kişinin yaptığı iş anılır:

الْمَاضِي — Geçmiş Zaman					
		الْجَمْعُ çok	الْمُثَنِّي iki	الْمُفْرَدُ tek	
3.	erkek	ذَهَبُوا	ذَهَبَا	ذَهَبَ	الْغَائِبُ
	şahıs dişi	ذَهَبْنَ	ذَهَبَتَا	ذَهَبَتْ	الْغَائِبَةُ
2.	erkek	ذَهَبْتُمْ	ذَهَبْتُمَا	ذَهَبْتِ	الْمُخَاطَبُ
	şahıs dişi	ذَهَبْتُنَّ	ذَهَبْتُمَا	ذَهَبْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
1.ş. ortak		ذَهَبْنَا	ذَهَبْنَا	ذَهَبْتُ	الْمُسْتَكَلِمُ

Fiili, türkçedeki sıraya göre çekersek şöyle olur:

Geçmiş Zaman — الماضي			
	dişi — الْمُوْتَتْ	ortak — الْمُشْتَرَكُ	erkek — الْمَذَكَّرُ
tek الفرد			
1. şahıs		ذَهَبْتُ	
2. şahıs	ذَهَبْتَ		ذَهَبْتَ
3. şahıs	ذَهَبَتْ		ذَهَبَ
iki — الثنئ			
1. şahıs		ذَهَبْنَا	
2. şahıs		ذَهَبْتُمَا	
3. şahıs	ذَهَبْتَا		ذَهَبَا
çok — الْجَمْعُ			
1. şahıs		ذَهَبْنَا	
2. şahıs	ذَهَبْتُمْ		ذَهَبْتُمْ
3. şahıs	ذَهَبْنَ		ذَهَبُوا

Gelecek Zaman — المُسْتَقْبَلُ

Arapçada, Geniş Zaman'ın başına bir سَنَ veya سَوْفَ getirilmekle Gelecek Zaman yapılmış olur:

gider — يَذْهَبُ gidecek — (yakında) gidecek — سَيَذْهَبُ
 gidersin — تَذْهَبُ gideceksin — سَتَذْهَبُ
 yakın, سَوْفَ ise daha uzak gelecek için kullanılır.

buyruk — الْأَمْرُ			
	dişi - المؤنث	ortak - المشترك	erkek - المذكر
tekeil	اِذْهَبِي	git	اِذْهَبْ 2. şahıs
ikicil		اِذْهَبَا (ikiniz) gidiniz	2. şahıs
çokcul	اِذْهَبْنَ	gidiniz	اِذْهَبُوا 2. şahıs

Buyruk, pek tabii olarak, doğrudan doğruya ancak ikinci şahsa (muhatap'a) verilir.

Üç Harfli Yalın Fiiler — الْأَفْعَالُ الثَّلَاثِيَّةُ الْمُجَرَّدَةُ

Üç harfli yahın fiilin altı kalıbı, altı ölçüsü vardır, şunlardır:

	المضارع	الماضي	anlamı		
1	يَنْصُرُ	نَصَرَ	yardım etmek	ـُ	ـَ
2	يَضْرِبُ	ضَرَبَ	vurmak, döğmek	ـِ	ـَ
3	يَفْتَحُ	فَتَحَ	açmak	ـَ	ـَ
4	يَفْرَحُ	فَرِحَ	sevinmek	ـَ	ـَ
5	يَكْرُمُ	كَرَّمَ	cömert olmak, cömertlik etmek	ـُ	ـُ
6	يَحْسِبُ	حَسَبَ	sanmak	ـِ	ـَ

Fiillerin masdarları ise, fiilden fiile değışebilirler, bir fiilin birden çok masdarı da olabilir:

وَجَدَ - يَجِدُ - وَجَدٌ - وَجْدٌ - وَجْدَانٌ

gibi

الأفعال الرباعية المجردة — Dört Harfli Yahın Fiiller

Dört harfli yahın fiilin ölçüsü (kalıbı) şudur:

فَعْلَلٌ - يُفَعِّلُ - فَعْلَلَةٌ

II - Artırılmış Fiilin Çekimi — تصريف الفعل المزيد فيه

a - Üç harfli fiilden türemiş fiillerin kalıpları:

Dört harfli ölçüler:

1 - فَعْلَلٌ

Kuvvet ve aşırlık ölçüsüdür. İşin kuvvetle yapıldığını, şiddetini gösterir:

yırtmak — مَزَقَ	parçalamak — مَزَقَ
ayırarak — فَرَقَ	dağıtmak — فَرَقَ
kapamak — غَلَقَ	sıkı sıkı kapatmak — غَلَقَ

Bazan, aslında geçişsiz (اللازم : intransitif) olan bir fiil, فَعَّلَ ölçüsüne sokularak geçişli (الْمُتَعَدِّي : transitif) yapılır. Bilindiği gibi, türkçede, geçişsiz iken geçişli yapılan fiile oldurgan fiil denir.

oldurgan fiil	geçişsiz (nesne almayan) fiil
oynatmak — لَعَبَ	oynamak — لَعِبَ
boşaltmak. — فَرَّغَ	boşalmak — فَرَّغَ
yaklaştırmak. — قَرَّبَ	yaklaşmak — قَرَّبَ
tamam etmek, tamamlamak — كَمَّلَ	tamam olmak — كَمَّلَ
büyültmek. — كَبَّرَ	büyülemek — كَبَّرَ

Geçişli bir üç harfli fiil, فَعَّلَ kalıbına dökülerek ettirgen yapılabılır: (ettirgen: iki nesneye geçişli fiil)

geçişli	ettirgen
bilmek — عَرَفَ	bildirmek, anlatmak — عَرَّفَ
yazmak — كَتَبَ	yazdırmak — كَتَّبَ
içmek — شَرَبَ	içirmek — شَرَّبَ

gibi..

Not :

Bu ölçüdeki fiil, isimden de üremiş olabilir:

deri — جلدٌ deri geçirmek, cillemek — جَلَدَ

Bu ölçüdeki fiilin çekimi şöyledir:

الامرُ	المصدر	المضارع	الماضي
فَعَلْ	تَفْعِيلٌ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ

Bu ölçüdeki fiiller, masdara göre adlandırılır. Yâni, bu ölçüdeki bir fiil için « تَفْعِيلٌ bâbındandır » denir.

		Geçmiş Zaman — الماضي		
		çok	iki	tek
الغائبُ	erkek	ذَكَرُوا	ذَكَرَا	ذَكَرَ
	dişi	ذَكَرْنَ	ذَكَرَتَا	ذَكَرَتْ
المخاطبُ	erkek	ذَكَرْتُمْ	ذَكَرْتُمَا	ذَكَرْتَ
	dişi	ذَكَرْتُنَّ	ذَكَرْتُمَا	ذَكَرْتِ
المتكلمُ	ortak	ذَكَرْنَا	ذَكَرْنَا	ذَكَرْتُ

Geniş Zaman — الْمُضَارِعُ					
			çok الجمعُ	iki المثنى	tek المفردُ
3. şahıs	الغائب	erkek الْمُدَّكِّرُ	يُذَكِّرُونَ	يُذَكِّرَانِ	يُذَكِّرُ
	الغائبةُ	dişi الْمُؤَنَّثُ	يُذَكِّرْنَ	يُذَكِّرَانِ	تُذَكِّرُ
2. şahıs	المخاطبُ	erkek الْمُدَّكِّرُ	تُذَكِّرُونَ	تُذَكِّرَانِ	تُذَكِّرُ
	المخاطبةُ	dişi المؤنثُ	تُذَكِّرْنَ	تُذَكِّرَانِ	تُذَكِّرِينَ
1. şahıs	المتكلمُ	ortak	نُذَكِّرُ	نُذَكِّرُ	أذَكِّرُ

Buyruk — الامرُ			
	Çok	İki	Tek
Erkek	ذَكِّرُوا	ذَكِّرَا	ذَكِّدْهُ
Dişi	ذَكِّرْنَ	ذَكِّرَا	ذَكِّرِي

Bu ölçüdeki bir fiilin son harfi ي biçiminde yazılmış | olursa, masdarı تَفْعَلَةٌ olur:

eğitmek, yetiştirmek — رَبِّي — يُرَبِّي — تَرْبِيَةٌ

örtmek, kapamak — غَطَى — يُغَطِّي — تَغْطِيَةٌ

süzme, temizleme, — صَفَّى — يُصَفِّي — تَصْفِيَةٌ

gibi

2 - اَفْعَلَ kalıbı

Bu ölçü de, fiilin geçiş derecesini arttırır. Basit fiil önceden geçişsiz ise bu ölçüde oldurgan (nesne aldırılmış), geçişli ise ettirgen olur:

geçişsiz	oldurgan
girmek — دَخَلَ	sokmak — ادَّخَلَ
gelmek, bulunmak — حَضَرَ	getirmek — احْضَرَ
çıkma — خَرَجَ	çıkarmak — اَخْرَجَ
kızma — غَضِبَ	kızdırmak — اغْضَبَ
gülmek — ضَحِكَ	güldürmek — اضْحَكَ
belirmek — ظَهَرَ	göstermek — اَظْهَرَ
oturma — جَلَسَ	oturtma — اجْلَسَ
çürüme — فَسَدَ	çürütme bozma — افْسَدَ
uzaklaşma, ırakma — بَعُدَ	uzaklaştırma, ıratma — ابْعَدَ
geri dönme — رَجَعَ	geri gönderme — ارْجَعَ
tek olma — فَرُدَّ	ayırma — افْرَدَّ

geçişli**ettirgen**

işitmek — سَمِعَ

ışittirmek — أَسْمَعَ

binmek — رَكِبَ

bindirmek — أَرَكَبَ

anlamak — فَهَمِمَ

anlatmak — أَفْهَمَ

okumak — قَرَأَ

okutmak — أَقْرَأَ

konuşmak — نَطَقَ

konuşturmak — أَنْطَقَ

Not:

Bazı isimlerden türeyen fiiller, bu ölçüde olabilir:

yaprak — وَرَقٌ

yapraklanmak — أَوْرَقَ

gibi

Bu ölçüdeki fiilin çekim şekli:

المصدر	المضارع	الماضي
اِفْعَال	يُفْعِلُ	اَفْعَلَّ

Geçmiş Zaman — الماضي				
		الجمع — çok	الثنى — iki	المفرد — tek
3. şahıs	الغائبُ	أَصْلَحُوا	أَصْلَحَا	أَصْلَحَ
	الغائبةُ	أَصْلَحْنَ	أَصْلَحَتَا	أَصْلَحَتْ
2. şahıs	المخاطبُ	أَصْلَحْتُمْ	أَصْلَحْتُمَا	أَصْلَحْتَ
	المخاطبةُ	أَصْلَحْتُنَّ	أَصْلَحْتُمَا	أَصْلَحْتِ
1. şahıs	المتكلمُ	أَصْلَحْنَا	أَصْلَحْنَا	أَصْلَحْتُ

Geniş Zaman — المضارعُ				
		الجمع — çok	الثنى — iki	المفرد — tek
3. şahıs	الغائبُ	يُصْلِحُونَ	يُصْلِحَانِ	يُصْلِحُ
	الغائبةُ	يُصْلِحْنَ	تُصْلِحَانِ	تُصْلِحُ
2. şahıs	المخاطبُ	تُصْلِحُونَ	تُصْلِحَانِ	تُصْلِحُ
	المخاطبةُ	تُصْلِحْنَ	تُصْلِحَانِ	تُصْلِحِينَ
1. şahıs	المتكلمُ	نُصْلِحُ	نُصْلِحُ	أُصْلِحُ

Buyruk — الأَمْرُ				
		الجمع — çok	الثنى — iki	المفرد — tek
	erkek المذكر	أَصْلِحُوا	أَصْلِحَا	أَصْلِحْ
	dişi المؤنث	أَصْلِحْنَ	أَصْلِحَا	أَصْلِحِي

Bu ölçüdeki fiiller de masdara göre adlandırılır. Yani, bu ölçüdeki bir fiile: “ إفعال bâbındandır” denir.

Bu ölçüdeki fiilin üçüncü harfi uzun sesli | olursa, masdar افعالَة olur:

istemek, — أراد — يُريدُ — إرادة —

eğmek, — أمال — يُميلُ — إمالة —

izin vermek, — اجاز — يُجيزُ — إجازة —

karşılık vermek, cevap vermek, — أجاب — يُجيبُ — إجابة —

gibi

3 - فاعِلْ kalıbı:

Gayret ve süreklilik anlatır. Aynı zamanda işteşlik bildirir.

a - süreklilik, gayret:

yenmek, — غَلَبَ

yenmeğe çalışmak, yensemek. — غَالَبَ

geçmek, — سَبَقَ

yarışmak, geçmeğe çalışmak — سَابَقَ

istemek — طَلَبَ

sürekli istemek. — (بِ) طَالَبَ

b - işteşlik :

yazmak — كَتَبَ	yazışmak — كَاتَبَ
öldürmek — قَتَلَ	savaşmak — قَاتَلَ
vurmak — ضَرَبَ	vuruşmak — ضَارَبَ
içmek — شَرِبَ	birlikte içmek — شَارَبَ

Bu ölçünün, ayrıca, değişik kullanılışları da vardır:

sert olmak — خَشِنَ	sert davranmak — خَاشَى
güzel olmak — حَسِنَ	iyi davranmak — حَاسِنَ

çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
مُفَاعَلَةٌ veya فِعَالٌ	يُفَاعِلُ	فَاعَلٌ

Beş Harfli Ölçüler

1 - اِنْفِعَالٌ ölçüsü.

Çoklukla, üç harfli basit fiilin dönüşlüsüdür:

kırmak — كَسَرَ	kırılmak — اِنْكَسَرَ
açmak — فَتَحَ	açılmak — اِنْفَتَحَ
çekmek — جَذَبَ	çekilmek — اِنْجَذَبَ
çevirmek, döndürmek — قَلَبَ	çevrilmek — اِنْقَلَبَ
açıklamak — شَرَحَ	açılmak — اِنشَرَحَ

bölmek — قَسَمَ bölünmek — اِنْتَسَمَ

kesmek — قَطَعَ kesilmek. — اِنْقَطَعَ

gibi

Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
أَلَا نَفَعَال	يَنْفَعِلُ	اِنْفَعَلَ

Görüldüğü üzere, bu ölçüye giren fiillerin hepsi geçişsizdir.

2 - "اِفْتِعَال" ölçüsü. Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
أَلَا اِفْتِعَال	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَّ

Bu ölçüde, esas olarak, üç harfli geçişli fiillerin dönüşlülük ölçüsüdür:

yaymak — نَشَرَ yayılmak — اِنْتَشَرَ

taşımak — نَقَلَ taşınmak, götürülmek — اِنْتَقَلَ

toplamak — جَمَعَ toplanmak — اِجْتَمَعَ

ahkoymak — مَنَعَ kaçınmak — اِمْتَنَعَ

gibi

Bu ölçüdeki fiillerin bazıları, öznenin gayretini gösterir:

öğünmek — فَخْرٌ	öğünmek — اِفْتِخَرْ
toplantı yapmak — حَفْلٌ	toplantı yapmak — اِحْتَفَلْ
çalışmak — جِهْدٌ	çabalamak — اِجْتَهَدْ

Ayrıca, bu ölçüdeki fiiller işteşlik de gösterebilir:

geçmek — سَبَقَ	yarışmak. — اِسْتَبَقَ (تسابق)
-----------------	--------------------------------

gibi

3 - اِفْعِلَالٌ ölçüsü, Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
اِفْعِلَالٌ	يَفْعَعِلُ	اَفْعَلَّ

Sıfatlar, bu ölçüye sokularak fiil yapılır. Renk veya sakathği gösterir. Obartma (mübalğa) vardır:

yeşil — اَخْضَرُ	yeşermek — اِخْضَرَ
gök (mavi) — اَزْرَقُ	göğermek — اِزْرَقَ
kara — اَسْوَدُ	kararmak — اِسْوَدَّ
sarı — اَصْفَرُ	sararmak — اِصْفَرَ
yağız(kahverengi) — اَسْمَرُ	yağızlaşmak — اِسْمَرَ
ak — اَبْيَضُ	ağarmak — اِبْيَضَّ
sağır — اَطْرَشُ	sağırlaşmak — اِطْرَشَّ
dilsiz — اِخْرَسَ	dilsizleşmek — اِخْرَسَّ

kambur — أَحْدَبُ	kamburlaşmak — أَحْدَبَ
aksak, topal — أَعْرَجُ	aksaklaşmak — أَعْرَجَ
tek gözlü — أَعْوَرُ	tek gözlü olmak — أَعْوَرَ

4 - تَفَاعَلَ Ölçüsü. Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
تَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَا

Anlamca, مُفَاعَلَةٌ babındaki bir fiilin dönüşlülük ölçüsü olabilir:

öğünmek — فَاخَرَ — kendi kendine öğünmek — تَفَاخَرَ

İşteşlik de gösterebilir:

— يَتَعَاوَنُ — تَعَاوَنَ — yardımlaşmak

— نَسَبَ — nesebini, kökünü söylemek

— تَنَاسَبَ — karşılıklı olarak birbiriyle ilgili olmak

Bu ölçü, yapmacığı da gösterir:

— مَرِضَ — hasta görünmek — تَمَارَضَ — sayrılanmak, hastalanmak,

— مَاتَ — ölmek — تَمَاوَتَ — ölmüş gibi görünmek

5 - تَفَعَّلَ ölçüsü. Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَا

Anlam bakımından, تَفَعَّلَ babının dönüşlü şeklidir. kullanılışları:

a - *تَفْعِيلِ babındaki geçişli bir fiilden, aynı anlamlı, dönüşlü bir fiil yapılır:

parçalamak — مَزَقَ — parçalanmak — تَمَزَقَ
kırmak — كَسَرَ — kırılmak — تَكَسَّرَ

b - *تَفْعِيلِ babındaki ettirgen fiilden, bu ölçüde öznenin gayretini gösteren dönüşlü fiil yapılır:

bilmek — عَلِمَ — öğretmek — عَلَّمَ — öğrenmek — تَعَلَّمَ

c - aşırılık anlamı verir:

büyümek — كَبُرَ — büyültmek — كَبَّرَ — büyükmek — تَكَبَّرَ

Altı Harfli Ölçüler

	المصدر	المضارع	الماضي
a -	اِسْتِفْعَالٌ*	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعَلَ

İsteyiş ölçüsüdür:

bağışlamak, yarlıgamak — غَفَّرَ — bağış dilemek, yarlıgansamak — اِسْتَغْفَرَ
konuşmak — نَطَقَ — konuşmasını istemek, sorguya çekmek — اِسْتَنْطَقَ
acımak — رَحِمَ — merhamet dilemek — اِسْتَرْحَمَ

Bu ölçünün, değişik, çeşitli kullanılışları vardır:

öğünmek — فَخِرَ — erdemli saymak — اِسْتَفْخَرَ
ağır olmak — ثَقُلَ — ağır bulmak — اِسْتَثْقَلَ

birinin yerine geçmek — خَلَفَ — halife seçmek, vekil tutmak — اِسْتَخْلَفَ

işlemek — عَمِلَ

kullanmak — اسْتَعْمَلَ

çıkarmak, — خَرَجَ

çıkarmak — اسْتَخْرَجَ

b -

المصدر	المضارع	الماضي
إِفْعَالٌ	يَفْعُولُ	إِفْعَوْلٌ

Pek az kullanılan bir ölçüdür. Bu ölçüdeki fiillerde obartma (mübalaga) vardır.

yaymak — خَرَطَ fazla uzatmak — إِخْرَوَطَ

c -

المصدر	المضارع	الماضي
افْعِيَال	يفعوعل	إِفْعُوعَلٌ

Obartma gösteren bu ölçü de az kullanılır:

kamburlaşmak — حَدَبَ

kamburlaşmak — اِحْدَبَ وَدَبَ

yeşermek — خَضِرَ

yeşermek — اِحْضَوُضَرَ

göğermek — زَرِقَ

göğermek — اِزْرَوْرَقَ

topallaşmak — عَرِجَ

topallaşmak — اِعْرَوْرَجَ

d -

المصدر	المضارع	الماضي
افْعِيَال	يَفْعَعَالٌ	إِفْعَعَالٌ

afْعَعَال ölçüsündeki fiillerin daha obartmalı anlamını verir:

gök — اَزْرَقُ	göğermek — اِزْرَاقٌ
yeşil — اَخْضَرُ	yeşermek — اِخْضَارٌ
sarı — اَصْفَرُ	sararmak — اِصْفَارٌ
al, kızıl — اِحْمَرُ	kızarmak — اِحْمَارٌ

yağızlaşmak : اِسْمَارٌ — يَسْمَرُ — اِسْمِيرَارٌ

b - Dört Harfli Fiilden Türemiş Fiiller

Dört harfli basit fiilin ölçüsü şudur:

المصدر	المضارع	الماضي
فَعْلَلَةٌ	يُفَعِّلُ	فَعْلَلَ
دَحْرَجَةٌ	يُدْحِرِجُ	دَحْرَجَ

Türeyiş için üç kalıp vardır:

1 - تَفَعَّلَلٌ — kalıbı. Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضي
تَفَعَّلَلٌ	يَتَفَعَّلَلُ	تَفَعَّلَلَ

Bazı basit fillerin dönüşlü şeklidir:

dağıtmak, saçmak — بَعَثَرَةٌ — يُبَعَثِرُ — بَعَثَرَ
dağılmak, saçılmak — تَبَعَثَرٌ — يَتَبَعَثِرُ — تَبَعَثَرَ
sarsmak — زَلْزَلَةٌ — يُزَلْزِلُ — زَلْزَلَ
sarsılmak — تَزَلْزَلٌ — يَتَزَلْزِلُ — تَزَلْزَلَ

2 - اِفْعِئَلَالٌ* kalıbı. Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضى
اِفْعِئَلَالٌ*	يَفْعِئَلِلُ*	اِفْعِئَلَلَّ*

Bu ölçüde türetilen fiiller geçişsizdir. obartmalı (mübalâğah) anlam verirler:

rahat bulmak — اِطْمِئِنَّ — يَطْمِئِنُ* — اِطْمِئِنَانٌ*
 güvenç duymak
 iğrenmek — اِشْمَازَ — يَشْمِئِزُ* — اِشْمِئِزَازُ*
 ürpermek — اِقْشَعَرَ — يَقْشَعِرُ* — اِقْشَعِرَارٌ*

3 - اِفْعِئَلَالٌ* — kalıbı. Çekimi:

المصدر	المضارع	الماضى
اِفْعِئَلَالٌ*	يَفْعِئَلِلُ*	اِفْعِئَلَلَّ*

Aşağı yukarı hiç kullanılmamakta olan bu ölçü, bazı dört harfli basit, geçişli fillerin d ö n ü ş l ü şekli sayılır:

toplamak — حَرَجَمَ — يُحَرِّجِمُ* — حَرَجَمَةٌ*
 toplanmak — اِحْرَنْجَمَ — يَحْرَنْجِمُ* — اِحْرَنْجَامُ*
 parmak çıtlatmak — فَرَقَعَ — يُفَرِّقِعُ* — فَرَقَعَةٌ*
 parmağın çıtlatması — اِفْرَنْقَعَ — يَفْرَنْقِعُ* — اِفْرَنْقَاعٌ*

13 - Masdar — الْمَصْدَرُ*

Masdar, zamana bağlı olmaksızın bir olayı, bir durumu anlatan sözdür. Çeşitli yapılarıdaki fiillerin masdarlarını sırayla inceleyelim:

1-Üçlü Yalın Fillerin Masdarları الْمَصَادِرُ الْأَفْعَالِ الثَّلَاثِيَّةِ الْمُجَرَّدَةِ

Üçlü yalın fiillerin masdarları için çeşitli ölçüler vardır. Bunları öğrenmek üzere sözlüklere başvurmak gerekirse de, bu fiillerin anlamlarına göre bazı belli masdar ölçülerinin kullanıldığı kesin bir durum olduğundan, üçlü yalın fiilin başlıca masdar ölçülerini şöylece sıralayabiliriz:

a - ^۱فَعَالَةٌ : san'at, meslek, iş anlatan üçlü yalın fiillerin masdarları bu ölçüdedir:

boyama, boyacılık — صِبَاغَةٌ boyar — يَصْبِغُ boyadı — صَبَغَ
dokuma, dokuyuculuk — نَسِجَةٌ dokur — يَنْسِجُ dokudu — نَسَجَ
tarım, çiftçilik — زِرَاعَةٌ ، فِلَاحَةٌ tacirlik, alışveriş — تِجَارَةٌ
başkanlık — رِئَاسَةٌ halifelik — خِلَافَةٌ tarhanlık, bakanlık, vezirlik —
نِجَارَةٌ — وِلَايَةٌ marangozluk — وَايَةٌ valilik — نِظَارَةٌ ، وَزَارَةٌ
demircilik — حِدَادَةٌ berberlik — حِلَافَةٌ sünnetçilik — خِتَانَةٌ

b - ^۱فِعَالٌ : kaçınma, uzaklaşma, çekindirme anlatan fiillerin masdarı bu ölçüdedir:

kaçmak, kaçış — فِرَارٌ korkmak, ürkmek — نِفَارٌ ceza — عِقَابٌ
istememek, reddetmek — اِبْتَاءٌ kaçmak, sapmak — شِرَادٌ

c - ^۱فَعْلَانٌ : hareket, kıpırdanış, davranış anlatan fiillerin masdarları bu ölçüdedir:

uçmak, uçuş — طَيْرَانٌ dönmek, dolaşmak — جَوْلَانٌ kaynamak — فَوْرَانٌ
taşmak — فَيِضَانٌ akmak — جِرْيَانٌ kıpırdanmak, çalkanmak —
هَيِجَانٌ ، خَفَقَانٌ işaret etmek, parlamak, balkımak, çakmak —
لَمَعَانٌ

d - ^۱فُعَالٌ ve ^۱فُعَيْلٌ : ses ve hastalık, rahatsızlık bildiren fiillerin masdar ölçüsüdür:

kişnemek, at kişnemesi — صَهِيلٌ	nezle — زُكَامٌ
çığlık, haykırış — صَرِيحٌ — صَرَاحٌ	havlama — نَبِيحٌ نُبَاحٌ
bağırış, bağırmak — صُيَاحٌ	ulamak, uluyuş — عَوَاءٌ
çınlamak, çınlayış — طَنِينٌ	karganın ötüşü — نُعَابٌ
baş dönmesi — دُوَارٌ	kükreme — زَكِيرٌ
su şırıldayışı — خَرِيرٌ	böğürme — خَوَارٌ
öksürme — سَعَالٌ	bağ ağrısı — صُدَاعٌ

e - فُعَالَةٌ : renk bildiren fiillerin amasdar ölçüsüdür:

yeşillik — خَضْرَاءٌ	göklük, mavilik — زُرْقَةٌ
kırmızılık — حُمْرَةٌ	sarıklık — صَفْرَةٌ

f - فُعُولَةٌ veya فَعَالَةٌ geçmiş zamanı (الماضي) فُعُلْ ölçüsündeki fiillerin masdarları umumiyetle bu ölçüdedir:

kolaylık — سُهُولٌ — سُهُولَةٌ	değerlilik, şerefli olmak cömertlik — كَرَمٌ كَرَامَةٌ
yerleşmişlik, şehirlilik, medeniyet — حَضَارَةٌ	kahramanlık — بَطُولَةٌ
güzellik — مَلَاحَةٌ	incelik — لَطَافَةٌ
ağırbaşlılık, ölçülülük — رِزَانَةٌ	oturmuşluk, kararlılık, sebat — رِصَانَةٌ

g - فَعْعَلٌ : geçmiş zamanı فَعْلٍ ölçüsünde olan geçişsiz (nesne almayan) fiillerin masdarları umumiyetle bu ölçüde olur:

aptallık — بَلَهٌ — بَلَاءٌ	sevinç, sevinme — فَرِحٌ — فَرَحٌ
kocamışlık, ihtiyarlık — هَرَمٌ — هَرَمٌ	başaramama — فَشِلٌ — فِشَلٌ
susama, susuzluk — عَطَشٌ — عَطَشٌ	

h - فُعُولٌ : geçmiş zamanı فَعْلٍ ölçüsünde olan geçişsiz fiillerin masdarları umumiyetle bu ölçüdedir:

ulaşmak — وُصِلَ — وُصُولٌ	girmek — دُخِلَ — دُخُولٌ
oturmak — قَعِدَ — قَعُودٌ	saldırmak — هُجِمَ — هُجُومٌ
çıkmaq — خَرَجَ — خُرُوجٌ	geçmek — مَرَّ — مَرُورٌ

i - فَعِلٌ geçmiş zamanı فَعَلٌ ve فَعِلٌ ölçüsünde olan fiillerin masdarları umumiyetle bu ölçüde olur:

kazanmak — كَسَبَ — كَسَبٌ	vurmak, vuruş — ضَرَبَ — ضَرْبٌ
öldürmek — قَتَلَ — قَتْلٌ	anlamak — فَهَمَ — فَهْمٌ
almak — أَخَذَ — أَخْذٌ	yardım etmek — نَصَرَ — نَصْرٌ

2 - Dörtlü Yahn Fiillerin Masdarları

مَصَادِرُ الْأَفْعَالِ الرَّبَاعِيَّةِ الْمُجَرَّدَةِ

Bu fiillerin masdarları için başlıca iki ölçü vardır:

a - فِعْلَالٌ :

زَلَزَلَ - يُزَلِّزُ - زَلْزَالٌ

b - فَعْلَالَةٌ :

دَحْرَجَ - يُدَحْرِجُ - دَحْرَجَةٌ

3 - Dörtlü Üremiş Fiilin Masdarı مَصْدَرُ الْفِعْلِ الرَّبَاعِيِّ الْمُرِيدِ فِيهِ

Bu masdarın tek ölçüsü vardır:

تَفَعَّلٌ

تَزَلَّزَلَ - يَتَزَلَّزَلُ - تَزَلُّزٌ

4 - Üçlü Fiilden Üremiş Fiillerin Masdarları

Bu masdarların herbiri kıyâsîdir, kaidesi vardır, yerinde incelenmekle birlikte, burada bir cedvel halinde gösterilebilir:

الرُّبَاعِي	الْمَاضِي	المضارعُ	الْمَصْدَرُ	الْوَزْنُ
	أَحْسَنَ	يُحْسِنُ	إِحْسَانٌ	الْأَفْعَالُ
	قَدَّمَ	يُقَدِّمُ	تَقْدِيمٌ	التَّفْعِيلُ
	قَاتَلَ	يُقَاتِلُ	مُقَاتَلَةٌ قِتَالٌ	الْمَفَاعَلَةُ الْفِعَالُ
الْخَمَّاسِي	اجْتَمَعَ	يَجْتَمِعُ	اجْتِمَاعٌ	الْأَفْتِعَالُ
	تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمُ	تَقَدُّمٌ	التَّفْعِيلُ
	انْكَسَرَ	يَنْكَسِرُ	انْكِسَارٌ	الْإِنْفِعَالُ
	تَظَاهَرَ	يَتَظَاهَرُ	تَظَاهَرٌ	التَّفَاعُلُ
	اعْوَرَ	يَعْوَرُ	اعْوِرَارٌ	الْأَفْعِلَالُ
السَّدَاسِي	اسْتَغْفَرَ	يَسْتَغْفِرُ	اسْتِغْفَارٌ	الْإِسْتِفْعَالُ
	احْمَرَّ	يَحْمَرُّ	احْمِرَارٌ	الْأَفْعِلَالُ
	احْدَوْدَبَ	يَحْدَوْدِبُ	احْدِيدَابٌ	الْإِفْعِعَالُ
	اجْدَوَّذَ	يَجْدَوَّذُ	اجْدَوَّذٌ	الْإِفْعِوَالُ

Kaide:

Muza'af Fiil geçişli ise (nesne ahyorsa) umumiyetle, muzarisinde orta harfi ile harekelidir, yani نَصَرَ babındandır.

Geçişsiz (lâzım) ise muzarisinde orta harfi umumiyetle ile harekelidir, yani fiil ضَرَبَ babındandır. Misaller:

uzatmak — مَدَّ — يَمُدُّ } geçişli
yarmak, yırtmak — شَقَّ — يَشُقُّ }

hafifleřmek, hafif olmak — خَفَّ — يَخِفُّ } geçişsiz
iffetli olmak — عَفَّ — يَعِفُّ }

Muza'af fiilin çekimi :

الماضي				
		الجمع	الثنى	المفرد
3. cü şahıs	e	رَدُّوا	رَدَا	رَدَّ
	d	رَدَدْنَ	رَدَّتَا	رَدَّتْ
2. inci şahıs	e	رَدَدْتُمْ	رَدَدْتُمَا	رَدَدْتَ
	d	رَدَدْتُنَّ	رَدَدْتُمَا	رَدَدْتِ
1. inci şahıs	o	رَدَدْنَا	رَدَدْنَا	رَدَدْتُ

المضارع				
	الجمع	المثنى	المفرد	
3. üncü şahıs	يَرُدُّونَ	يَرُدُّانِ	يَرُدُّ	e
	يَرُدُّونَ	تَرُدُّانِ	تَرُدُّ	d
2. şahıs şahıs	تَرُدُّونَ	تَرُدُّانِ	تَرُدُّ	e
	تَرُدُّونَ	تَرُدُّانِ	تَرُدُّينِ	d
1. inci şahıs	نَرُدُّ	نَرُدُّ	أَرُدُّ	o

الامر			
	dişi	tek	erkek
2. inci şahıs	رُدِّيْ أَرُدِّيْ		أَرُدُّْ veyā رُدِّْ
iki			
2. inci şahıs		أَرُدَُّا veyā رُدَُّا	
çok			
2. inci şahıs	أَرُدُّونَ		أَرُدُّوا veyā رُدُّوا

Misal Fiilin Çekimi

يَصِفُ - وَصَفَ - يَجِدُ - وَجَدَ bulmak - يَعِدُ - وَعَدَ vermek söz

Misal Fiil, vav'lı ise, ضَرْبِ babındandır.

الْفِعْلُ الْمَاضِيُ Geçmiş Zaman			
çok	iki	tek	
وَجَدُوا	وَجَدَا	وَجَدَ	er
وَجَدْنَا	وَجَدْتَا	وَجَدْتُ	dişi
وَجَدْتُمْ	وَجَدْتَمَا	وَجَدْتِ	er
وَجَدْتُنَّ	وَجَدْتُمَا	وَجَدْتِ	dişi
وَجَدْنَا	وَجَدْنَا	وَجَدْتُ	ortak

المضارع			
çok	iki	tek	
يَجِدُونَ	يَجِدَانِ	يَجِدُ	er
يَجِدْنَ	يَجِدَانِ	يَجِدُ	dişi
يَجِدُونَ	يَجِدَانِ	يَجِدُ	er
يَجِدْنَ	يَجِدَانِ	يَجِدْنَ	dişi
يَجِدُونَ	يَجِدَانِ	يَجِدُ	ortak

الامرُ		
dişi	ortak	erkek
جِدِي 2		جِدْ
2	جِدَا	
جِدْنَ 2		جِدُوا

Ecvaf Fiil'in Çekimi:

a - Vav'lı evcaf fiilin çekimi:

الماضى					
	çok	iki	tek		
للغائب	قالوا	قالا	قال	erkek	3. şahıs
	قُلْنَ	قالتا	قالتُ	dişi	
للمخاطب	قُلْتُمْ	قُلْتُمَا	قُلْتُ	erkek	2. şahıs
	قُلْتُنَّ	قالتا	قُلْتِ	dişi	
للمتكلم	قُلْنَا	قلنا	قلتُ	ortak	1. şahıs

المضارع				
ç	i	t		
يقولون	يَقُولَانِ	يَقُولُ	e	3
يَقُولْنَ	تَقُولَانِ	تَقُولُ	d	
تَقُولُونَ	تَقُولَانِ	تَقُولُ	e	2
تَقُولْنَ	تَقُولَانِ	تَقُولِينَ	d	
نَقُولُ	نَقُولُ	أَقُولُ	ortak	1

الامر				
	dişi	ortak	erkek	
tek	قُولِي		قُلْ	2. şahıs
iki		قولا		2. şahıs
çok	قُولْنَ		قولوا	2. şahıs

b - Ya'h evraf fiilin çekimi:

الماضى				
	çok	iki	tek	
e	ساروا	سارا	سار	3. şahıs
d	سِرْنَ	سارتا	سارتُ	
e	سِرْتُمْ	سِرْتُمَا	سِرْتِ	2. şahıs
d	سِرْتُنَّ	سِرْتُمَا	سِرْتِ	
o	سرنا	سِرْنَا	سِرْتُ	1. şahıs

المضارع				
	çok	iki	tek	
e	يسرون	يسران	يسيرُ	3
d	يَسِرْنَ	تسيران	تَسِيرُ	
e	تسرون	تسيران	تسير	2
d	تَسِرْنَ	تسيران	تسيرين	
o	نسير	نسير	أَسِيرُ	1

الْأَمْرُ				
	dişi	ortak	erkek	
t	سِيرِي		سِيرٌ	2
i		سِيرَا		2
ç	سِيرْنَ		سِيرُوا	2

Nakıs Fiil'in Çekimi:

الْمَاضِي				
	çok	iki	tek	
e	رَمَوْا	رَمَيَا	رَمَى	2
d	رَمَيْنَ	رَمَيَا	رَمَتْ	
e	رَمَيْتُمْ	رَمَيْتُمَا	رَمَيْتَ	2
d	رَمَيْتُنَّ	رَمَيْتِمَا	رَمَيْتِ	
ortak	رَمَيْنَا	رَمَيْنَا	رَمَيْتُ	1

المضارع				
	çok	iki	tek	
e	يَرْمُونَ	يَرْمِيَانِ	يَرْمِي	3. şahıs
d	يَرْمِينَا	تَرْمِيَانِ	تَرْمِي	
e	تَرْمُونَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِي	2. şahıs
d	تَرْمِينَا	تَرْمِيَانِ	تَرْمِينَا	
o	تَرْمِي	نَرْمِي	أَرْمِي	1. şahıs

الامر				
	dişi	ortak	erkek	
2	أَرْمِي		أَرْمِ	tek
2 ^o		أَرْمِيَا		iki
2	أَرْمِينَا		أَرْمُوا	çok

Mafrûk Lefiyf Fiil'in Çekimi:

الماضي				
	çok	iki	tek	
e	وَفَوُوا	وَفَيَا	وَفَى	3
d	وَفَيْنَ	وَفَيَا	وَفَتْ	
e	وَفَيْتُمْ	وَفَيْتُمَا	وَفَيْتَ	
d	وَفَيْتُنَّ	وَفَيْتُمَا	وَفَيْتِ	2
o	وَفَيْنَا	وَفَيْنَا	وَفَيْتُ	2

المضارع				
e	يَفُونَ	يَفِيَانِ	يَفِي	3
d	يَفِينَ	تَفِيَانِ	تَفِي	
e	تَفُونَ	تَفِيَانِ	تَفِي	2
d	تَفِينَ	تَفِيَانِ	تَفِينِ	
o	نَفِي	نَفِي	أَفِي	1

الامرُ				
	dişi	ortak	erkek	
t	فِي		فِهِ	
i		فِيَا		
ç	فِينَ		فُوا	

Makrûn Lefiyf Fiilin Çekimi

الماضى				
	ç	i	t	
e	لَوَوَا	لَوَيَا	لَوَى	3. şahıs
d	لَوَيْنَ	لَوَتَا	لَوْتُ	
e	لَوَيْتُمْ	لَوَيْتُمَا	لَوَيْتَ	2. şahıs
d	لَوَيْتُنَّ	لَوَيْتُمَا	لَوَيْتِ	
o	لَوَيْنَا	لَوَيْنَا	لَوَيْتُ	1. şahıs

المضارع				
e	يَلْوُونَ	يَلْوِيَانِ	يَلْوِي	3. şahıs
d	يَلْوِينَ	تَلْوِيَانِ	تَلْوِي	
e	تَلْوُونَ	تَلْوِيَانِ	تَلْوِي	2. şahıs
d	تَلْوِينَ	تَلْوِيَانِ	تَلْوِينَ	
o	نَلْوِي	نَلْوِي	أَلْوِي	1. şahıs

الامر				
	dişi	ortak	erkek	
t	الَوِي		الِوِ	2. şahıs
i		الِوِيَا		2. şahıs
ç	الِوِيْنَ		الِوُوا	2. şahıs

Değişikçe Misaller

الماضى				
	çok	iki	tek	
e	أقاموا	أقاما	أقام	3
d	أَقَمْنِ	أَقَامَتَا	أَقَامَتْ	
e	أَقَمْتُمْ	أَقَمْتُمَا	أَقَمْتُ	2
d	أَقَمْتُنِ	أَقَمْتُمَا	أَقَمْتُ	
o	أَقَمْنَا	أَقَمْنَا	أَقَمْتُ	1

المضارع				
e	يُقِيمُونَ	يُقِيمَانِ	يُقِيمُ	3
d	يُقِيمْنَ	تُقِيمَانِ	تُقِيمُ	
e	تُقِيمُونَ	تُقِيمَانِ	تُقِيمُ	2
d	تُقِيمْنَ	تُقِيمَانِ	تُقِيمِينَ	
o	نُقِيمُ	نُقِيمُ	أُقِيمُ	1

الآمر				
	dişi	ortak	erkek	
t	أَقِمِي		أَقِمُ	2
i		أَقِمَا		2
ç	أَقِمْنَ		أَقِمُوا	2

14 - İsmul Fâil - اِسْمُ الْفَاعِلِ

Fülden türeyip, bir işi yapanı gösteren kelimeye اِسْمُ الْفَاعِلِ denir. Üçlü yalın (sulâsi mucarrad) bir fiilin ismu'lfâ'ili, "فاعِل" ölçüsündedir:

yazan, yazıcı	— كَاتِبٌ	yazmak	— كَتَبَ
öldüren	— قَاتِلٌ	öldürmek	— قَتَلَ
açan	— فَاتِحٌ	açmak	— فَتَحَ

vuran — ضَارِبٌ vurmak — ضَرَبَ
 oturan — جَالِسٌ oturmak — جَلَسَ

Diğer kalıplardaki fiillerin ismu'l fâilleri ise, bu fiillerin geniş zamanlarındaki *ی* atılıp yerine harekesi *ُ* olan bir *م* getirilerek yapılır:

الوزن	الماضي	المضارع	اسم الفاعل
اِفْعَالٌ	اَضْحَكَ	يُضْحِكُ	مُضْحِكٌ
تَفْعِيلٌ	ذَكَرَ	يُذَكِّرُ	مُذَكِّرٌ
مُفَاعَلَةٌ — فِعَالٌ	حَاسَبَ	يُحَاسِبُ	مُحَاسِبٌ
اِنْفِعَالٌ	اِنْقَطَعَ	يَنْقَطِعُ	مَنْقَطِعٌ
اِفْتِعَالٌ	اِكْتَسَبَ	يَكْتَسِبُ	مُكْتَسِبٌ
تَفَعُّلٌ	تَعَلَّمَ	يَتَعَلَّمُ	مُتَعَلِّمٌ
تَفَاعُلٌ	تَعَاهَدَ	يَتَعَاهَدُ	مُتَعَاهِدٌ
اِفْعِلَالٌ	اِحْمَرَّ	يَحْمَرُّ	مُحْمَرٌ
اِسْتِنْفِعَالٌ	اِسْتَعْظَمَ	يَسْتَعْظِمُ	مُسْتَعْظِمٌ
فَعْلَلَةٌ	دَحْرَجَ	يُدْحِرُجُ	مُدْحِرِجٌ
تَفَعُّلٌ	تَقَلَّقَلَ	يَتَقَلَّقِلُ	مُتَقَلِّقِلٌ

Not: ismu'l fâil, bazan isim olarak kullanılır:

öğretici, öğretmen — مُعَلِّمٌ öğretmek — عَلَّمَ
 sürücü, şöför — سَائِقٌ sürmek — سَاقَ

Ahştırma — Şu fiillerin ismu'l fâ'illerini bulunuz:

olmak, düşmek — وَقَعَ tokalaşmak — تَصَافَحَ göndermek — أَرْسَلَ
düşünmek — تَفَكَّرَ yaklaşmak — اقْتَرَبَ izin istemek — اسْتَأْذَنَ

15 - İsmu l Maf'ûl — اِسْمُ الْمَفْعُولِ

Fiilden türeyip de yapılan işten etkilenen kişi veya nesneye delâlet eden kelimeye ismu'l maf'ûl denir. İsmu'l maf'ûl, üç harfli yaln fiilden *مَفْعُولٌ ölçüsünde türetilir:

yazılmış, — مَكْتُوبٌ	yazmak — كَتَبَ
kırılmış, kırık — مَكْسُورٌ	kırmak — كَسَرَ
bağlanmış, bağlı — مَرْبُوطٌ	bağlamak — رَبَطَ
bilinen, belli — مَعْلُومٌ	bilmek — عَلِمَ

Diğer kalıplardaki fiillerin ismu'l maf'ûlleri ise, bu fiillerin ismu'l fâ'illerinin sondan bir önceki harfinin harekesi َ ya çevrilerek yapılır:

gönderilen — مُرْسَلٌ gönderen — مُرْسِلٌ göndermek — أَرْسَلَ
yalanlanan — مُكْذَبٌ yalanlayan — مُكْذِبٌ yalanlamak — كَذَبَ
kazanılmış — مُكْتَسَبٌ kazanan — مُكْتَسِبٌ kazanmak — اِكْتَسَبَ
büyük bulunan (iş, nesne) — مُسْتَعْظَمٌ
yuvarlanan — مُدْحَرَجٌ kıpırdatılan — مُتَقَلِّقٌ

Not: 1 — Üçlü yaln fiil, geçişsiz (lâzım; intransitive) ise, o fiilin ismu'l maf'ûlu olmaz.

Not: 2 — Şu bâbların da ismu'l maf'ûlu yoktur: اِنْفِعَالٌ — اِفْعِيَالٌ

Not: 3 — İsmu'l maf'ûl de bazan isim olarak kullanılır:

deli — مَجْدُوبٌ çekmek — جَدَّبَ
bilinen, iyilik — مَعْرُوفٌ bilmek — عَرَفَ

Alıştırma — Şu fiillerin ismu'l maf'ûllerini bulunuz:

yazmak — كَتَبَ beklemek — اِنْتَظَرَ güvenmek — آمَنَ
ulaşmak — وَصَلَ yardım istemek — اسْتَنْجَدَ azab etmek — عَذَّبَ

16 - Etken Fiil: اَلْفِعْلُ الْمَعْدُومُ Edilgen Fiil : اَلْفِعْلُ الْمَبْنِيُّ لِلْمَجْهُولِ

Fâ'ili anılan fiil etkendir:

öğrenci kapıyı açtı — فَتَحَ الطَّالِبُ الْبَابَ

cümlesindeki فَتَحَ fiilinin fâ'ili olan الطَّالِبُ anılmıştır, فَتَحَ fiili etkendir. Arapçada etken fiile اَلْفِعْلُ الْمَعْلُومُ denir.

kapı açıldı — فَتِحَ الْبَابُ

cümlesinde ise, فَتِحَ fiilini işleyen anılmamıştır, belirtilmemiştir. Böyle fiile edilgen fiil (اَلْفِعْلُ الْمَجْهُولِ) denir.

Geçmiş zamanı gösteren bir etken fiili edilgen yapmak, için, sondan bir önceki harfi — , diğer harekeli harfler ise ُ ile harekelenir.

yazıldı — كَتِبَ yazdı — كَتَبَ
sokuldu — اُدْخِلَ — sohtu — اَدْخَلَ
düzenlendi — رُتِبَ — düzenlendi — رَتَّبَ
öğrenildi — تَعَلَّمَ — öğrendi — تَعَلَّمَ
çıkarıldı — أُسْتُخْرِجَ — çıkardı — اسْتُخْرِجَ

Geniş zaman kipindeki bir etken fiili edilgen yapmak için, ilk harfi [ُ], sondan bir önceki harfi ise [َ] ile harekelenir:

yazılır — يُكْتَبُ	yazar — يَكْتُبُ
sokulur — يُدْخِلُ	sokar — يُدْخِلُ
dizilir, düzenlenir — يُرْتَبُ	düzenler — يُرْتَبُ
öğrenilir — يُتَعَلَّمُ	öğrenir — يُتَعَلَّمُ
çıkarılır — يُسْتَخْرَجُ	çıkarır — يُسْتَخْرَجُ

II — İ S İ M

18 - İsimlerde Erlik, Dişilik وَالْتَأْنِيثُ فِي الْأَسْمَاءِ

Arapçada, bir türdeki varlığın erkeğine ve dişisine ayrı adlar verildiği olur:

dişi deve — نَاقَةٌ	deve — جَمَلٌ
ana — أُمٌّ	ata — أَبٌ
dişi eşek — اَتَانٌ	eşek — حِمَارٌ

Fakat, yaygın olarak, bir türdeki hem erkek, hem de dişi varlıklara aynı ad verilir, yalnız, dişiliği göstermek üzere, isimde bazı dişilik belirteçleri bulunur:

kız öğrenci kitabı okuyor — تَقْرَأُ الطَّالِبَةُ الْكِتَابَ

Bu cümledeki الطَّالِبَةُ sözünün sonundaki yuvarlak ة, dişilik belirteçlerinden biridir. Sözün aslı öğrenci: الطالب dir, ة, dişiliği belirtmek için eklenmiştir.

Dişilik belirteçleri (عَلَامَاتُ التَّأْنِيثِ) nin sayısı üçtür.

a - yuvarlak tâ: اَلتَّاءُ الْمَرْبُوطَةُ

Dişi sayılan varlıklarla bunların sıfatlarının sonunda bulunur:

dişi	anlamı	erkek
مَرِيضَةٌ	sayrı, hasta	مَرِيضٌ
كَاتِبَةٌ	yazıcı	كَاتِبٌ
طِفْلَةٌ	çocuk	طِفْلٌ
مُعَلِّمَةٌ	öğretmen	مُعَلِّمٌ
فَقِيرَةٌ	yoksul	فَقِيرٌ
نَظِيفَةٌ	arı, temiz	نَظِيفٌ
كَبِيرَةٌ	büyük	كَبِيرٌ
صَغِيرَةٌ	küçük	صَغِيرٌ

b - اَلْفُ التَّأْنِيثِ الْمَمْدُودَةُ -

Bu belirteç, en çok renk ve sakatlığı gösteren اَفْعَلُ ölçüsündeki kelimelerin dişisinde bulunur:

dişi	anlamı	erkek
زُرْقَاءُ	gök, mavi	أَزْرَقُ
حَمْرَاءُ	al, kızıl	أَحْمَرُ
خَضْرَاءُ	yeşil	أَخْضَرُ
سَوْدَاءُ	kara	أَسْوَدُ
سَمْرَاءُ	yağız,kahve rengi	أَسْمَرُ
بَيْضَاءُ	ak	أَبْيَضُ
خَرَسَاءُ	dilsiz	أَخْرَسُ
حَدَبَاءُ	kanbur	أَحْدَبُ
عَرَجَاءُ	aksak,topal	أَعْرَجُ
تَعْمِيَاءُ	kör	أَعْمَى

Görüldüğü gibi, ³أَفْعَلُ ölçüsündeki bu kelimler, yapıları değiştirilerek ³فَعْلَاءُ ölçüsünde dişi yapıyorlar, sonlarında اء bulunuyor.

اَلِفُ التَّائِيثِ الْمَقْصُورَةُ - ي - ع

Bu belirteç, en çok ³أَفْعَلُ ölçüsündeki üstünlük sıfatları فُعْلَى ölçüsünde; ³فَعْلَانُ ölçüsündeki fiilden üremiş sıfatlar فَعْلَى ölçüsünde dişi yapıldığında, dişi kelimenin sonunda bulunur:

dişi	anlamı	erkek
كُبْرَى	en büyük	أَكْبَرُ
صُغْرَى	daha küçük	أَصْغَرُ
حُسْنَى	daha güzel	أَحْسَنُ
سُفْلَى	daha küçük	أَسْفَلُ
فُضْلَى	daha üstün,daha erdemli	أَفْضَلُ
طُولَى	daha uzun	أَطْوَلُ
عَطَشَى	susuz,susamış	عَطْشَانُ

Not: Bazı erkek adlarının sonunda -kaideye aykırı olarak- ö bulunur:

Hamza — حَمَزَةٌ — Talha — طَلْحَةٌ

Bazı dişi kelimelerin sonunda da ö bulunmaz:

güneş — الشَّمْسُ — keser — فَأَسُ

Alıştırılmalar:

1 - Türkçeye çeviriniz:

العَبْدُ الْأَسْوَدُ فِي الشَّجَرَةِ الْخَضِرَاءِ - الْفَرَسُ الْأَسْوَدُ -
 كَلْبٌ أَبْيَضٌ - عِينَا الْوَلَدِ سَوْدًا وَأَوَانٍ وَعَيْنَا الْبَيْتِ زَرْقًا وَأَوَانٍ - هَذِهِ
 الشَّجَرَةُ خَضِرَاءٌ فِي الصَّيْفِ - أَخُوهُ أَطْوَلٌ مِنْهُ - جَاءَ الرَّجُلُ
 الْآخِرَسُ.

2 - Arapçaya çeviriniz:

Daha büyük kız öğrenciyi gördüm- Kanbur adam kitap okuyor.
Hasta kadına su verdim- Küçük çocuk geldi- Büyük öğrenci dersine
çalışıyor.

19 — İsimlerde Teklik, İkilik, Çokluk

الْأَفْرَادُ وَالتَّثْنِيَّةُ وَالْجَمْعُ فِي الْأَسْمَاءِ

A - Teklik İsmi: الْمَفْرَدُ tek bir varlığı, tek bir nesneyi gösterir:

الْبَيْتُ — ev — الرَّجُلُ — adam — الْحَائِطُ — duvar — الطِّفْلُ — çocuk

B - İkilik İsmi: الْمُثْنِيَّ iki varlığı, iki nesneyi gösterir, teklik isminin sonuna ان eklenerek yapılır:

iki adam — رَجُلَانِ — bir adam — رَجُلٌ

iki kalem — قَلَمَانِ — bir kalem — قَلَمٌ

iki kız çocuğu — طِفْلَتَانِ — bir kız çocuğu — طِفْلَةٌ

iki mektep — مَدْرَسَتَانِ — bir mektep — مَدْرَسَةٌ

C - Çokluk İsmi: الْجَمْعُ aynı cinsten birçok nesneyi, varlığı, gösterir. Üç bölümde incelenebilir:

a - Erkek Çokluğu: جَمْعُ الْمَذَكَّرِ السَّالِمِ

Erkek olan veya sayılan varlıkların isimleri, sonlarına ون eklenerek çok kılınır:

öğreticiler, öğretmenler — مُعَلِّمُونَ — öğretmen — مُعَلِّمٌ

inanmışlar, mü'minler — مُؤْمِنُونَ — inanmış, mü'min — مُؤْمِنٌ

suçlular — مُجْرِمُونَ	suçlu — مُجْرِمٌ
Halidler — خَالِدُونَ	Halid — خَالِدٌ

b - Dişi Çokluğu: جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمِ

Dişi olan veya sayılan bir varlığı gösteren ismin sonuna **ات** eklenerek o kelime çokluk ismi yapılır, çok varlığı gösterir:

hanım öğretmenler — مُعَلِّمَاتٌ	bir hanım öğretmen — مُعَلِّمَةٌ
mü'min hanımlar — مُؤْمِنَاتٌ	bir mü'min hanım — مُؤْمِنَةٌ
suçlu kadınlar — مُجْرِمَاتٌ	suçlu kadın — مُجْرِمَةٌ

c - Kırık Çokluk: الْجَمْعُ الْمَكْسَرُ

Tek varlığı gösteren kelimenin yapısı değiştirilerek elde edilen çokluktur. Azlığı ve çokluğu gösteren çeşitli kalıpları vardır.

azlık çokluğu: جَمْعُ الْقَلِيلَةِ

sadece birkaç nesneyi gösterir, dört ölçüsü vardır:

1 - أَفْعَالٌ

kollar — أَذْرُعٌ	kol — ذِرَاعٌ
birkaç ay — أَشْهُرٌ	ay — شَهْرٌ
birkaç nefis — أَنْفُسٌ	nefis — نَفْسٌ

2 - أَفْعَالٌ

yapraklar — أَوْرَاقٌ	yaprak — وَرَقٌ
çocuklar — أَطْفَالٌ	çocuk — طِفْلٌ

sebepler	—	أَسْبَابٌ	sebep	—	سَبَبٌ
kalemler	—	أَقْلَامٌ	kalem	—	قَلَمٌ
bölümler	—	أَقْسَامٌ	bölüm	—	قِسْمٌ
renk, boya	—	الْوَانُ	renkler	—	لَوْنٌ

3 - أَفْعَلَةٌ

yemekler	—	أَطْعِمَةٌ	aş,yemek	—	طَعَامٌ
misaller	—	أَمْثَلَةٌ	misâl	—	مِثَالٌ
direkler	—	أَعْمِدَةٌ	direk	—	عَمُودٌ
sorular	—	أَسْئَلَةٌ	soru	—	سُؤَالٌ
zamanlar	—	أَزْمَنَةٌ	zaman	—	زَمَانٌ

4 - فِعْلَةٌ

gençler	—	فَتِيَّةٌ	genç	—	فَتَى
çocuklar	—	صَبِيَّةٌ	çocuk	—	صَبِيٌّ

Çokluk Çokluğu: جَمْعُ الْكَثْرَةِ

Pekçok nesneyi, varlığı gösterir, başlıca ölçüleri şunlardır:

1 - فُعْلٌ

Erkeği أَفْعَلٌ , dişisi فَعْلَاءٌ ölçüsündeki kelimeler bu ölçüde çoğaltılırlar:

yeşiller	—	خُضْرٌ	yeşil	—	خَضْرَاءُ	أَخْضَرٌ
körler	—	عُمَى	kör	—	عَمِيَاءُ	أَعْمَى
kırmızılar	—	حُمْرٌ	kırmızı	—	حَمْرَاءُ	أَحْمَرٌ
dilsizler	—	خُرْسٌ	dilsiz	—	خِرْسَاءُ	أَخْرَسٌ

2 - فُعْلٌ

kitaplar — كُتِبَ kitap, bitik — كِتَابٌ

yollar — طُرُقٌ yol — طَرِيقٌ

yollar — سُبُلٌ yol — سَبِيلٌ

elçiler — رُسُلٌ elçi — رَسُولٌ

3 - فُعَلٌ

milletler — أُمَّمٌ ümmet, millet — أُمَّةٌ

cümleler — جُمَلٌ cümle — جُمْلَةٌ

dizler — رُكَبٌ diz — رُكْبَةٌ

4 - فَعْلَى

En çok فَعِيلٌ kabındaki kelimeler bu ölçüde çoğaltılırlar:

yarahlılar — جَرَحَى yaralı — جَرِيحٌ

tutsaklar — أَسْرَى tutsak — أَسِيرٌ

ölüller — قَتَلَى ölü — قَتِيلٌ

hastalar — مَرَضَى hasta sayrı — مَرِيضٌ

5 - فُعَالٌ

En çok فَاعِلٌ ölçüsündeki ortaçlar (etken sıfat - fiiller) bu ölçüde çoğaltılırlar:

tacirler — تَجَارٌ tacir — تَاجِرٌ

kıskançlar — حَسَادٌ kıskanç — حَاسِدٌ

yazıcılar	—	كُتَّابٌ	yazıcı	—	كَاتِبٌ
yargıcılar	—	حُكَّامٌ	yargıcı ¹	—	حَاكِمٌ
ahlâksızlar	—	فُجَّارٌ	ahlâksız	—	فَاجِرٌ

6 - فِعَالٌ

büyükler	—	كِبَارٌ	büyük	—	كَبِيرٌ
küçükler	—	صِغَارٌ	küçük	—	صَغِيرٌ
adamlar	—	رِجَالٌ	adam	—	رَجُلٌ
denizler	—	بِحَارٌ	deniz	—	بَحْرٌ

7 - فُعُولٌ

mezarlar	—	قُبُورٌ	sin, mezar	—	قَبْرٌ
kalpler	—	قُلُوبٌ	yürek, kalp	—	قَلْبٌ
bilgiler	—	عُلُومٌ	bilgi, bilim	—	عِلْمٌ
krallar	—	مُلُوكٌ	kral	—	مَلِكٌ
evler	—	بُيُوتٌ	ev	—	بَيْتٌ
günahlar	—	ذُنُوبٌ	yazık, günah	—	ذَنْبٌ

8 - فُعَلَاءٌ

bilginler	—	عُلَمَاءٌ	bilgin	—	عَالِمٌ
akıllılar	—	عُقَلَاءٌ	uslu, akıllı	—	عَاقِلٌ
şehidler	—	شُهَدَاءٌ	şehid	—	شَهِيدٌ
başbuğlar	—	أَمْرَاءٌ	başbuğ, emir	—	أَمِيرٌ

1- hâkim karşılığı 'yargıç' sözü çok yayılmışsa da eski şekli ve doğrusu 'yargıcı'dır.

erdemliler — فاضِلٌ — erdemli, faziletli — فضلاءٌ

bilgisizler — جاهِلٌ — bilgisiz — جهلاءٌ

başkanlar — رئيسٌ — başkan — رؤساءٌ

yoksullar — فقيرٌ — yoksul — فقراءٌ

9 - اَفْعِلَاءٌ

zenginler — غَنِيٌّ — bay, zengin — اغنياءٌ

zekiler — ذَكِيٌّ — zeki — اذكياءٌ

güçlüler — قَوِيٌّ — güçlü — اقوياءٌ

erenler — وَلِيٌّ — veli, eren, ermiş — اولياءٌ

10 - اَفَاعِلٌ

En çok اَفْعَلٌ (dişisi: فُعَلَى) ölçüsündeki üstünlük sıfatları bu ölçüde çoğalır:

daha büyükler — اَكْبَرٌ — daha büyük — اكابرٌ

daha küçükler — اصْغَرٌ — daha küçük — اصاغيرٌ

daha üstünler — اَفْضَلٌ — daha üstün — افاضلٌ

Bazı isimler de bu ölçüde çoğaltılabilir:

parmaklar — اَصْبَعٌ — parmak — اصابعٌ

parmak uçları — اَنْمَالَةٌ — parmak ucu — اناملٌ

11 - مَفَاعِلٌ

gayeler, erekler — مَقْصِدٌ — gaye — مقاصدٌ

yazıhaneler — مَكْتَبٌ — yazıhane — مكاتبٌ

batılar — مغاربٌ — batı — مغربٌ

çekiçler — مطارقٌ — çekiç — مطرقةٌ

12 - مَفَاعِيلٌ

anahtarlar — مِفْتَاحٌ açgıç, anahtar — مِفْتَاحٌ

andlaşmalar, andlar — مِثَاقٌ andlaşma, and — مِثَاقٌ

13 - فَعَالِيلٌ

çaşutlar — جَوَاسِسٌ çaşıt, casus — جَوَاسِسٌ

yakutlar — يَوَاقِيتٌ yakut — يَاقوتٌ

domuzlar — خِنَازِيرٌ domuz — خِنَازِيرٌ

14 - فَعَائِلٌ

mektuplar — رَسَائِلٌ mektup — رِسَالَةٌ

yapraklar, gazeteler — صَحَائِفٌ yaprak, gazete — صَحِيفَةٌ

kocakarılar — عَجَائِزٌ kocakarı — عَجُوزٌ

15 - فَوَاعِلٌ

atlılar — فَوَارِسٌ atlı — فَارِسٌ

meyveler — فَوَاكِهَةٌ meyve, yemiş — فَاكِهَةٌ

16 - فِعْلٌ

parçalar — قِطَعٌ

parça — قِطْعَةٌ

nimetler — نِعَمٌ

nimet — نِعْمَةٌ

20 - Zamirler — الضَّمَائِرُ

Zamir, cümlede ismin yerini tutan kelimedir. Türkçemizde dört çeşittir:

1 - Şahıs Zamirleri, — Ben, sen, o, siz, biz, siz, onlar.....

2 - İşaret Zamirleri — Varlıkları, işaretle göstererek isimlerin yerlerini tutan kelimelerdir: bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar.....

3 - Belgisiz Zamirler — İsimlerin yerlerini tutarken varlıkları kesin olarak değil de şöyle böyle belirten kelimelerdir: bazıları, kimisi, birçoğu, herkes, birkaçı, öbürü....

4 - Soru Zamirleri — Soru yoluyla, isimlerin yerini tutup onları hatırlatan kelimelerdir: ne? kim? hangisi? kaç? gibi...

Not: Mal, mülk anlatıp bitişik yazılan -ki'ye türkçede İlgi Zamiri denir: benimki, onunki, Yavuzunki, komşununki gibi...

Arapçada Zamir, şekilce üç çeşittir:

1 - Ayrı Zamir — الضَّمِيرُ الْمُنْفَصِلُ

2 - Bitişik Zamir — الضَّمِيرُ الْمُتَّصِلُ

3 - Örtülü Zamir — الضَّمِيرُ الْمُسْتَتِرُ

Sırayla inceliyelim:

1 - Ayrı Zamirler: الضَّمَائِرُ الْمُنْفَصِلَةُ

Yalnız başlarına kullanılabilen zamirlerdir. Sayıları 24 olup 12 si özne 12 si de maf'ul durumu içindir.

Özne durumu için Ayrı Zamirler:

Mufred: Tek			
Şahıs	Dişi	Ortak	Erkek
1		أنا ben	
2	أَنْتِ	sen	أَنْتَ
3	هِيَ	o	هُوَ
Musenna : İki			
1		نَحْنُ ikimiz	
2		أَنْتُمَا ikiniz	
3		هُمَا ikisi	
Cem: Çok			
1		نَحْنُ biz	
2	أَنْتُمْ	siz	أَنْتُمْ
3	هُنَّ	onlar	هُمْ

Not: Bu zamirler, cümlede ancak özne olarak bulunabilirler:

sen çalışkansın — أَنْتَ مُجْتَهِدٌ

ben yazdım — أَنَا كَتَبْتُ

o tacirdir — هُوَ تَاجِرٌ

o temizdir — هُوَ نَظِيفٌ

ilâcı içti — هِيَ شَرِبَتِ الدَّوَاءَ

Maf'ûl durumu için Ayrı Zamirler:

Mufred: Tek			
şahıs	Dişi	Ortak	Erkek
1		beni اِيَّايَ	
2	ابَاكَ	seni	اِيَّاكَ
3	اِيَّاهَا	onu	اِيَّاهُ
Musenna: İki			
1		ikimizi اِيَّانَا	
2		ikinizi اِيَّاكُمَا	
3		ikisini اِيَّاهُمَا	
Cem: Çok			
1		bizi اِيَّانَا	
2	اِيَّاكُنَّ	sizi	اِيَّاكُمُ
3	اِيَّاهُنَّ	onları	اِيَّاهُمُ

Not: Bu zamirler Sadece اَلْمَفْعُولُ بِهِ (düz tümleş) olarak kullanılırlar:

حَفِظْنَا اللّٰهُ وَاِيَّاكُمُ Allah bizi ve sizi korusun

(Ancak) sana taparız اِيَّاكَ نَعْبُدُ

2 - Bitişik Zamirler — الْأَزْمَائِرُ الْمُتَّصِلَةُ

Bu zamirler, yalnız başlarına bir şey anlatmazlar, başka bir kelimeye eklenirler.

Tek			
şahıs	Dişi	Ortak	Erkek
1		بِئِي - beni, benim	
2	كِ	seni, senin	— كِ
3	— هَا	onu, onun	— هُوَ
İki			
1		بِنَا — ikimizi	
2		بِكُمَا — ikinizi, ikinizin	
3		بِهِمَا — ikisini, ikisinin	
Çok			
1		بِنَا — bizi, bizim	
2	— كُنَّ	sizi, sizin	— كُمْ
3	— هُنَّ	onları, onların	— هُمْ

kullanılışları:

Fil Cümlesinde:

a - Bir fiile eklenip mef'ûl (düz tümleş) olurlar:

seni gördüm— رَأَيْتَكَ — onu döğdün— ضَرَبْتَهُ (o) seni döğdü— ضَرَبَكَ

b - Bir isme eklenip iyelik (mülkiyet) zamiri işini görür:

kitabınız — كِتَابِكُمْ evimiz — بَيْتُنَا
kalemin (er) — قَلَمُكَ kalemin (dişi) — قَلَمُكِ
bahçesi (er) — بَيْتَانُهُ kedisi (dişi) — قِطْطُهَا

c - Bir öntakiya eklenerek ismin çeşitli hallerinde bulunur:

ona bir mektup yazdım — كَتَبْتُ إِلَيْهِ رِسَالَةً
ikinizle birlikte yürüyorum — أَمْشِي مَعَكُمْ
onları esenledim (onlara selam verdim) — سَلَّمْتُ عَلَيْهِمْ

Not:

أَلْتَاءُ الْمُتَحَرِّكَةُ harekeli te; ت
أَلْفُ الْاِثْنَيْنِ ikilik elifi; ا
وَإِوَالِ الْجَمَاعَةِ çokluk vav'ı; وا
نُونُ النَّسْوَةِ dişilik nun'u; ن
يَاءُ الْمُخَاطَبَةِ muhatap yâ'sı; ي

Bü harfler de, fiillerle bitişerek onların şahıslarını gösterirler. Bu durum, fiil çekiminde görüldüğünden, burada uzunca tekrarı gereksizdir.

3 - Örtülü Zamirler: أَلْضَّمَّائِرُ الْمُسْتَتِرَةُ

Görülmezsizin fiile bitişen, onunla birlikte bulunan zamirlerdir:

الكلبُ نَبَّحَ — üürüdü
الرجل جاء — adam geldi

تَذَهَبُ الْمَعْلَمَةُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ — hanım öğretmen okula gidiyor

اِذْهَبْ اِلَى الْمَسْجِدِ — (er için) mescide git

اِذْهَبِي اِلَى الْبَيْتِ — (dişi) eve git

Kaide:

1 - Dil'li Geçmiş Zaman'da هو ertülü zamir veya هي dir.

2 - Geniş Zaman المضارع da, örtülü zamir, kullanılan muzari harflerine göre değişir.

3 - Buyruk Kipi'nde örtülü zamir, daima "sen" dir. (أَنْتِ veya أَنْتِ)

Alıştırmalar:

Türkçelerini veriniz:

قُوَّةُ الْاِنْسَانِ فِي عَقْلِهِ وَلِسَانِهِ - يَدَى نَظِيفَةٌ - يَدَا كَمَا نَظِيفَتَانِ
لَهَا بَيْنَتَانِ؛ كَبْرَاهُمَا طَوِيلَةٌ وَصُغْرَاهُمَا قَصِيرَةٌ - لَهُ وَلَدَانِ اكْبَرُهُمَا
قَصِيرٌ وَاصْغَرُهُمَا طَوِيلٌ - التِّي الرَّجُلُ شَبَّكَتَهُ فِي الْبَحْرِ ثُمَّ اَخْرَجَهَا - نَظَّفَ
الرَّجُلُ شَبَّكَتَهُ وَغَسَلَهَا - خَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْ بَيْتِهِ - يَتَشَكَّمُ وَاسِعٌ

قُوَّةٌ	—	us, akıl	—	عَقْلٌ	—	el
نَظِيفَةٌ	—	dil	—	لِسَانٌ	—	geniş
اِخْرَجَ	—	küçük	—	صَغِيرٌ	—	büyük
غَسَلَ	—	kısa	—	قَصِيرٌ	—	uzun
نَظَّفَ	—	deniz	—	بَحْرٌ	—	شَبَّكَتَهُ

(kişinin gücü usunda ve dilindedir – elim temizdir – iki eliniz temizdir – onun iki kızı vardır, yaşlısı uzun, genci kısa boyludur – onun iki oğlu vardır, büyüğü kısa, küçüğü uzun boyludur – adam ağını denize attı, sonra çıkardı – adam ağını temizledi ve yıkadı – Abdullah evinden çıktı – eviniz geniştir.)

21 - İşâret İsimleri - اَسْمَاءُ الْاِشَارَةِ

Türkçede, bilindiği gibi, yakındaki bir nesneyi göstermek için “bu”, az ötedekini göstermek için “şu”, uzaktakini göstermek için de “o” kullanılır. Gösterilen, kendisine işâret olunan nesne çok ise, *bunlar*, *şunlar*, *onlar* denir.

Arapça'daki işâret isimleri¹ şunlardır:

	Dişi	Ortak	Erkek
Tek	ذِهِ، ذِي، تِي	şu	ذا
İki	تَانِ	şu ikisi	ذَانِ
Çok	şunlar	أولاءِ	şunlar

Arapça'daki esas işâret isimleri bunlardır. Ancak, yakın ve uzaktaki nesnelere göstermek üzere bunların ön veya sonlarına takılar getirilir.

¹ Türkçede ‘işaret sıfatı’ deniyorsa da, “her dilin kaideleri o dilin mantığına göre verilmelidir” düşüncesiyle, işâret isimleri deyimini kullandık.

a -- Yakın için işaret isimleri:

	Dişi	Ortak	Erkek
Tek	هَذِهِ ، هَذِي	bu	هذا
İki	هَاتَانِ	(bu) ikisi	هَذَانِ
Çok	bunlar	هَؤُلَاءِ	bunlar

Görüldüğü gibi, başa uyarma için bir هاء التنبيه (هاء التنبيه) eklenerek yapılırlar.

b - Uzak için işaret isimleri:

	Dişi	Ortak	Erkek
Tek	تَآكَ ، تِيكَ	o	ذَآكَ
İki	تَانِيكَ	(o) ikisi	ذَانِيكَ
Çok	onlar	أُولَآئِكَ ، أُولَآئِكَ	onlar

Görüldüğü gibi, sona ك eklenerek yapılırlar.

İşaret isimleri ile, işaret olunan nesnelere, erilik, dişilik, teklik, ikilik ve çokluk bakımından birbirine uyarlar. Göstermek (işaret) için kullanılan kelimeye المُشَارُ إِلَى denir. اسمُ الإِشَارَةِ gösterilen nesneye

Misaller:

Anlamı	المشار اليه	اسم الاشارة
bu çocuk	الولدُ	هذا
bu mektep	المدرسةُ	هذه
bu kız öğrenci	الطالبة	هذه
bu iki öğrenci	الطالبان	هذان
bu iki gül	الوردتان	هاتان
şu sanat-kârlar	الصناعاتُ	اولاء
şu kızlar	البناتُ	اولاء
bu kızlar	البناتُ	هؤلاء
bu çocuklar	الاطفالُ	هؤلاء
o kız öğrenciler	الطالباتُ	اولائك
o öğrenciler	الطلابُ	اولائك

Not: ذاك - تيك - هُناك kelimelerine ل eklenerek daha uzak-taki varlık gösterilir:

o saray — ذلك القصرُ — o kubbe — تلك القبَّةُ

Arapça'da, yer göstermek için, başlıca dört işaret ismi kullanılır:

burası, burada — هُنَا — şurası, şurada — هُنَاكَ

orası, orada — ثَمَّةَ ، هُنَالِكَ

burası tren istasyonu — هُنَا مَحَطَّةُ الْقِطَارِ

şurası yazıhanem — هُنَاكَ مَكْتَبَتِي

orası vatanımız — هُنَالِكَ وَطَنُنَا

Alıştırılmalar

1 - Şu ibarelerdeki işâret isimlerini ve muşârun ileyh'leri belirtiniz:

ذَلِكَ الْوَالِدُ — هَذِهِ الْأَرْضُ — هَذَانِ الرَّجُلَانِ — أُولَئِكَ الرَّجَالُ
تِلْكَ الْمَعْلَمَةُ

2 - Boş yerlere uygun işâret isimleri koyunuz:

a - yakın için:

... oda — ... الْغُرْفَةُ ...

... masa — ... الْمِنْضَدَةُ ...

... yazıcı — ... الْكَاتِبُ ...

b - Orta uzaklık için:

... fotograf — ... الصُّورَةُ ...

... metin, nas — ... النَّصُّ ...

... dürbün — ... النَّظَّارَةُ ...

c - uzak için:

... kılıç — ... السِّيفُ ...

... kapı — ... الْبَابُ ...

... pencere — ... النَّافِذَةُ ...

22 — İsmûl Mavsul — اِسْمُ الْمَوْصُولِ

İsmu'l Mavsûl, iki cümleyi birbirine bağlayan, anlamı ancak kendinden sonra gelen cümleyle tamam olan kelimedir, türkçedeki ilgi zamiri gibi iş görür. İsmu'l Mavsûl'den sonra gelen cümleye sıla (صِلَة) denir, sıla'da, ismu'l mavsûlle ilgili bir zamir bulunur, عائد adını alır:

ذَهَبَ الرَّجُلُ الَّذِي رَأَيْتَهُ — gördüğün (o adam ki gördün) gitti
 صِلَة cümlesindeki الَّذِي sözü, ismu'l mavsûl, رَأَيْتَهُ yan cümlecigi bu sıladaki ه zamiri de عائد dir.

Aid, bazan yukarıda görüldüğü gibi açık, bazan da örtülü olur:

نَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ — Gökleri ve yeri yaradan Allaha taparız
 وَالْأَرْضِ cümlesinde:

الَّذِي ismu'l mavsûl, السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ sıladır, عائد müstetirdir.

Sıla, هُوَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ demektir, müstetir هو aid durumundadır.

İsmu'l mavsûl'ler, ayrı (الخاص) ve ortak (المشترك) olmak üzere iki ana bölümde incelenebilirler.

a - ayrı al-ismu'l mavsûl — اَلْأَسْمَاءُ الْمَوْصُولَةُ الْخَاصَّةُ

	dişi için	anlamı	erkek için
tek	الَّتِي	ki o kimse	الَّذِي
iki	الَّتَانِ — اللَّتَيْنِ	ki o ikisi	الَّذَانِ — اللَّذَيْنِ
çok	اللَّائِي — اللَّائِي	ki o kimseler	الَّذِينَ

b - ortak al'ismu'l mavsûller

اَلْأَسْمَاءُ الْمَوْصُولَةُ الْمُشْتَرَكَةُ

Sayıları üçtür, şunlardır:

مَنْ — en, - gi, o kimse ki, Yalnız akıllılar içindir

مَا — o nesne ki. Hayvan ve cansızlar içindir.

أَيُّ — insan, hayvan ve nesnelere için kullanılır.

öğrenci, kendisine öğreteni sayar — يَحْتَرِمُ الطَّالِبُ مَنْ عَلَّمَهُ

çocuk, yapmadığı şeyi söyler — يَقُولُ الطِّفْلُ مَا لَا يَفْعَلُ

hangisinin cesur olduğunu biliriz — نَعْلَمُ أَيُّهُمْ شُجَاعٌ

al-İsmu'l Mavsûl'lerin kullanımına çeşitli misaller:

beni yenen yendim — غَلَبْتُ الَّذِي غَلَبَنِي

satın aldığım çantayı taşıdım — حَمَلْتُ الْحَقِيْبَةَ الَّتِي اشْتَرَيْتُهَا

doğru söyleyenleri severim — أَحِبُّ الَّذِينَ هُمْ صَادِقُونَ

yanımızdaki hanımlar yola çıktılar — سَافَرَتِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدَنَا

Not:

Hayvan ve cansızlar çok olursa, onları gösteren ismu'l mavsûl olarak الَّتِي kullanılır:

gördüğüm kalemler uzundur — الْأَقْلَامُ الَّتِي رَأَيْتُهَا طَوِيلَةٌ

sattığım develer çoktur — الْجِمَالُ الَّتِي بَعَيْتُهَا كَثِيرَةٌ

Alıştırılmalar

1 - Türkçelerini söyleyiniz, al-ismu'l mavsûlu, sılayı, varsa âidi belirtiniz:

خَرَجَ الذَّانِ كَانَا فِي الْبَيْتِ — عَرَفْتُ مَا عَرَفْتَهُ — رَأَيْتُ

الْمُعَلِّمَةَ الَّتِي عِنْدِي كِتَابُهَا — عَادَ الدِّينَ خَرَجُوا صَبَاحًا.

2 - Şu cümleleri tamamlayınız:

رَأَيْتُ الْكِتَابَ... صدر مُنذُ أَيامٍ - ... عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ
رَبَّهُ - قَرَأْتُ الْكِتَابَ... اِشْتَرَيْتُهَا أَمْسٍ - مَرَرْنَا بِالْأَسَاتِذَةِ...
تَعْرِفُونَهُمْ - إِنَّهُ فَعَلَ... كَانَ يَجِبُ عَلَيْهِ - رَأَيْتُ الصَّدِيقَ... عَادَ
مِنْ سَفَرِهِ

3 - Öğrendiğiniz al-ismû'l mavsûleri birer cümlede kullanınız.

23 - Zaman ve Yer isimleri — اَسْمَاءُ الزَّمَانِ وَالْمَكَانِ

Zaman ve Yer İsimleri, bir fiilin işlendiği zamanı veya yeri gösterirler, üçlü yalın fiilden iki ölçüde alınırlar:

1 - مَفْعَلٌ ölçüsü

Daha çok, ikinci kök harfi (aynu'l fi'l) geniş zamanda َ veya ُ ile harekeli olan fiillerin zaman ve yer isimleri bu ölçüdedir:

oyun alanı, oyun zamanı	مَلْعَبٌ	oynar	يلعب
giriş yeri, giriş zamanı	مَدْخَلٌ	girer	يدخل
çıkak (çıkış yeri) ve çıkma zamanı	مَخْرَجٌ	çıkartır	يخرج
yazhane ve yazma zamanı	مَكْتَبٌ	yazar	يكتب
pişirme yeri ve pişirme zamanı	مَطْبَخٌ	pişirir	يطبخ
aşhane ve yemek zamanı	مَطْعَمٌ	yemek yer	يطعم

2 - مَفْعِلٌ ölçüsü:

Fiilin kök ikinci harfi (aynu'l fi'l) muzaride ِ ile harekeli ise, bu fiilin zaman ve yer ismi bu ölçüde alınır.

otutulacak yer, zaman — مَجْلِسٌ oturur — يَجْلِسُ
 inilecek yer, ev ve zaman — مَنَزِلٌ iner — يَنْزِلُ

Bir nesnenin veya işin çok olduğu yeri gösteren yer isminin sonuna bir ة eklenir:

mahkeme, yargı yeri — مَحْكَمَةٌ yarguladı — حَكَمَ
 arslanı bol yer — مَأْسَدَةٌ arslan — أَسَدٌ
 köpeği bol yer — مَكَلَبَةٌ köpek — كَلْبٌ
 mektep — مَدْرَسَةٌ incelemek, öğrenmek — دَرَسَ
 boyahane — مَصْبِغَةٌ boyamak — صَبَغَ

Nâkis (son harfi illetli olan) fiilin yer ismi مَفْعَلٌ ölçüsünde olur:

otlama yeri, otlak — مَرْعَى otlatır — يَرْعَى otlattı — رَعَى
 atış yeri — مَرْمَى atar — يَرْمَى attı — رَمَى
 barınak, sığınak — مَأْوَى barınır — يَأْوَى barındı — أَوَى

Misâl (ilk harfi illetli) fiillerin zaman ve yer isimleri ise, مَفْعِلٌ ölçüsündedir:

konulacak yer — مَوْضِعٌ koydu — وَضَعَ
 buluşulacak, söz verilen yer ve zaman — مَوْعِدٌ söz verdi — وَعَدَ
 gelinecek yer — مَوْرِدٌ geldi — وَرَدَ

Arttırılmış (مَزِيدٌ فِيهِ) fiillerin zaman ve yer isimleri ise, bu fiillerin ismu'l maf'ulleri ile aynı ölçüdedir:

hastahane — مُسْتَشْفَى şifâ aramak, — اسْتَشْفَى
 kazanma yeri, zamanı, kazanç — مَكْتَسَبٌ kazanmak — اِكْتَسَبَ
 yıkanma yeri — مُغْتَسَلٌ yıkandı — اغْتَسَلَ

24 - Mimli Masdar — الْمَصْدَرُ الْمِيمِي

Üçlü fiillerden bazısının masdarının başında bir م harfi bulunur. Bunun için böyle bir masdara mimli masdar denir.

Üçlü yalın fiilin mimli masdarı için, başlıca iki ölçü vardır:

مَفْعِلٌ — مَفْعَلٌ

مَفْعَلٌ ölçüsü:

Fiilin kök ikinci harfinin harekesi geniş zamanda ُ veya َ ise, o fiilin mimli masdarı umumiyetle مَفْعَلٌ ölçüsünde olur:

oturmak — قَعَدَ — يَقْعُدُ — مَقْعَدٌ

istemek — طَلَبَ — يَطْلُبُ — مَطْلَبٌ

öldürmek — قَتَلَ — يَقْتُلُ — مَقْتَلٌ

مَفْعِلٌ ölçüsü:

Fiilin kök ikinci harfinin harekesi geniş zamanda َ ile harekeli ise o fiilin mimli masdarı مَفْعِلٌ ölçüsünde olur:

dönmek — رَجَعَ — يَرْجِعُ — مَرْجِعٌ

söylemek, konuşmak — نَطَقَ — يَنْطِقُ — مَنطِقٌ

Üçlü yalın fiillerin mimli masdarlarına bir َ eklenir:

öğüt vermek — وَعَضَ — يَعْضُ . مَوْعِظَةٌ

istemek, sormak — سَأَلَ — يَسْأَلُ — مَسْأَلَةٌ

acımak, merhamet etmek — رَحِمَ — يَرْحَمُ — مَرْحَمَةٌ

sevinmek — سَرَّ — يُسِرُّ — مَسْرَرَةٌ

Arttırılmış fiillerin mimli masdarları ise, ismu'l maf'ûlleri ile aynı ölçüde olur:

inanır — اِعْتَقَدَ inandı bağlandı

inanç, inanılan şey — مُعْتَقَدٌ

karşılaşmak — مُلْتَقَى

karşılaşır — اِلْتَقَى karşılaştı — اِلْتَقَى

Alıştırma:

Şu fiillerin mimli masdarlarını bulunuz:

söz verdi — وَعَدَ gelir — يَقْدَمُ düşer — يَسْقُطُ yer — يَأْكُلُ

olur — يَصِيرُ sona erer — يَنْتَهِي

25 - Bir Kez Oluş İsmi — اِسْمُ الْمَرَّةِ

Masdarlar, yalnızca, fiili, işi bildirirler, fiilin nasıl olduğunu, kaç kez olduğunu bildirmezler. Bir işin bir kez olduğunu gösteren söze, bir kez oluş ismi اِسْمُ الْمَرَّةِ denir. Bir kez oluş ismi, olan işi gösteren fiilden فَعْلَةٌ ölçüsünde türer:

Adam hırsıza bir kez vurdu — ضَرَبَ الرَّجُلُ اللِّصَّ ضَرْبَةً

çocuk bir kez yedi — أَكَلَ الْوَلَدُ أَكْلَةً

mü'min bir kez secde yaptı — سَجَدَ الْمُؤْمِنُ سَجْدَةً

açtı — فَتَحَ bir açış — فَتَحَةً bir oynayış — لَعِبَ oynadı — لَعِبَ

dokundu — لَمَسَ bir dokunuş — لَمَسَةً

Arttırılmış fiillerden bir kez oluş ismi yapmak için, bu fiillerin masdarlarının sonuna bir ۛ eklenir:

bir bakış — اَلتَّفَاتُ yüzünü çevirip bakmak — اَلتَّفَاتُ

bir gidiş — اِنْتِطَاقٌ Fırlamak, gitmek — اِنْتِطَاقٌ

bir gülümseyiş — اِبْتِسَامَةٌ gülümsemek — اِبْتِسَامٌ

Arttırılmış fiilin masdarının sonunda zaten ة varsa, bir kez oluşu belirtmek için sona واحدة kelimesi eklenir:

karşılık vermek, yanıtlamak, cevap vermek — أَجَابَ — يُجِيبُ — اجَابَةٌ

bir yanıtlayış, bir cevaplandırış — اجَابَةٌ واحدة

eğmek — امالَ — يُمِيلُ — امَالَةٌ

bir eğiş — امَالَةٌ واحدة

Bir kez oluş ismi, ikilenebilir, çoğaltılabilir:

çocuk bir kez yedi — أَكَلَ الْوَلَدُ اَكْلَةً

çocuk iki kez yedi — أَكَلَ الْوَلَدُ اَكْلَتَيْنِ

çocuk birçok defalar yedi — أَكَلَ الْوَلَدُ اَكْلَاتٍ عَدِيدَةً

26 — Durum İsmi — اِسْمُ الْهَيْئَةِ

Arapçada, durumu gösteren, fiilden türemiş bir isim vardır, fiilin olma tarzını anlatır. Türkçemizdeki durum zarfına benzer, üçlü yalın fiilden فِعْلَةٌ ölçüsünde alınır:

فتح الرجلُ البابَ فِتْحَةً اللصِّ

adam kapıyı hırsız açışıyla (hırsız gibi yavaşça) açtı

يَمْشِي الْوَلَدُ مِشْيَةَ الرَّجُلِ

çocuk adam yürüşüyle (adam gibi) yürüyor

جلس التلميذ جِلْسَةَ الْمُعَلِّمِ — öğrenci, öğretmen gibi oturdu

27 — Cins İsmi, Teklik İsmi — اِسْمُ الْجِنْسِ وَاسْمُ الْوَحْدَةِ

Cins İsmi (اِسْمُ الْجِنْسِ), bir cinsteki bütün nesnelere verilen isimdir:

ورَقٌ (ağaç cinsi, ağaçlar) — شَجَرٌ (yaprak, yapraklar)

yıldız (yıldızlar) — نَجْمٌ* balık balıklar — سَمَكٌ*
gül (güller) — وَرْدٌ*

Bir cinsten, sadece bir nesneyi göstermek istersek, o cinsi gösteren ismin sonuna bir ة ekleriz:

bir ağaç — شَجَرَةٌ* bir yaprak — وَرَقَةٌ*
bir yıldız — نَجْمَةٌ* bir balık — سَمَكَةٌ*
bir gül — وَرْدَةٌ*

Böyle isme, teklik ismi denir.

28 - Alet İsmi — اِسْمُ الْاَلَةِ

Arapçada, âlete isim olarak verilen kelime, âletin işlediği işi anlatan fiilden türer. Âlet ismi اِسْمُ الْاَلَةِ geçişli, üçlü yahn fiilden şu üç ölçüde türer:

1 - مَفْعَالٌ ölçüsü

ölçek, ölçecek — مِكْيَالٌ* ölçmek, tartmak — كَالٌ*
açgıç, açacak, anahtar — مِفْتَاحٌ* açmak — فَتَحَ*
terazi — مِيزَانٌ* tartmak — وَزَنَ*
sapan — مِحْرَاطٌ* çift sürmek — حَرَّثَ*
makas — مِقْرَاضٌ* kırmak, kesmek — قَرَضَ*

2 - مَفْعَلٌ ölçüsü

törpü — مِبْرَدٌ* törpülemek — بَرَدَ*
yular — مِقْوَدٌ* yedmek — قَادَ*

minber — مَنبَرٌ kaldırmak, yükseltmek — نَبَرَ
iğ — مِغْزَلٌ eğirmek — غَزَلَ

3 - مَفْعَلَةٌ ölçüsü

kaşık — مِلاعِقَةٌ yalamak — لَعِقَ
çekiç — مِطْرَقَةٌ vurmak — طَرَقَ
süpürge — مِكنَسَةٌ süpürmek — كَنَسَ
kepçe — مِغْرَفَةٌ kepçe ile almak — غَرَفَ
cetvel — مِسطَرَةٌ çizgi çekmek — سَطَرَ

Not :

Bazı âlet isimleri fiilden türetilmiş değildir:

küçük balta, çapa — جِرَاسٌ — فِيسَاقٌ — مِصْرَاقٌ — مِصْرَاقٌ — مِصْرَاقٌ

29 - Obartma — صِيغَةُ المبالغة

Obartma Sifatına Arapçada صِيغَةُ المبالغة denir. Fiilden tü-
rer. Bir varlıkta bir niteliğin aşırı derecede bulunduğunu gösterir.

bilgi yararlıdır "نَفَّاعٌ العِلْمُ" cümlesindeki "نَفَّاعٌ" kelimesi aşırılık sıfa-
tıdır. Aşırılık sıfatı üç harfli basit fiillerden türetilir. Kullanılan belli
başlı ölçüler şunlardır:

1 - (فَعَّالَةٌ) ölçüsü

En çok kullanılan aşırılık ölçüsüdür:

al etmek, hile yapmak — دَسَّ hilekâr — دَسَّاسٌ
toplamak — جَمَعَ toplayıcı — جَمَّاعٌ
büyülemek — سَحَّرَ büyüleyeci — سَحَّارٌ

beslemek, doyurmak — رَزَقَ	besleyici, doyurucu — رَزَّاقٌ
vermek — وَهَبَ	verici — وَهَّابٌ
eğilmek — مَالَ	eğilgin — مَيَّالٌ

Bu ölçüdeki birçok kelime sıfatlıktan uzaklaşıp isim olarak kullanılmaya başlamıştır:

taşımak — حَمَلَ	taşıyıcı, yükçü — حَمَّالٌ
yaralamak — جَرَحَ	operatör — جَرَّاحٌ
pişirmek — طَبَخَ	aşçı — طَبَّاحٌ
boğazlamak — جَزَرَ	kasap — جَزَّارٌ
dikmek — خَاطَ	terzi — خَيَّاطٌ
tarımak, yeri sürmek — فَلَاحَ	çiftçi — فَلَاحٌ

Aşırılık sıfatı olarak bu ölçüde bulunan bir kelime, isimden türemiş de olabilir

deve — جَمَلَ	deveci — جَمَّالٌ
---------------	-------------------

2 - مِفْعَالٌ ölçüsü

boşamak — طَلَّقَ	çok boşayan — مِطَّلَاقٌ
sançmak, kargıyla dürtmek — طَعَنَ	sançıcı, yaralayan — مِطْعَانٌ
erdemli olmak, üstün olmak — فَضَّلَ	erdemli — مِفْضَالٌ

3 - (فَعُولَةٌ) ölçüsü

kin tutmak — حَقَّدَ	kinli — حَقَّودٌ
katlanmak, dayanmak — صَبَرَ	katlanan çok sabırlı — صَبَّورٌ
ağır olmak, vakarlı olmak — وَقَرَ	ağırbaşlı — وَقَّورٌ
yalan söylemek — كَذَّبَ	çok yalancı — كَذَّابٌ

uyumak — تام — çok uyuyan — نَوْمٌ
yemek — أَكَلَ — obur, çok yiyen — أَكُولٌ

Not :

Bu ölçüdeki bazı kelimeler isim olarak kullanılırlar:

yalvaç, elçi, peygamber — رَسُولٌ — kocakarı — عَجَّوْزٌ

4 - فَعِيلَةٌ ölçüsü — (فَعِيلَةٌ)

cömert olmak — كَرُمٌ — cömert — كَرِيمٌ

bilmek — عَلِمَ — bilici, bileğen — عَلِيمٌ

hor olmak — حَقِرَ — hor, aşağı — حَقِيرٌ

gevşemek, zayıf düşmek — ضَعَفَ — arık, zayıf — ضَعِيفٌ

5 - فَعِيلَةٌ ölçüsü — (d: فَعِيلَةٌ)

kutlu olmak — قَدُسٌ — çok kutlu — قَدِيسٌ

Bunlardan başka, çok kullanılmayan

çok تِكْلَامٌ (تَفَعَّلَ) çok alay eden (هُمَزَةٌ) فُعَلَةٌ

konuşan, iyi konuşan) gibi obartma kalıpları da vardır.

30 - Üstünlük ve Yeğleme İsmi — اِسْمُ التَّفْضِيلِ

Üstünlük ve Yeğleme İsmi (اسم التفضيل) renk ve sakatlık dışın-
da, bir niteliğin, bir nesnede başka bir nesnedekinden daha çok oldu-
ğunu gösterir. Bu isim, üçlü yalın fiilden, erkek için اَفْعَلٌ , dişi için
فُعَلَى ölçüsünde türer:

büyümek — كَبُرَ — büyük — كَبِيرٌ

daha büyük (kadın) — اكْبَرُ daha büyük (erkek) — اكْبَرُ
küçülmek — صَغُرَ küçük — صَغِيرُ
daha küçük (kadın) — اصْغُرُ daha küçük (erkek) — اصْغُرُ
alçalmak, aşağı olmak — سَفَلَ aşağı, düşkü — سَفِيلُ
daha alçak (kadın) — اسْفَلَى daha aşağı (erkek) — اسْفَلُ

Bazı fiillerden doğrudan doğruya üstünlük ismi türetilemez. Böyle fiillerin masdarlarının önüne أَكْثَرُ, أَشَدُّ, أَقَلُّ gibi kelimler getirilir:

daha dayanıklı, daha çok kaldırabilen — أَكْثَرُ تَحْمَلًا
daha kırmızı — أَشَدُّ حُمْرَةً
daha az hayalî — أَقَلُّ حَيَاءً

Not:

خَيْرٌ (iyi) ve شَرٌّ (kötü) sıfatları da, üstünlük ismi olarak kullanılırlar:

namaz uykudan daha iyidir — الصلاةٌ خيرٌ من النومِ
yalancılık, hırsızlıktan daha kötüdür — الكذبُ شرٌّ من السرقةِ

Üstünlük ismine اسم التفضيل, bu ismin belirttiği niteliğin kendisine bulunduğu nesneye الْمُفْضَلُ (yeğlenmiş, üstün tutulmuş), karşılaştırılan nesneye de الْمَفْضَلُ عَلَيْهِ (kendisinden üstün tutulmuş) denir:

Ömer, Hâlidten daha bilgilidir — عُمرٌ أعلمٌ من خالدٍ
cümlesinde, عُمرٌ sözü الْمَفْضَلُ, خالدٌ sözü اسم التفضيل sözü ise الْمَفْضَلُ عَلَيْهِ dir.

En üstünlük İsmi

En Üstünlük İsmi, biçim bakımından Üstünlük İsminin aynıdır. Bir niteliğin, bir varlıkta, bir nesnede, öteki varlıkların, nesnelere hep-sindekinden daha çok bulunduğunu bildirir:

doğruluk en iyi huydur — الصِّدْقُ أَفْضَلُ خُلُقٍ

kitap en üstün arkadaştır — الْكِتَابُ أَفْضَلُ رَفِيقٍ

cümlelerindeki *افضل* sözü, en üstünlük ismi olarak kullanılmıştır. En üstünlük ismi, iki yolla yapılır:

1 - Üstünlük İsminin Başına اَلْ Eklenererek:

en büyük çocuk zekidir — الولدُ الاكْبَرُ ذَكِيٌّ

en büyük kız uzun boyludur — البنتُ الكبرى طَوِيلَةٌ

en küçük öğrenci tembeldir — التلميذُ الاصغرُ كَسِيلٌ

2 - Üstünlük İsminden Sonra Son Harfi — li Bir İsim Getirilerek:

en doğru sözlü — اَصْدَقُ قَائِلٍ

en iyi dost — احسنُ صَدِيقٍ

çocukların en büyüğü — اكْبَرُ الْاَوْلَادِ

kitaplıkların en mükemmeli — اكْمَلُ الْمَكْتَبَاتِ

Alıştırma — Şu fiillerden üstünlük ismi yapınız:

çirkin olmak, çirkinleşmek — قَبِيْحٌ — *uzaklaşmak* — بَعُدَ

yaklaşmak — قَرُبَ — *asil olmak, cömert* — كَرُمٌ

gücü yetmek — قَدِرَ — *pinti olmak* — بَخِيلٌ

ingin olmak, alçak gönüllü olmak — تَوَاضَعَ — *bilmemek* — جَهَلَ

31 - İlgi İsmi — الْأِسْمُ الْمَنْسُوبُ

Arapçada, isimden türeyip de bir yer veya herhangi bir nesne ile ilgiliyi, ona mensubiyeti gösteren kelimeye ilgi ismi الاسم المنسوب denir:

Mısırlı — مِصْرِيٌّ Mısır — مِصْرٌ
esasa ait, esasla ilgili, mücevheratçı — جَوْهَرِيٌّ esas, cevher — جَوْهَرٌ

Kaideler

1 - Bir ismin son harfinin harekesi — kılınarak sonuna şeddeli bir ي eklenmekle ismi mensûbu yapılmış olur:

Bağdadlı — بَغْدَادِيٌّ Bağdad — بَغْدَادُ
fenne ait, sanatla ilgili — فَنِّيٌّ pratik ilim. fen, sanat — فَنٌّ
çağa uygun, çağdaş — عَصْرِيٌّ çağ, devir — عَصْرٌ
Osmana ait, Osmanlı — عُثْمَانِيٌّ Osman — عُثْمَانٌ

2 - İsmi sonunda ة bulunursa, mensubu yapılırken bu ة düşer:
geometriye ait, geometri ile ilgili — هِنْدَسِيٌّ geometri — هِنْدَسَةٌ
alışverişe ait, alışverişle ilgili — تِجَارِيٌّ alışveriş — تِجَارَةٌ
Mekkeli — مَكِّيٌّ Mekke — مَكَّةٌ

3 - Üç harfli bir kelimenin ikinci harfinin harekesi — ise, o kelimenin mensubu yapılırken — , — olur:

krala ait — مَلَكِيٌّ kral — مَلِكٌ
karaciğere ait, karaciğerle ilgili — كَبِدِيٌّ karaciğer — كَبِدٌ

4 - فَعِيلَةٌ ölçüsündeki kelimenin mensubu yapılırken, ة den başka, ي de kaldırılır:

Medineli — الْمَدَنِيُّ Medine — المدينة
 kabilye ait — قَبِيلِيُّ kabile — قَبِيلَةٌ

5 - Kelime sonunda ي varsa

a - Kelime üç harfli ise, sondan bir önceki harfin harekesi َ kılıp
 lınıp و د ي a çevrilir:

köre ait, körle ilgili — الْعَمَوِيُّ kör — الْعَمِيُّ
 üzüntüyle ilgili,üzücü — الْشَّجَوِيُّ kederli, üzgün — الْشَّجِيُّ

b- Kelime dört harfli ise, ي düşer veya sondan önceki harfin
 harekesi َ kılınarak و د ي a çevrilir:

الدَّاعِيُّ الدَّاعِيُّ الدَّاعَوِيُّ
 السَّامِيُّ السَّامِيُّ السَّامَوِيُّ

c - Kelime beş veya altı harfli ise, o kelimenin mensubu yapılırken
 ي düşer:

الْمُهْتَدِيُّ الْمُهْتَدِيُّ
 الْمُسْتَفِيُّ الْمُسْتَفِيُّ

6 - Kelimenin sonunda ء varsa

a - ء و د ا çevrilir:

خَضْرَاءُ خَضْرَاوِي
 صَحْرَاءُ صَحْرَاوِي

b - ء olduğu gibi kalıp, sone bir ي eklenir:

اِبْتِدَاءٌ - اِبْتِدَائِيُّ اِنْشَاءٌ - اِنْشَائِيُّ

7 - Kelime şeddeli yâ (يَ) ile bitiyorsa —

a - Şeddeli yâ' dan önce bir harf varsa, birinci ي ashına döner, ikincisi و a çevrilir, kendinden önceki harfin harekesi َ kılınır:

حَيَّوِي	حَيَّ
طَيَّوِي	طَيَّ
غَيَّوِي	غَيَّ

b - şeddeli yâ'dan önce iki harf varsa, birinci ي düşer, ikincisi و a çevrilir ve bir önceki harfin harekesi َ kılınır.

نَبَّوِي	نَبَّي
عَلَّوِي	عَلَّي

c - şeddeli yâ üç veya dört harften sonra gelmişse, düşer:

مَقَّضِي	مَقَّضِي
مَرَّمِي	مَرَّمِي

d - bir isimdeki harflerin ortasında َ ile harekeli ve şeddeli bir yâ varsa, o kelime, bir nesneye mensûb kılındığında, ikinci ي düşer:

طَيَّيِّي	طَيَّيْبٌ
لَيَّيِّي	لَيَّيْنٌ

Not: 1

Çokluk isimlerinin de mensubu yapıldığı olur:

gazeteci — صُحُفٌ yapraklar, sayfalar — صُحُفٌ

devletlere ait, devletler arası — دَوْلٌ devletler — دَوْلِيٌّ

kitapçı — كُتُبٌ kitaplar ، كُتُبِيٌّ

Not: 2

Elif-i Maksûra ile biten bazı isimlerin mensubu yapılırken, ن و ء a çevrilir:

tathcı — حَلَوَانِي tath — حَلَوَاء

32 - Küçültme — التَّصْغِيرُ

Türkçemizde olduğu gibi, Arap dilinde de küçüklüğü, azlığı göstermek, sevgi belirtmek veya horlamak için isimlerle sıfatlar küçültülürler. Küçültmeye arapçada التَّصْغِيرُ denir.

Başlıca küçültme ölçüleri şunlardır:

1 - فُعَيْلٌ ölçüsü:

Üç harfli basit isimlerle üç harfli basit sıfatlar bu ölçüyle küçültülürler:

bir kilit — قُفْلٌ	bir kilitçik — قُفَيْلٌ
bir adam — رَجُلٌ	bir adamcık — رَجَيْلٌ
bir ırmak — نَهْرٌ	bir ırmakçık — نَهَيْرٌ
bir kurt — ذَيْبٌ	bir kurtçuk — ذُؤَيْبٌ
bir ayı — دُبٌّ	bir ayıcık — دُبَيْبٌ

2 - فُعَيْعِلٌ ölçüsü:

Dört harfli isimlerle dört harfli sıfatlar bu ölçüye göre küçültülürler:

bir konak, ev — مَنَزِلٌ	bir konakçık, evcik — مَنَيْزِلٌ
bir törpü — مَبْرَدٌ	bir törpücük — مَبَيْرِدٌ
bir mescit — مَسْجِدٌ	bir mescitçik — مَسَيْجِدٌ

bir bülbül — بُبْلُبٌ bir bülbülcük — بُبْلُبِيَّةٌ

bir kirpi — قَنْبُذٌ bir kirpicik — قَنْبُذِيَّةٌ

Not:

Dört harften sonra dişilik ة si, uzun, ل, nisbet ي, si, fazla ل veya dişilik ن u ihtiva eden isimler de bu ölçüde küçültülürler:

bir kemer, köprü — قَنْطَرَةٌ bir köprücük — قَنْطَرِيَّةٌ

bir mürekkep şisesi — مِحْبِرَةٌ bir şişecik — مِحْبِرِيَّةٌ

bir doğulu — مَشْرِقِيٌّ bir küçük doğulu — مَشْرِقِيَّةٌ

bir çömelme — قُرْفُصَاءٌ bir küçük çömelme — قُرْفُصَائِيَّةٌ

bir safran çiçeği — زَعْفَرَانٌ bir küçük safran

çiçeği — زَعْفَرَانِيَّةٌ

3 - فُعَيْيِلٌ ölçüsü

Ortalarındaki harflerden biri uzun olan isimler bu ölçüye uydurularak küçültülürler:

bir kandil — قَنْدِيلٌ bir kandilcik — قَنْدِيلِيَّةٌ

bir açgıç, anahtar — مِفْتَاحٌ bir anahtarcık — مِفْتَاحِيَّةٌ

bir deli — مَجْنُونٌ bir delicik — مَجْنُونِيَّةٌ

bir seçe — عَصْفُورٌ bir serçecik — عَصْفُورِيَّةٌ

Diğer Şekiller :

Osman — عُثْمَانٌ Osmancık — عُثْمَانِيَّةٌ

çocuklar — أَطْفَالٌ çocukcağızlar — أَطْفَالِيَّةٌ

saatler — سَاعَاتٌ saatçikler — سَاعَاتِيَّةٌ

bir gül — وَرْدَةٌ	bir gülcük — وَرِيدَةٌ
bir oda — غُرْفَةٌ	bir odacık — غُرَيْفَةٌ
bir bozkır — صَحْرَاءُ	bir bozkırcık — صَحَائِرَاءُ
kızıl, al — حَمْرَاءُ	bir kırmızıcık — حَمِيرَاءُ
gök (mavi) — زُرْقَاءُ	bir macicik — زُرَيْقَاءُ
kapı — بَابٌ	kapıcık — بَوَيْبٌ
başka, diğer, öbür — آخِرٌ	başkacık — أَوَيْخِرٌ
şair (ozan değil) — شَاعِرٌ	şaircik — شَوَيْعِرٌ

Alıştırmalar:

1 - Şu isimleri küçültünüz:

dal — طَائِرٌ — kuş — وَرْدَةٌ — gül — قِطٌّ — kedi — غُصْنٌ —
konak, merhale — قَمَرٌ — ay — مَالٌ — mal — مَرْحَلَةٌ —
arслан, — دِرْهَمٌ — dirhem — وَكْدٌ — çocuk — اَسَدٌ —

2 - Küçültülmüş şekilleri birer cümlede kullanınız.

3 - Şu isimlerin büyütülmüş (asıl) şekillerini bulunuz:

عَنْيَصْرٌ	نُصَيْرٌ	نُصَيْرٌ
سُدَيْدٌ	خُنَيْدِقٌ	كَلَيْبٌ
		قَلَيْمٌ

33 - as - Sıfatu'l Muşabbahatu - الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ

as-Sıfatu'l Muşabbahatu üç harfli geçişsiz (lâzım) fiilden türer, ifade ettiği mânâ ile sıfatlanan kişi veya nesneyi gösterir. Daha çok, فِعْلٌ ve فِعْلٌ öiçüsündeki fiillerden türer. En çok kullanılan kalıpları şunlardır:

uyanık — يَقِظٌ	sevinçli — فَرِحٌ	: فَعِيلٌ
güç — صَعَبٌ	iri, kocaman — ضَخْمٌ	: فَعْلٌ
kahraman — بَطَلٌ	güzel — حَسَنٌ	: فَعِيلٌ
hoş, tatlı — حَلْوٌ	katı, sert — صَلْبٌ	: فَعْلٌ
hızlı, çabuk — السَّرِيعُ	cimri, pinti — أَلْبَخِيلٌ	: فَعِيلٌ
	korkak — الْجَبَانُ	: فَعَالٌ
	gözüpek, yürekli — الشُّجَاعُ	: فَعَالٌ
kambur — أَحَدَبٌ	yeşil — أَخْضَرٌ	: أَفْعَالٌ
susamış — ظَمَانٌ	kızgın — غَضَبَانٌ	: فَعْلَانٌ
	çıplak — عُرْيَانٌ	: فَعْلَانٌ

Not 1 :

as-Sifatu'l Muşabbahatu, bazı fiillerden ismu'l fâ'il ölçüsünde türer:

temiz, arı — طَاهِرٌ temiz olmak — طَهَّرَ

Not 2:

Bazı kelimeler, as-Sifatu'l Muşabbahatu ölçüsünde oldukları halde, mânâları ismu'l maf'ûl mânâsı olabilir:

ölü — قَتِيلٌ dolu — مَمْلَأَنٌ

Not 3:

Yalnız فَعْلَانٌ ölçüsündeki kelimelerin dişileri أَفْعَالٌ ölçüsünde olur:

dişi		erkek
زَرْقَاءُ	gök	ازْرَقٌ
سَوْدَاءُ	kara	اسْوَدٌ
عَطَشَى	susuz	عَطَشَانٌ

سَكْرَانٌ ³ esrik, sarhoş سَكْرَى

as-Sifatu'l Muşabahatu olan kelimeler, sonlarına bir ة eklenerek dişi yapılabilirler:

ضَخْمٌ ضَخْمَةٌ

Not 4:

as-Sifatu'l Muşabbahatu, üçlü fiiller dışındaki fiillerden, o fiillerin ismu'l fâilleri ölçüsünde türetilir:

مُظْلِمٌ — karanlık مُسْتَقِيمٌ — doğru
مُعْتَدِلٌ — orta, mutedil

34 - Soru İsimleri — اَسْمَاءُ الْاِسْتِفْهَامِ

Soru İsimlerinin başlıcaları, en çok kullanılanları şunlardır:

مَنْ مَنْ ذَا مَا ماذا متى أينَ كَيْفَ كَمْ أَيُّ

Kullanılışları:

مَنْ ، مَنْ ذَا "kim" anlamına gelir, akıllı için kullanılır:

مَنْ ذَلِكَ الرَّجُلُ — o adam kimdir?

مَا ، ماذا ise, "ne" anlamına gelir, akıllı olmayanları sormak için

مَاذَا فَعَلْتِ — ne yaptın?

مَتَى zamanı sormak için kullanılır:

مَتَى تَخْرُجُ — ne zaman çıkıyorsun?

أَيْنَ yeri sormak için kullanılır:

أَيْنَ صَادَفْتَهُ — onunla nerede karşılaştın?

أَيَّانَ "ne zaman" anlamına gelir:

ne zaman gidiyorsun? — أَيَّانَ تَذْهَبُ

“nasıl” anlamına gelir: كَيْفَ

nasılsın? — كَيْفَ حَالُكَ

kitabı nasıl buldun? — كَيْفَ وَجَدْتَ الْكِتَابَ

كم° niceliği sormak için kullanılır, “kaç” anlamına soru ismi olarak kullanılır:

kaç kalem satın aldın? — كَمْ قَلَمًا اشْتَرَيْتَ

“hangi” anlamına gelir: أَيُّ

hangi adam? — أَيُّ رَجُلٍ

35 — Sayı — الْعَدَدُ

Asıl Sayılar:

Dişi için		erkek için
للمؤنث		للمذكر
واحدة° (احدى)	1	(أَحَدٌ) واحد°
اِثْنَتَانِ	2	اِثْنَانِ
ثَلَاثٌ	3	ثَلَاثَةٌ
أَرْبَعٌ	4	أَرْبَعَةٌ
خَمْسٌ	5	خَمْسَةٌ
سِتٌّ	6	سِتَّةٌ
سَبْعٌ	7	سَبْعَةٌ
ثَمَانٍ	8	ثَمَانِيَةٌ
تِسْعٌ	9	تِسْعَةٌ
عَشْرٌ	10	عَشْرَةٌ

Sayılar, sayılan isimden önce gelir. Yalnız 1 sayısı, sayılan isimden sonra gelir, sayılanın sıfatı durumunda olur:

bir adam — رَجُلٌ وَاحِدٌ *bir kız çocuğu* — طِفْلَةٌ وَاحِدَةٌ gibi

Arapçada, sayıya اَلْمَعْدُودُ sayılana اَلْعَدَدُ denir. Bir cinsten iki nesneyi göstermek için اِثْنَانٍ veya اِثْنَتَانٍ pek kullanılmaz, isim doğrudan doğruya ikilik ismi yapılır:

رَجُلَانِ طِفْلَتَانِ
قَلَمَانِ كِتَابَانِ gibi.

Ancak, anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır:

اِثْنَيْنِ — لَا تَتَّخِذُوا الْاِلهَيْنِ — İki tanrı edinmeyiniz.

3 - 10 arasında: عَدَدٌ , مَعْدُودٌ un daima zıt cinsinde olur; مَعْدُودٌ daima çokluk ismidir, harekesi — dir.

beş gün — خَمْسَةَ اَيَامٍ beş gece — خَمْسَ لَيَالٍ
dokuz gün — تِسْعَةَ اَيَامٍ on gece — عَشْرَ لَيَالٍ
on gün — عَشْرَةَ اَيَامٍ dokuz gece — تِسْعَ لَيَالٍ

11 — 19 arası:

dişi için		erkek için
للمؤنث		للمذكر
اِحْدَى عَشْرَةَ	11	اَحَدَ عَشَرَ
اِثْنَتَا عَشْرَةَ	12	اِثْنَتَا عَشَرَ
ثَلَاثَ عَشْرَةَ	13	ثَلَاثَةَ عَشَرَ
ارْبَعَ عَشْرَةَ	14	ارْبَعَةَ عَشَرَ

خَمْسَةَ عَشَرَ	15	خَمْسَةَ عَشَرَ
سِتَّ عَشَرَ	16	سِتَّةَ عَشَرَ
سَبْعَ عَشَرَ	17	سَبْعَةَ عَشَرَ
ثَمَانِيَةَ عَشَرَ	18	ثَمَانِيَةَ عَشَرَ
تِسْعَ عَشَرَ	19	تِسْعَةَ عَشَرَ

11 - 19 arasındaki sayılar bileşiklidir. Sayının iki bölümü de َ le harekelidir. Bu hareketler asla değişmez:

17 çocuk geldi — جاء سَبْعَةَ عَشَرَ وَلَدًا

17 çocuk gördüm — رَأَيْتُ سَبْعَةَ عَشَرَ وَلَدًا

17 çocuğu selamladım — سَلَّمْتُ عَلَيَّ سَبْعَةَ عَشَرَ وَلَدًا

yalnız: اِثْنَا عَشَرَ ve اِثْنَتَا عَشَرَ mansub veya macrur durumda iken, bu sayılardaki ا ler, ي ye çevrilir:

رَأَيْتُ اِثْنِي عَشَرَ وَلَدًا — جاء اِثْنَا عَشَرَ وَلَدًا
رَأَيْتُ اِثْنَتِي عَشَرَ طِفْلَةً — جَاءَت اِثْنَتَا عَشَرَ طِفْلَةً

20 - 99 arasında sayılar:

عِشْرُونَ	20	سِتُّونَ	60
ثَلَاثُونَ	30	سَبْعُونَ	70
أَرْبَعُونَ	40	ثَمَانُونَ	80
خَمْسُونَ	50	تِسْعُونَ	90

Bu sayılar, hem er, hem dişi için ortak olarak kullanılırlar:

50 gece — خَمْسُونَ لَيْلَةً — 50 gün — خَمْسُونَ يَوْمًا

سَبْعُونَ وَكَلْدًا — 70 çocuk — سَبْعُونَ طِفْلَةً — 70 kız çocuğu

Bu sayılardan biri, bir cümlede, al-maf'ulu bih olarak bulunursa sondaki *وْنِ* nin *ي* olur:

قرأتُ أَرْبَعِينَ كِتَابًا — 40 kitap okudum

رَأَيْتُ ثَلَاثِينَ وَكَلْدًا — 30 çocuk gördüm

واحدٌ وَعِشْرُونَ 21 اِحْدَى وَعِشْرُونَ

اِثْنَانِ وَعِشْرُونَ 22 اِثْنَانِ وَعِشْرُونَ

ثَلَاثَةٌ وَعِشْرُونَ 23 ثَلَاثٌ وَعِشْرُونَ

أَرْبَعَةٌ وَعِشْرُونَ 24 أَرْبَعٌ وَعِشْرُونَ

خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ 25 خَمْسٌ وَعِشْرُونَ

سِتَّةٌ وَعِشْرُونَ 26 سِتٌّ وَعِشْرُونَ

سَبْعَةٌ وَعِشْرُونَ 27 سَبْعٌ وَعِشْرُونَ

ثَمَانِيَةٌ وَعِشْرُونَ 28 ثَمَانٍ وَعِشْرُونَ

تِسْعَةٌ وَعِشْرُونَ 29 تِسْعٌ وَعِشْرُونَ

سَبْعُونَ , سِتُّونَ , خَمْسُونَ , أَرْبَعُونَ , ثَلَاثُونَ yerine *عِشْرُونَ* getirilerek aradaki sayılar ifade edilmiş olur. Bileşik olan bu sayıların iki bölümü, birbirine *و* ile bağlıdır. Bu sayıların hareketleri, cümledeki durumlarına göre değişir:

ذهب سَبْعَةٌ وَأَرْبَعُونَ تَلْمِيذًا — 47 öğrenci gitti

—adam şehre, 25 saatte ulaştı— وَصَلَ الرَّجُلُ إِلَى الْمَدِينَةِ فِي خَمْسٍ وَعِشْرِينَ سَاعَةً

100 — 1000 arası

700 — سَبْعُمِائَةٍ — 400 — أَرْبَعُمِائَةٍ — 100 — مِائَةٌ

200 — مائَتَانِ	500 — خَمْسُمِائَةٍ	800 — ثَمَانُمِائَةٍ
300 — ثَلَاثُمِائَةٍ	600 — سِتُّمِائَةٍ	900 — تِسْعُمِائَةٍ
	1000 — أَلْفٌ	

100 ve 200 ün dışındakiler bileşiktir. İkinci bölüm المضافُ إليه sa-
yıldığından — ile harekelidir. Bu sayılar er ve dişî için ortaklaşa kul-
lanılır:

700 gün — سَبْعُمِائَةٍ يَوْمٍ 700 gece — سَبْعُمِائَةٍ لَيْلَةٍ

معدود , tekil ve — ile harekelidir.

101 — مِائَةٌ وَوَاحِدٌ	102 — مِائَةٌ وَائْتِنَانِ
103 — مِائَةٌ وَثَلَاثَةٌ	104 — مِائَةٌ وَارْبَعَةٌ
105 — مِائَةٌ وَخَمْسَةٌ	110 — مِائَةٌ وَعَشْرَةٌ
111 — مِائَةٌ وَوَاحِدٌ عَشْرٌ	115 — مِائَةٌ وَخَمْسَةٌ عَشْرٌ
123 — مِائَةٌ وَثَلَاثَةٌ وَعَشْرُونَ	247 — مِائَتَانِ وَسَبْعَةٌ وَارْبَعُونَ
279 — مِائَتَانِ وَتِسْعَةٌ وَسَبْعُونَ	354 — ثَلَاثُمِائَةٍ وَارْبَعَةٌ وَخَمْسُونَ
463 — أَرْبَعُمِائَةٍ وَثَلَاثَةٌ وَسِتُّونَ	594 — خَمْسُمِائَةٍ وَارْبَعَةٌ وَتِسْعُونَ
675 — سِتُّمِائَةٍ وَخَمْسَةٌ وَسَبْعُونَ	996 — تِسْعُمِائَةٍ وَسِتَّةٌ وَتِسْعُونَ

107 kitap — مِائَةٌ وَسَبْعَةٌ كُتُبٍ

514 kitap — خَمْسُمِائَةٍ وَارْبَعَةٌ عَشْرٌ كِتَابًا

968 kitap — تِسْعُمِائَةٍ وَثَمَانِيَةٌ وَسِتُّونَ كِتَابًا

Görüldüğü üzere, bu sayılardan sonra gelen ma'dud, sayının son
bölümüne göre, tekil veya çokcul olur ve ona göre harekelenir.

1000 den 10 000 e kadar:

1000 — أَلْفٌ	6000 — ستة آلافٍ
2000 — ألفانِ	7000 — سبعة آلافٍ
3000 — ثلاثةُ آلافٍ	8000 — ثمانية آلافٍ
4000 — أربعة آلافٍ	9000 — تسعةُ آلافٍ
5000 — خمسةُ آلافٍ	10 000 — عشرةُ آلافٍ

الف ve ألفان nin dışındakiler bileşiktir. İsim tamlaması sayıldıklarından, ikinci bölümleri daima — ile harekelidir.

Bu sayılardan sonra gelen ma'dud daima mufred (tekil) olur ve — ile harekelenir:

4000 kitap — أَرْبَعَةٌ آلافٍ كتابٍ	1000 kitap — الف كتابٍ
10000 kitap — عَشْرَةٌ آلافٍ كتابٍ	9000 kitap — تِسْعَةٌ آلافٍ كتابٍ

10.000 den sonra

11 000 — أَحَدَ عَشَرَ ألفاً	12 000 — اثْنًا عَشَرَ ألفاً
13 000 — ثَلَاثَةَ عَشَرَ ألفاً	19 000 — تِسْعَةَ عَشَرَ ألفاً
20 000 — عَشْرُونَ ألفاً	21 000 — وَاحِدَ وَعَشْرُونَ ألفاً
22 000 — اثْنَانِ وَعَشْرُونَ ألفاً	23 000 — ثَلَاثَةَ وَعَشْرُونَ ألفاً
29 000 — تِسْعَةَ وَعَشْرُونَ ألفاً	30 000 — ثَلَاثُونَ ألفاً
31 000 — وَاحِدَ وَثَلَاثِينَ ألفاً	39 000 — تِسْعَةَ وَثَلَاثِينَ ألفاً
40 000 — أَرْبَعُونَ ألفاً	85 000 — خَمْسَةَ وَثَمَانِينَ ألفاً
99 000 — تِسْعَةَ وَتِسْعِينَ ألفاً	100 000 — مِائَةُ الفِ
200 000 — مِائَتَا الفِ	300 000 — ثَلَاثُمِائَةَ الفِ
900 000 — تِسْئَاةِ الفِ	1000000 — أَلْفُ الفِ (مليون)

Bu sayılar, daha önce görülen kaidelere göre yapılırlar. Sözcüğü: *سَبْعَةَ عَشَرَ* ve *وَلَدًا* deki *الف*, daha önce görülen *سَبْعَةَ عَشَرَ* deki *الف* kelimesinin yerinde kullanılmıştır.

(700 000) deki *الف* kelimesi de, *سَبْعُمِائَةِ يَوْمٍ* (700 gün) deki *يومٍ* kelimesinin yerindedir.

Bu sayılardan sonra gelen ma'dud'un harekesi kesre ve kendisi teklik ismidir;

17 000 *kitap* — *سَبْعَةَ عَشَرَ* *الف* *كِتَابٍ*

21 000 *kitap* — *وَاحِدٌ وَعِشْرُونَ* *الف* *كِتَابٍ*

73 000 *kitap* — *ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ* *الف* *كِتَابٍ*

99 000 *kitap* — *تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ* *الف* *كِتَابٍ*

100 000 *kitap* — *مِائَةٌ* *الف* *كِتَابٍ*

900 000 *kitap* — *تِسْعُمِائَةٌ* *الف* *كِتَابٍ*

Büyük sayılar, çoktan aza veya azdan çoğa doğru olmak üzere iki türlü dizilirler:

8695 *kitap* — *ثَمَانِيَةُ* *آلَافٍ* *وَسِتِّمِائَةٍ* *وَخَمْسَةٌ* *وَتِسْعُونَ* *كِتَابًا*

8695 *kitap* — *خَمْسَةٌ* *وَتِسْعُونَ* *وَسِتِّمِائَةٍ* *وَثَمَانِيَةُ* *آلَافٍ* *كِتَابٍ*

Bu durumda, ma'dud, sayının son bölümüne göre ya teklik ya da çokluk ismi olur, *ـ* veya *ـ* ile harekelenir.

Ma'dudun teklik, çokluk ismi olması ve aldığı harekeler şöylece özetlenebilir:

3 — 10 arası *çokluk* *كِتَابٍ*

11 — 99 arası: *teklik* *كِتَابًا*

99 dan sonra: *teklik* *كِتَابٍ*

Sıra Sayıları:

dişi için		erkek için
للمؤنث		للمذكر
أَوَّلُ	<i>birinci</i>	أَوَّلُ
الثَّانِيَّةُ	<i>ikinci</i>	الثَّانِي
الثَّالِثَةُ	<i>üçüncü</i>	الثَّالِثُ
الرَّابِعَةُ	<i>dördüncü</i>	الرَّابِعُ
الخَامِسَةُ	<i>beşinci</i>	الخَامِسُ
السَّادِسَةُ	<i>altıncı</i>	السَّادِسُ
السَّابِعَةُ	<i>yedinci</i>	السَّابِعُ
الثَّامِنَةُ	<i>sekizinci</i>	الثَّامِنُ
التَّاسِعَةُ	<i>dokuzuncu</i>	التَّاسِعُ
العَاشِرَةُ	<i>onuncu</i>	العَاشِرُ

11 — 19:

الحَادِيَةَ عَشْرَ	<i>onbirinci</i>	الحَادِي عَشْرَ
الثَّانِيَةَ عَشْرَ	<i>onikinci</i>	الثَّانِي عَشْرَ
الثَّالِثَةَ عَشْرَ	<i>onüçüncü</i>	الثَّالِثَ عَشْرَ
التَّاسِعَةَ عَشْرَ	<i>ondokuzuncu</i>	التَّاسِعَ عَشْرَ
العَشْرُونَ	<i>yirminci (ders)</i>	(الدرسُ) العَشْرُونَ
حَادِيَةَ و عَشْرُونَ : marfu'	<i>21 inci</i>	حَادِي و عَشْرُونَ
حَادِيَةَ و عَشْرِينَ ! : mansub	<i>21 inci</i>	حَادِيَاءَ و عَشْرِينَ
حَادِيَةَ و عَشْرِينَ : macrur	<i>21 inci</i>	حَادِي و عَشْرِينَ

Kırık çokluk kalıplarından *فِعْلَةٌ* — *أَفْعَالٌ* — *أَفْعُلٌ* — *فِعْلَةٌ* kalıpları, bazan, 10 dan az miktarı göstermek üzere kullanılırlar.

Bir ismin iki veya daha fazla çokluk kalıbı varsa ve kalıplardan biri bu dört kalıptan biri ise, o kalıp, ondan az miktarı göstermek üzere kullanılır:

hapiste aylarca kaldı — *بَقِيَ فِي السِّجْنِ شُهُورًا*

hapiste birkaç (ondan az) ay kaldı — *بَقِيَ فِي السِّجْنِ أَشْهُرًا*

3 — 10 arasındaki, belli olmayan bir miktar, *بِضْعٌ* kelimesiyle ifade edilir:

birkaç kişi — *بِضْعٌ رِجَالٍ* *birkaç kadın* — *بِضْعٌ نِسَاءٍ*

Daha büyük sayıların yanında, *نَيْفٌ* (küsur) kelimesi kullanılır:

yirmi küsur — *عِشْرُونَ نَيْفٌ* *kırk küsur* — *أَرْبَعُونَ نَيْفٌ*

Kesirli Sayılar

yarım, buçuk: *نِصْفٌ* : $1/2$

$1/3$ ten $1/10$ a değin kesirli sayılar, *فُعْلٌ* (ç: *أَفْعَالٌ*) ölçüsünde yapılır:

ثُلُثٌ : $1/3$ *رُبْعٌ* : $1/4$ *خُمْسٌ* : $1/5$ *سُدُسٌ* : $1/6$

سَبْعٌ : $1/7$ *ثَمَنٌ* : $1/8$ *تَسْعٌ* : $1/9$ *عُشْرٌ* : $1/10$

Bazı kesirler, bu kelimelerin terkihiyle yapılır:

ثَمَنٌ رُبْعٌ : $1/32$

Ötekiler, sadece kelimelerle ifade edilebilir:

سِتَمٌ مِّنْ تِسْعَةٍ وَعِشْرِينَ سَهْمًا } $1/29$
قِطْعَةٌ مِّنْ تِسْعٍ وَعِشْرِينَ قِطْعَةً

سِتَمٌ مِّنْ سَبْعَةٍ وَسَبْعِينَ سَهْمًا } $1/77$
قِطْعَةٌ مِّنْ سَبْعٍ وَسَبْعِينَ قِطْعَةً

Üleştirme Sayıları

Asıl sayıların tekrarlanmasıyla elde edilirler:

واحدةٌ واحدةٌ	birer birer	واحداً واحداً
اثنین اثنین	ikişer ikişer	اثنین اثنین
ثلاثةٌ ثلاثةٌ	üçer üçer	ثلاثاً ثلاثاً
اربعةٌ اربعةٌ	dörder dörder	أربعاً أربعاً
عشرةٌ عشرةٌ	onar onar	عشرأ عشرأ
عشرين عشرين	yirmişer yirmişer	عشرين عشرين

جاء الطلابُ خمسةٌ خمسةٌ — öğrenciler beşer beşer geldi

Ayrıca, er ve dişî için, ortaklaşa, asıl sayılardan مَفْعَلٌ veya مَفْعَالٌ ölçüsünde üleştirme sayısı yapılır:

واحد	bir	مَوْحَدٌ veya	birer birer
ثلاثة	üç	مَثَلثٌ "	üçer üçer
خمسةٌ	beş	مَخْمَسٌ "	beşer beşer
سبعةٌ	yedi	مَسْبِعٌ "	yedişer yedişer
تسعةٌ	dokuz	مَتَسَعٌ "	dokuzar dokuzar

(bu ölçü daha çok kullanılır)

ذهبنا الى المدرسةِ سُبَاعٌ — mektebe yedişer yedişer gittik

Kaide:

Görüldüğü üzere, üleştirme sayıları daima َ le harekelidir.

I I I — H A R F

36 - Arapçada isim veya fiilin başına gelen, حَرْفٌ veya آدَاةٌ denilen kelimeler vardır. Harfleri, çeşitlerini ve görevlerini incelemeyi Sözdizimi (Nahv) bölümüne bırakarak, burada birkaç misâl verelim:

de, ile — ب kalemler — بالشهر — بالشهر
 de, da, içinde — في odada — في الغرفة — de, da, üzerinde — على
 yeryüzünde, yer üzerinde — على الأرض — e, a, ye, ya — إلى
 mektebe — إلى المكتبة — إلى المكتبة — إلى المدرسة — ك
 arslan gibi — كالأسد — هل جريت — هل جريت — هل جريت — هل جريت

BAZI SES UYUMU VE YUMUŞAMA KAİDELERİ

Arapçada, bazı sebeplerle, bir harfin yerine, bir başka harfin geçtiği olur. Bu işe 'alâidâl' denir. Değişen harf, illet harflerinden (ا-و-ى) biri ise, bu değiştirme işine 'alâelâl' de denir. Aynı cinsten iki harf yanyana geldiğinde, bazı şartlarla, önceki, sonrakine katılır, ikisi birleşir, şeddeli bir harf olur. Bu işe de 'alâd'ğam' denir.

37 — İdgam — الَادْغَامُ

Bir harf tekerrür eder, aynı harf yanyana gelirse, kolaylık, hafiflik için, bu iki harf şeddeli bir harf haline gelir, bu işe idgam (الادغام) denir. İdgam için, aynı cinsten olan iki harften ilkinin sâkin, ikincisinin harekeli olması gerektir:

beyin — سَكَنًا — oturduk, ikamet ettik — (الْمُخَّخُ) الْمَخَّخُ — (سَكَنًا)

Kaideler

1 - Ardarda gelen iki harf idgam yapılır, yâni bu iki harf birbirine katılırken, önceki harf harekeli ise, harekesi kaldırılır:

مَدَّ (ash: مَدَد) — شَدَّ (ash: شَدَد) gibi.

2 - Ardarda gelen iki harf idgam yapılır, yâni birbirine katılırken, önceki harften önce uzun bir ses varsa, yine harekesi kaldırılır:

مَادَّ (ash: مَادَد) gibi.

3 - Ardarda gelen aynı eisten iki harf idgam yapılırken, bu iki harften önceki harf sahîh olup harekesi sukûn ise, idgam yapılan harfin harekesi, bu sâkin harfe aktarılır:

يَمْدُ (ash: يَمْدُ) gibi..

Not:

İdgam, aynı kelime içindeki iki harf arasında olabildiği gibi, iki kelime içinde bulunan iki harf arasında da olabilir. Bu bakımdan, şemsî harflerden önceki ا in, bu harflere dönüşen ل ile, bu ل in, kendisine dönüştüğü şemsî harf arasında da idgam vardır:

güneş — الشَّمْسُ azık, yiyecek — الكِرْزُقُ
ışık — النُّورُ od, ateş — النَّارُ

38 - İbdâl — اَلْاِبْدَالُ

Arapçada, bir harfin yerine başka bir harfin getirilmesine الابدال denir. Üçlü yalnız bir fiil, ذ - د harflerinden biri ile başhyorsa, bu fiil افتعال ölçüsüne girdiğinde, ت in افتعال, د harfine dönüşür:

دَعَا اِدْتَعَى اِدْعَى اَلْمُدْعَى
ذَكَرَ اِذْتَكَّرَ اِذْكُرْ اَلْمُذَكِّرُ
زَحِمَ اِزْتَحَمَ اِزْدَحِمْ اَلْمُزْدَحِمُ

Aynı şekilde ve aynı ses uyumu ve yumuşama eğilimi gereğince, ظ - ط - ض - ص harflerinden biri ile başlayan üçlü yalnız fiil (الفعل الثلاثي المجرد) ت in افتعال ölçüsüne konduğunda, ط ya dönüşür:

صَنَعَ اِصْتَنَّعَ اِصْطَنَّعَ المصطنع
ضَرَبَ اِضْتَرَبَ اِضْطَرَبَ المضطرب
طَرَدَ اِطْرَدَ اِطْرَدَ اَلْمُطْرَدُ
ظَلَمَ اِظْتَلَمَ اِظْطَلَمَ اَلْمُظْطَلَمُ

39 - I'âl - الإعلال

Değişen harf, illet (ي-و-ا) harflerinden biri ise, bu değişme işine الإعلال de denir. I'âl üç yolla olur:

1 - Kalb - الْقَلْبُ

2 - Teskîn - التَّسْكِين

3 - Hazf - الحذف

Bunları, sırayla inceleyelim:

1 - **Kalb:** illet harflerini birbirine çevirme

a - و ve ی nin ا e çevrilişi: قَلْبُ الواوِ والياءِ أَلِفًا
و ve ی harleri harekeli olup daha önceki harf ا ile harekeliyse, و ve ی ا e çevrilir:

باع (بَيْعَ) (ash: قال (قَوْلَ) (ash:

مال (مَيْلَ) (ash: قام (قَوْمَ) (ash:

b - و ve ی nin hemzeye çevrilişi: قَلْبُ الواوِ والياءِ هَمْزَةً
و ve ی harfleri, şu üç yerde hemzeye çevrilir:

i - ي harflerinden biri, kelime sonunda olur ve kendinden önce zâid elif bulunursa:

العداء (العداؤ) (ash: دُعَاء (دُعَاو) (ash:

الِشْرَاء (الِشْرَاي) (ash: بَقَاء (بَقَاي) (ash:

ii - üçlü ecvaf fiilin ism'ül fâilindeki و ve ی hemzeye çevrilir:

بَائِعٌ (بَائِعٌ) (ash: قَائِمٌ (قَائِمٌ) (ash:

iii - فَعَائِلٌ gibi, çokluğun son ölçülerinde, | den sonra gelen و ve ي hemzeye çevrilir:

فَرِيدَةٌ - فَرَائِدُ
عَجُوزٌ - عَجَائِزُ
قَصِيدَةٌ - قَصَائِدُ
عَرُوسٌ - عَرَائِسُ

قلبُ الالفِ والياءِ واوًا: a ve ي nin | ve c

i - | , ا ile harekeli bir harften sonra gelirse, و a çevrilir:

حَاكِمٌ حَوْكٌ (ash: حَاكِمٌ)

ii - ي sâkin olup, kendinden önce ا ile harekeli harf varsa, و a çevrilir:

أَيَقِنَ يوقِنُ (ash: أَيَقِنَ)
أَيَقِظَ يُوقِظُ (ash: أَيَقِظَ)

d - و m ي ya çevrilişi: قلبُ الواوِ ياءً

Başhca üç kaide altında toplanabilir:

i - و ve ي aynı kelimedede yanyana gelir, öncekinin harekesi sukûn olursa:

سَادٌ يَسُودُ سَيِّدٌ (ash: سَيِّدٌ)
نَوَى يَنْوِي نِيَّةٌ (ash: نَوِيَّةٌ)

ii - و m harekesi sukûn, kendinden önceki harfin harekesi ise ا olursa:

مِيرَاثٌ (ash: مِيرَاثٌ)
أِيرَادٌ (ash: أِيرَادٌ)
مِيرَانٌ (ash: مِيرَانٌ)

iii - و kelimenin sonunda bulunur ve kendinden önceki harfin hareketi $\bar{\text{}}$ olursa:

(الدانيو : ash) الدانيي

(العاليو : ash) العاليي

(الساميو : ash) السامبي

قلبُ الواوِ والياءُ تاءً و nin ي ve و - e ya çevrilişi
و ve ي harfleri, افتعال ölçüsündeki fiilin bütün şekillerinde, ت den önce gelince, ت ye çevrilirler:

وَفِقَ - اَوْتَفَقَ - اتَّفَقَ - مُتَّفِقٌ

يَسَرَ - اَيْتَسَرَ - اِتَّسَرَ - مُتَّسِرٌ

2 - Teskin — التَّسْكِينُ

و ve ي harflerinin, başlıca iki durumda hareketleri giderilir, bu harfler sâkin olurlar, bu işe de teskin denir:

و - ا ile, ي , $\bar{\text{}}$ ile hareketli olup da, kendilerinden önce gelen harf sâkin ise, و ve ي , hareketi önceki harfe aktarılarak hareketli bırakılır, sâkin kılınır:

يَكُونُ - يَكُونُ - يَكِيلُ - يَكِيلُ

و veya ي , $\bar{\text{}}$ ile hareketli ise, | e çevrilirler:

(يَزُولُ : ash) يَزَالُ

(يَخْوَفُ : ash) يَخَافُ

(يَهَيَّبُ : ash) يَهَابُ

(يَنْبِيلُ : ash) يَنَالُ

b - و , ؤ den sonra gelip de ؤ ile harekeli, ى , َ den sonra gelip de ؤ ile harekeli ise, harekeler, ağır geldiğinden, kaldırılır:

(ash: يَعْلُو) يَعْلُو

(ash: يَدْعُو) يَدْعُو

(ash: يَرْمِي) يَرْمِي

(ash: يَقْضِي) يَقْضِي

3 - Hazf — الْكَحْفُ

Hazf, illet harflerinin giderilmesi, ortadan kaldırılması demektir. İlet harfleri başlıca, şu durumlarda ortadan kalkarlar:

a - kendilerine benzeyen harekeli (ا e benzer hareke َ , و a benzer hareke ؤ , ى ya benzer hareke َ dir) bir harften sonra sâkin olurlar ve kendilerinden sonra gelen harf de sâkin olursa:

ا in ortadan kalkışı	{	(ash: خَافُ) خَافُ
		(ash: نَامُ) نَامُ
و in ortadan kalkışı	{	(ash: دَوْمُ) دَوْمُ
		(ash: قَوْمُ) قَوْمُ
ياء in ortadan kalkışı	{	(ash: سِيرُ) سِيرُ
		(ash: بَيْعُ) بَيْعُ

b - Nâkis fiilin sonundaki illet harfi, bu fiil maczûm olunca düşer:

يَدْعُو - لِمَ يَدْعُ - ادْعُ - لا يدْعُ

يقْضِي - لِمَ يَقْضِ - اقْضِ - لا يقْضِ

يَخْشَى - لِمَ يَخْشَى - اخْشَ - لا تخْشَ

و ve ى şu durumlarda da ortadan kalkar:

a - nâkıs (son harfi illetli) bir üçlü fiilin sonuna topluluk vâvı (واو الجماعة) veya dişi muhatab yâ'ı (ياء المخاطبة) geldiğinde:

(ash: قَضَوْا قَضِيُوا)

(ash: يَقْضُونَ يَقْضِيُونَ)

(ash: تَقْضِينَ تَقْضِينَ)

b - nâkıs üçlü fiilin ikinci harfinin harekesi ̣ ise ve fiil, üçüncü dişi tek şahıs الغائبة veya ikilisinin zamiri ile bitişirse, illet harfi düşer:

(ash: قَضَتْ قَضَيْتَ دَعَتْ دَعَوْتُ)

(ash: قَضْتَا قَضَيْتَا دَعَتَا دَعَوْتَا)

c - nâkıs kelime, belirsiz olur da sonunda nunlama (tenvin) olursa, iki sâkin harfin birleşmesi اجتماع الساكنين'nden ötürü, illet harfi düşer :

(ash: غَازِي غَازِي غَازِي)

(ash: قَاضِي قَاضِي قَاضِي)

و şu durumlarda ortadan kalkar:

a - Vavı misâl (المثال الواوي) fiilin geniş zaman ve buyruğunda:

الامر	المضارع	الماضي
buyruk	geniş z.	geçmiş z.
ثَبَّ	يَثْبُبُ	وَتَّبَ
ثَقَّ	يَتَّقُ	وَتَّقَ
قَفَّ	يَقِفُ	وَقَفَ
عَدَّ	يَعِدُّ	وَعَدَ

b - Vavh misâl (المثال الواوي) fiilin masdarı ^{فِعْلٌ} ölçüsünde olur ve fiilin kök ikinci harfi geniş zamanda ^ـ ile harekeli bulunursa, ilk harf olan و düşer, yerine ت gelir, kelimenin sonuna da bir ة (تاء التأنيث) eklenir:

(ash: وثق - يثق - ثِقَةٌ (وثق: ash:)

(ash: وعد - يعد - عِدَّةٌ (وعد: ash:)

(ash: وصل - يصل - صِلَةٌ (وصل: ash:)

(ash: وعظ - يعظ - عِظَةٌ (وعظ: ash:)

Vavh Misâl (المثال الواوي) filin masdarı ^{فَعْلٌ} ölçüsünde ise, و düşmez:

المصدر	المضارع	الماضى
وَبَّلٌ	يَبِّلُ	وَبَّلَ
وَجَمٌّ	يَجِمُّ	وَجَمَّ
وَدَعٌ	يَدَعُ	وَدَعَ
وَرَشٌ	يَرِشُ	وَرَشَ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ

Sentaks — عِلْمُ النَّحْوِ

Nahvin konusu, kelimelerin cümle içindeki durumu, cümlelerin düzgün olarak kuruluşu ve kelime sonlarının cümle içindeki durumudur. Nahvin asıl konusu cümle ve kelimenin cümle içindeki durumu olmakla birlikte, cümleye geçmeden önce, isim ve sıfat tamlamalarının incelenmesi daha uygun olacaktır.

40 — İsim Tamlaması — الْإِضَافَةُ

İki isim, bir isim tamlaması meydana getirir:

hocanın kitabı — كِتَابُ الْأَسْتَاذِ

Burada, *الاستاذ* sözü, *كتاب* sözünü tamlıyor. Bu tamlama işine *الْإِضَافَةُ* denir. Bu misâlde, *الاستاذ* sözü tamlayan, *كتاب* sözü ise tamlanandır.

Kaide: 1

Arapçada tamlanana *الْمُضَافُ*, tamlayana *إِلَيْهِ* denir. Tamlayan (*الْمُضَافُ إِلَيْهِ*) in son harfi daima *ـ* ile harekelidir.

Misaller:

anlam-المَعْنَى	tamlayan - المضافُ اليه	tamlanan - المضافُ
atın rengi	الحِصَانِ	لَوْنُ
atın başı	الحِصَانِ	رَأْسُ
evin kapısı	الْبَيْتِ	بَابُ
ev kapısı	بَيْتِ	بَابُ

Kaide 2:

İki ve çok varlığı gösteren sözler, isim tamlamasında tamlanan (المضافُ) olursa, sonlarındaki ن harfi düşer:

öğretmenler — مُعَلِّمَانِ — iki öğretmen — مُعَلِّمَانِ
öğretmen — مُعَلِّمٌ
mektebin öğretmeni — مُعَلِّمُ الْمَدْرَسَةِ
mektebin iki öğretmeni — مُعَلِّمَاتَا الْمَدْرَسَةِ
mektebin öğretmenleri — مُعَلِّمُوا الْمَدْرَسَةِ

Kaide 3:

Tamlanan durumundaki kelimedeki ikilik elifi (الف التثنية) veya çokluk vavı وَ أَوْ الْجَمَاعَةِ varsa ve kelimenin son harfinin harekesi َ veya ِ olması gerekiyorsa, ي harfine dönüşür.

mektebin iki öğretmenini gördüm. — رَأَيْتُ مُعَلِّمِي الْمَدْرَسَةِ
mektebin öğretmenlerini selâmladım — سَلَّمْتُ عَلَى مُعَلِّمِي الْمَدْرَسَةِ

Alıştırma: Şu isimlerden isim tamlamaları yapınız:

pencere — شُبَّانُكَ — arkadaş — صَاحِبٌ — ev — بَيْتٌ

komşu — الْجَارُ — kapı — الباب — şehir — المدينة

ağaçlar — الْأَشْجَارُ — yol — الطَّرِيقُ — başarı — النَّجَاحُ

41 - Sıfat Tamlaması — الَصِّفَةُ وَالْمَوْصُوفُ

Arapçada, sıfat tamlamasında sıfat, dâima, nitelediği, tavsîf ettiği isimden sonra gelir:

kısa bir kitap — كِتَابٌ ضَخْمٌ

kısa bir kalem — قَلَمٌ قَصِيرٌ

uzun boylu bir adam — رَجُلٌ طَوِيلٌ

temiz bir ev — بَيْتٌ نَظِيفٌ

“*قَصِيرٌ*” bir sıfat tamlamasıdır. *قَلَمٌ* kelimesi, *قَصِيرٌ* kelimesiyle nitelenmekte, vasfedilmektedir. *قَصِيرٌ* gibi niteleme sıfatına *الَصِّفَةُ* veya *الْمَوْصُوفُ* gibi nitelenen, vasfedilen isme *الْمَوْصُوفُ* veya *الْمَنْعُوتُ* denir.

الْمَوْصُوفُ veya *الْمَنْعُوتُ* dâima *الَصِّفَةُ* veya *النَّعْتُ* dan sonra gelir ve onunla aynı harekeyi taşır:

çalışkan öğrenci — الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ

çalışkan öğrenci geldi — جَاءَ الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ

çalışkan öğrenciyle konuştum — كَلَّمْتُ الطَّالِبَ الْمُجْتَهِدَ

ödül çalışkan öğrencinindir — الْجَائِزَةُ لِلطَّالِبِ الْمُجْتَهِدِ

Sıfat, mavsûfa, erlik, dişilik, teklik, ikilik, çokluk, belirlilik ve belirsizlikte dâima uyar:

- "küçük bir çocuk — طِفْلٌ صَغِيرٌ
küçük bir kız çocuğu — طِفْلةٌ صَغِيرَةٌ
küçük çocuk — الطِفْلُ الصَّغِيرُ
küçük kız — الطِفْلةُ الصَّغِيرَةُ
iki küçük çocuk — طِفْلَانِ صَغِيرَانِ
iki küçük kız çocuğu — طِفْلَتَانِ صَغِيرَتَانِ
iki küçük çocuk — الطِفْلَانِ الصَّغِيرَانِ
iki küçük kız — الطِفْلَتَانِ الصَّغِيرَتَانِ
küçük çocuklar — اَطْفَالٌ صِغَارٌ
küçük kızlar — طِفْلاتٌ صَغِيرَاتٌ
küçük çocuklar — الأَطْفَالُ الصِّغَارُ
küçük kızlar — الطِّفْلاتُ الصَّغِيرَاتُ

Alıştırma — Şu kelimlerden sıfat tamlamaları yapınız:

eski — قَدِيمٌ	uzak — بَعِيدٌ	uzun — طَوِيلٌ
yakın — قَرِيبٌ	yeni — جَدِيدٌ	güç, zor — صَعْبٌ
kolay — سَهْلٌ	kitap — كِتَابٌ	defter — دَفْتَرٌ
şehir — المَدِينَةُ	iş — الأَمْرُ	kapı — البَابُ
masa — المِئْزَدَةُ	adamlar — الرِّجَالُ	bahçe — البَحرَةُ
iki mektep — مَدْرَسَتَانِ		iki kitap — كِتَابَانِ

الْجُمْلَةُ — CÜMLE

İki veya daha çok kelimededen kurulmuş, tam anlam veren söz dizisine cümle denir. Arapçada, isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere iki türlü cümle vardır:

a - isim cümlesi, bir durumu, bir nesnenin nasıl olduğunu haber verir, bir yargı bildirir, umumiyetle, isim cinsinden bir kelime ile başlar:

الكتابُ نافعٌ — kitap faydalıdır

المدرسةُ نظيفةٌ — mektep temizdir

الحكايةُ طويلةٌ — hikâye uzundur

b - fiil cümlesi, umumiyetle, zamana bağlı olayları anlatır ve bir fiille başlar:

الْقَيْيَ الْقَبْضُ عَلَى الْمُجْرِمِ — suçlu tutuldu

يَدُوبُ الثَّلْجُ — kar eriyor

سَيَنْجَحُ أَخُوكَ فِي الْإِمْتِحَانِ — kardeşin imtihanı başaracak

42 - İsim Cümlesi — الْجُمْلَةُ الْإِسْمِيَّةُ

İsim Cümlesi'nde, söze kendisiyle başlanan kelimeye الْمُبْتَدَأُ denir. Muhteda, isim cümlesinin öznesidir. Özneyi niteleyen, öznenin durumunu haber veren kelimeye الْخَبَرُ denir. Haber, isim cümlesinin yüklemidir:

البابُ مَفْتُوحٌ — kapı açıktır

cümlesinde, البابُ kelimesi muhteda, kapının ne durumda olduğunu bildiren مَفْتُوحٌ kelimesi ise haberdir. Muhteda, dâima belirli, haber ise belirsizdir:

anlamı	الخبر	المبتدا
çiftçi sabırlıdır	صابرٌ	الفلاحُ
kurt açtır	جائعٌ	الذئبُ
tren sür'atlidir	سريعٌ	القطارُ

misâllerden de anlaşılacağı üzere, gerek muhteda, gerekse haberin hareketi س dir.

43 - Fiil Cümlesi ^{الْجُمْلَةُ الْفِعْلِيَّةُ}

Fiil Cümlesi fiille başlar, işlenen, işlenmekte veya işlenecek olan bir işi anlatır:

yağmur yağdı — نَزَلَ الْمَطَرُ

çocuk oynuyor — يَلْعَبُ الطِّفْلُ

yaprak düştü — سَقَطَ الْوَرَقُ

Fiil Cümlesi'nde esas öğeler fiil (^{الْفِعْلُ}) ile bu fiili işleyen fâil ^{الْفَاعِلُ} dir. Muhteda, isim cümlesinin öznesi olduğu gibi, fâ'il de fiil cümlesinin öznesidir, dâima س ile hareketlidir.

Ahştırma — Şu kelimeieri önce birer isim cümlesinde muhteda, sonra birer fiil cümlesinde fâ'il olarak kullanınız:

bekçi, koruyan — الْحَارِسُ polis — الْشَّرْطِيُّ

hekim — الطَّبِيبُ işçi — الْعَامِلُ

masa — الطَّاوِلَةُ bulut — السَّحَابُ

Fiil Cümlesinde Nesne — ^{الْمَفْعُولُ بِهِ}

öğrenci bir mektup yazdı — كَتَبَ التِّلْمِيذُ رِسَالَةً

أَغْلَقَ الرَّجُلُ الْبَابَ — adam kapıyı kapadı

cümlelerinde, fiil ve fâilden başka, düz tümleş (nesne) de vardır. Çünkü cümlelerin fiilleri geçişli (muteaddi) fiillerdir, yaptıkları iş bir nesneye geçmektedir. İlk cümleyi كَتَبَ التَّلْمِيزُ şeklinde bırakırsak, “öğrenci yazdı” sözünden, onun “ne” yazdığı anlaşılmaz, Mânânın eksik kalmaması için, öğrencinin neyi yazdığının belirtilmesi gerekmektedir. رسالة kelimesi, ilk cümlede, nesne (düz tümleş) dir. Kendisine arapçada الْمَفْعُولُ بِهِ denir. İkinci cümlede بِه الْمَفْعُولُ ise, الباب kelimesidir. الْمَفْعُولُ بِهِ in hükmü nasb dir, yâni harekesi َ dir.

F İ İ L C Ü M L E S İ		
الْمَفْعُولُ بِهِ	الْفَاعِلُ	الْفِعْلُ
قَلَمًا	عَلَيَّ	اِشْتَرَى

44 - Beş İsim — الْأَسْمَاءُ الْخَمْسَةُ

Arapçada, الاسماء الخمسة denen beş isim vardır ki, bunlar و ile marfu', ا ile mansub, ي ile macrur olurlar. Yani, bu isimlerden birinin ُ li bulunması gerekse, sonunda و , ِ lü bulunması gerekse, sonunda ا , ِ li bulunması gerekse, sonunda ي harfi olur.

Bu beş isim şunlardır:

حَمٌّ — kayınpeder — أَخٌ — kardeş — أَبٌ — ata
ذو — sahip — فو — ağız

أَبوكَ طَبِيبٌ حَازِقٌ — baban mâhir bir hekimdir —
اب kelimesi burada marfu'dur.

babanı çarşıda gördüm — رَأَيْتُ أَبَاكَ فِي السُّوقِ

اب kelimesi burada mansubdur.

babanı selâmladım — سَلَّمْتُ عَلَى أَبِيكَ

اب kelimesi burada macrurdur.

mal sahibine göz dikilir — ذُو الْمَالِ مَحْسُودٌ

kardeşinin kayınpederini, atanı saydığı gibi say — احْتَرِمُ حَمًا

اخِيكَ كَمَا تَحْتَرِمُ أَبَاكَ

esnerken ağzını elinle ört — ضَمَعَ يَدَكَ عَلَى فَيْكِ عِنْدَ التَّشَاوُبِ

Kaide:

1 - Beş isim şunlardır: أَبٌ - أَخٌ - حَمٌ - فَوْ - ذُو

2 - Beş isim و la marfu', | le mansûb, ى ile macrûr olur.

الْمَبْنِيُّ وَالْمُعْرَبُ MU'RAB ve MEBNÎ

Arapçada, kelimeler cümle içinde buldukları, yâni yalnız halden çıkıp cümle içinde bir görev aldıkları zaman, bazı kelimelerin sonlarında, o kelimelerin cümle içindeki durumuna göre değişiklik olur, bazılarınınkinde hiçbir değişme olmaz. Misallerle gerelim:

öğrenci öğretmeni dinledi — اسْتَمَعَ التَّلْمِيذُ إِلَى الْمُعَلِّمِ

öğretmen, öğrenciyi imtihan etti — امْتَحَنَ الْمُعَلِّمُ التَّلْمِيذَ

التَّلْمِيذُ kelimesi, ilk cümlede fâ'il olduğundan, ^{هـ} ile, ikinci cümlede ise, maf'ûlun bih olduğundan _ـ ile harekelidir.

المُعَلِّمُ kelimesi ise, ilk cümlede, çekim harfi olan الى dan sonra geldiğinden _ـ ile, ikinci cümlede ise, fâ'il olduğundan, ^{هـ} ile harekelidir.

Böyle, cümle içindeki durumuna göre sonunun harekesi değişen kelimeye mu'rab denir.

Bazı kelimeler ise, cümle içinde hangi görevde ve durumda bulunursa bulunsun, kelimenin sonunda hiçbir değişiklik olmaz:

olduğun yerde dur — قِفْ حَيْثُ أَنْتَ

istediğimiz yere gideriz — نَدْهَبُ إِلَى حَيْثُ نَشَاءُ

o adama baktınız — نَظَرْتُمْ إِلَى ذَلِكَ الرَّجُلِ

Böyle, cümle içindeki durumu ne olursa olsun, son harfinin harekesi asla değişmeyen, hep aynı kalan kelimelere mebnî denir.

Arapça kelime de esas olan, kelimenin mu'rab oluşudur. Mebnî kelimeler azdır. Hangi cins kelimelerin mebnî, hangilerinin mu'rab olduklarını inceleyelim:

A - MEBNÎ KELİMELER — الْكَلِمَاتُ الْمَبْنِيَّةُ

Mebnî (kurulmuş, sonu değişmez) kelimelerin başlıcaları şunlardır:

a - isim türünden: işaret isimleri, zamirler, ismü'l mavsûller, şart isimleri, soru isimleri, bazı zarflar, bazı sayı isimleri (11-19 arası).

b - fiil türünden: geçmiş zaman, buyruk, sonunda pekiştirme nunu bulunan geniş zaman.

c - harf türünden: bütün harfler.

Bunları, sırayla inceleyelim:

45 - İşâret İsimleri — اَسْمَاءُ الْاِشَارَةِ

o adam geldi — جَاءَ ذَلِكَ الرَّجُلُ

o adama bir dinar verdik — اَعْطَيْنَا ذَلِكَ الرَّجُلَ دِينَارًا

o adama uğradınız — مَرَرْتُمْ بِذَلِكَ الرَّجُلِ

Görüldüğü üzere, bir işâret ismi olan ذَلِكَ kelimesi, cümle içinde ne durumda, hangi görevde bulunursa bulunsun, son harfinin harekesi olan َ değişmiyor. Böyle, son harfi dâima َ olan kelimeye

مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ denir.

بُنِيَتْ هَذِهِ الْمَدْرَسَةُ مِنْ جَدِيدٍ — bu mektep yeniden yapıldı
بَنَى الْمَوَاطِنُونَ هَذِهِ الْمَدْرَسَةَ — vatandaşlar bu mektebi yaptı
يَذْهَبُ التَّلَامِيذُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ — öğrenciler mektebe gider

هذه gibi, sonu — ile harekeli olan ve asla değişmeyen kelimeye, مَبْنِيٌّ عَلَيْهِ الْكَسْرُ denir.

Not:

İşâret isimlerinden iki nesneye işâret etmekte kullanılanlar mebnî değil, mu'rab'dır:

اشْتَرَى هَذَانِ الرَّجُلَانِ حَانُوتًا — bu iki adam bir dükkân satın aldı
الْقِيَ الشَّرْطَةُ الْقَبْضَ عَلَى هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ — polis bu iki adamı tuttu

Ahıştırmalar: Şu boşluklara uygun işâret isimleri koyunuz:

فَرِحْتُ بِ... الرِّسَالَةِ — mektuba sevindim
قَرَأْنَا... الْكِتَابَ — kitabı okuduk
كَتَبْتُ إِلَى... الْأَسْتَاذِ — hocaya yazdım
حَضَرَ... الْأَسْتَاذُ الدَّرْسَ — hoca derste bulundu
رَأَيْتَ... الْأَسْتَاذَ فِي حَقْلَةٍ — hocayı veda toplantısında gördün
الْوَدَاعِ

46 - Zamirler الضَّمَائِرُ

Zamirler geniş olarak 20 ci maddede görülmüştü, hatırlamak için ilgili maddeye bakılmalıdır. Zamirlerin mebnîliklerini misâllerle görelim:

1 - ayrı zamirlerden:

a - marfû' ayrı zamirler: الضَّمَائِرُ الْمَرْفُوعَةُ الْمُنْفَصِلَةُ

O, yarandandır — هُوَ الخالق

biz, tapıcılarız — نَحْنُ عَابِدُونَ

b — mansub ayrı zamirler — الِضَّمَائِرُ الْمُنْتَصِبَةُ الْمُنْفَصِلَةُ

Ahmedi ve seni gördüm — رَأَيْتُ أَحْمَدَ وَإِيَّاكَ

bizi ve onları ziyaret etti — زَارَنَا وَإِيَّاهُمْ

11 - bitişik zamirlerden:

a - yalnız marfû' olarak kullanılanlar:

ت - عَرَفْتُ - عَرَفْتَ - عَرَفِ

ا - عَرَفْنَا - عَرَفْتَنَا

و - عَرَفُوا

ن - عَرَفْنَا

ي - اِعْرَفِي

b - bazan mansûb, bazan maacrûr olarak kullanılanlar:

ها ، ه ، ك ، ي

beni gördün — رَأَيْتَنِي

Burada ي mansubdur, kendinden önce gelen ن a, koruma nûnu (نُونُ الْوَقَايَةِ) denir, bu nûn, ي dan önce gelen fiilin son harfinin harekesini korur.

arkadaşımı beni ziyaret etti — زَارَنِي صَاحِبِي

cümlesinde, ilk ي maf'ûlun bih, ikinci ي ise, muzafun ileyh'dir

sana baban anlattı — حَدَّثَكَ أَبُوكَ

ilk ك maf'ûlun bih, ikinci ك ise muzafun ileyh'dir.

onu hasmı vurdu — ضَرَبَهُ خَصْمَهُ

ilk ۰ maf'ûlun bih, ikinci ۰ ise muzafun ileyh'dir.

ana-babası, onu odada buldular — أَبَوَاهَا وَجَدَاهَا فِي الْحَجْرَةِ

ilk ها muzafun ileyh, ikinci ها ise maf'ûlun bih'dir.

Görüldüğü gibi:

ي — كَ — ه — هَا , fiile bitişirse nasb durumunda, isme bitişirse car durumunda oluyor.

47 - al-İsmu'l Mavsûl'ler — الْأَسْمَاءُ الْمَوْصُولَةُ

al-İsmu'l Mavsûl'ler, geniş olarak 22 nci maddede anlatılmıştı, bunlar da mebnîdir, yalnız ikilileri mu'rabdır:

tanıdığın iki adamı gördüm — رَأَيْتُ الرَّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ تَعْرِفُهُمَا

مررنا بالموظفتين اللتين غابتا عن الاجتماع

toplantıda bulunmayan iki memureye uğradık

Bu iki ismu'l mavsûl dışında bütün ismu'l mavsûller mebnîdir:

أثني على الشرطي الذي التقى القبض على المجرم.

suçluyu yakalayan polis öğüldü

اتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحْسَنْتَ إِلَيْهِ.

iyilik ettiğin kişinin kötülüğünden sakın

burada ۰ مِنْ muzafun ileyh'dir, macrûr yerindedir.

48 - Şart İsimleri — أَسْمَاءُ الشَّرْطِ

Şart İsimleri 11 tanedir ve şunlardır:

مَنْ مَأْمَهُمَا مَتَى آيَانَ آيْنَ آيْنَمَا أَنَّى حَيْثُمَا كَيْفُمَا آئَى

Bu 11 şart isminden آئَى dışındaki 10 tanesi mebnîdir. Bu 11 şart isminden başka ۰ إِن ve ۰ إِذْمَا harfleri de şart bildirir. Bu edatlarla ilgili bilgi için 89 uncu maddeye bakılmalıdır.

49 — Soru İsimleri — اَسْمَاءُ الْاِسْتِفْهَامِ

Soru İsimleri'nin başlıcaları şunlardır:

- o öğrenci kimdir — مَنْ ذَاكَ الطَّالِبُ؟ — kim — مَنْ
 tasavvuf hakkındaki görüşün nedir? — مَا؟ — ne؟ — مَا رَأَيْتُكَ فِي التَّصَوُّفِ؟ —
 kimi seçtin? — مَنْ؟ — kim? kimi? — مَنْ؟ — كَيْفَ اِسْتَخَبْتَهُ؟ —
 bugün ne yaptın — مَاذَا؟ — ne?, neyi? — مَاذَا فَعَلْتَهُ الْيَوْمَ؟ —
 mektebe ne zaman gittin — ne zaman — مَتَى؟ — مَتَى ذَهَبْتَ اِلَى الْمَدْرَسَةِ؟ —
 kitabın nerede? — اَيْنَ؟ — اَيْنَ كِتَابُكَ؟ —
 imtihan ne zaman? — (geleceğe ait) — اَيَّانَ؟ — اَيَّانَ الْاِمْتِحَانُ؟ —
 nasılsın? — كَيْفَ؟ — كَيْفَ حَالُكَ؟ —
 kaç kitabın var? — كَمْ؟ — كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟ —
 hangi çocuk? — اَيُّ؟ — اَيُّ طِفْلٍ؟ —

اَيُّ ismi mu'rabdır, sonu değişir:

- hangi çocuğu gördün? — اَيُّ طِفْلٍ رَأَيْتَهُ؟ —
 kız çocuğu hangi suçtan ötürü öldürüldü — بَايَ ذَنْبٍ قُتِلَتْ؟ —

50 — Bazı Kinayeler — بَعْضُ الْكِنَايَاتِ

Belli bir nesneyi, açık olmayan, belirsiz bir sözle anlatmaya kinaye denir. Kinaye, türkçemizdeki belgisiz sıfatın gördüğü işi görür. Kinaye sözlerinden mebnî olanların sayısı altıdır:

كَمْ — كَايِّنٌ — كَايِي — كَذَا — كَيْتٌ — ذَيْتٌ

Bunlardan ilk üçü (كَمْ — كَايِّنٌ — كَايِي) belgisiz sayı sıfatı olarak kullanılır: nice, ne kadar çok anlamına gelir:

nice kitap okudu! — كَمْ كُتِبَ قَرَأًا! —

nice mesele! — كَتَايَ مِنْ مُشْكَلَةٍ !

كَذَا , şöyle şu kadar demektir:

şu kadar kitabım var — عندي كذا وكذا كتاباً

şöyle etti — فَعَلَّ كَذَا

şöyle كَيْتَ

Halid şöyle şöyle dedi — قَالَ خَالِدٌ كَيْتَ وَكَيْتَ

şöyle — ذَيْتَ

Abdullah şöyle şöyle etti — فَعَلَّ عَبْدُ اللَّهِ ذَيْتَ وَذَيْتَ

arada aktarma (atıf) vavı olmaksızın da kullanılır:

Abdullah şöyle şöyle etti — فَعَلَ عَبْدُ اللَّهِ ذَيْتَ ذَيْتَ

Not:

Mebnî olmayıp mu'râb olan kinayeler de vardır, başhcaları şunlardır

بِضْعٌ (بِضْعَةٌ) فُلَانٌ (فُلَانَةٌ)

بِضْعٌ kelimesi, 3-9 arasındaki sayılara, belirsiz olarak işaret eder:

odada birkaç çocuk var — فِي الْبُغْرَفَةِ بِضْعَةٌ أَوْلَادٍ

birkaç cetvel satın aldım — اشْتَرَيْتُ بِضْعَ مَسَاطِيرَ

birkaç gün önce bir mektup yazdım — كَتَبْتُ رِسَالَةً قَبْلَ بِضْعَةِ أَيَّامٍ

filân, filânca — فُلَانٌ (فُلَانَةٌ)

filânı caddede gördük — رَأَيْنَا فُلَانًا فِي الشَّارِعِ

filânın evinde toplandılar — اجْتَمَعْنَا فِي بَيْتِ فُلَانَةٍ

51 — Bazı Zarflar — بَعْضُ الظُّرُوفِ

Zarf, yer ve zaman bildirmek için kullanılan sözdür. Zarf olan sözlerin bir bölümü mebnî, diğer bir bölümü mu'râbdır. Mu'râb zarfları بَعْضُ الْمَفْعُولِ فِيهِ maddesine bırakarak, burada mebnî olanları görelim:

Mebnî zarfların sayısı 16 dır, 6 sı yer, 9 u zaman, 1 i de hem yer, hem zaman için kullanılır.

a - yer için kullanılan mebnî zarflar:

حَيْثُ - لَدُنْ - لَدَى - آيْنَ - هُنَا - ثُمَّ

حَيْثُ yer zarfıdır, damme üzere mebnîdir:

ötekilerin yattığı yerde yat — أَرَقُدْ حَيْثُ يَرَقُدُ الْآخِرُونَ

yanında, katında — لَدُنْ ve لَدَى

كان سَفِيرَ إِيْرِنَ لَدَى الْبَابِ الْعَالِي

... Osmanlı Devleti katında İran Elçisi idi

Salih nerede? — آيْنَ الصَّالِحِ

burası bir yazıhanedir — هُنَا مَكْتَبٌ

orada küçük bir kuliibe vardır — ثُمَّ كُوْخٌ صَغِيْرٌ

b - zaman için kullanılan mebnî zarflar:

إِذْ - أَمْسٍ - مُدٌ - مُنْذُ - قَطُّ - لَمَّا - آيَّانَ - مَتَى - الْآنَ

إِذْ geçmiş zaman bildirir:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ حَلِيْفَةً ...

(سورة البقرة / ٣٠)

Rabbin meleklere "Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim" demişti. *أَمْسٍ* kesre üzre mebnîdir, yâni son harfinin harekesi değişmez, dâima kesreli (meksûr) kahr:

أَقْلَعَتِ السَّفِيْنَةُ أَمْسٍ — gemi dün açıldı

Not :

أَمْسٍ den önce *آل* gelirse, kelime mu'rab olur:

حَدَّثْتُ بِالْأَمْسِ مَعْرَكَةً — dün bir savaş oldu

مُدٌ ve مُنْدٌ denberi anlamına gelir. مُنْدٌ veya onun hafifletilmiş şekli olan مُدٌ zarf olarak kullanıldığında, isimden önce gelirse, o isim marfû olur:

onu iki gündenberi görmedim — مارَأَيْتُهُ مُنْدُ يَوْمَانِ

مُنْدٌ veya مُدٌ, böyle zaman zarfı olarak değil de, cer harfi olarak kullanılırsa, kendinden sonra gelen isim macrûr olur:

onu, perşembe günündenberi görmedim — مارَأَيْتُهُ مُدْ يَوْمِ الْخَمِيسِ

مُدٌ — asla, hiç anlamına gelir, olumsuz geçmiş zaman fiilinden sonra bulunur:

onu hiç görmedim — مارَأَيْتُهُ قَطُّ

mektebe hiç gitmedi — لم يَذْهَبْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ قَطُّ

لَمَّا — ince, inca anlamına olup, geçmiş zaman fiilinden önce gelir:

ikisi karşılaştınca musafaha ettiler — لَمَّا تَلَاقِيَا تَصَافَحَا

الْآنَ — şimdi demektir:

o, şimdi kahvede oturmaktadır — إِنَّهُ جَالِسٌ الْآنَ فِي الْمَقْهَى

e - hem zaman hem yer için kullanılan mebnî zarf: اِنْتَى

nerede durursan dururum — اِنْتَى تَقِفُ أَقِفْ

bu sana nereden (geldi) — اِنْتَى لَكَ هَذَا

ne zaman ulaştın? — اِنْتَى وَصَلْتَ؟

52 - Bazı Sayı Adları

11-19 arası (11 ve 19 dahil) sayı isimlerinin iki bölümünün de son harekesi fetha'dır, iki bölüm de fetha üzere mebnîdir:

11 adam geldi — جَاءَ أَحَدَ عَشَرَ رَجُلًا

19 adam gördük — رَأَيْنَا تِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا

Not:

Yalnız 12 sayısının ilk bölümü mebnî değil, mu'rabdır:

12 çocuk gördük — رَأَيْنَا اثْنَيْ عَشَرَ وَلَدًا

b - fiil türünden

53 - Geçmiş Zaman الفعلُ الماضي

çocuk kapıyı açtı — فَتَحَ الْوَلَدُ الْبَابَ

çocuk kapıyı açtı — الْوَلَدُ فَتَحَ الْبَابَ

çocuk kapıyı açtı mı? — هَلْ فَتَحَ الْوَلَدُ الْبَابَ؟

Görüldüğü üzere, geçmiş zaman kipinde olan فَتَحَ, cümlelerin neresinde bulunursa bulunsun, sonu değişmiyor, çünkü fetha üzere mebnidir.

kapıyı açtım — فَتَحْتُ الْبَابَ

kapıyı açtın — فَتَحْتَ الْبَابَ

kapıyı açtık — فَتَحْنَا الْبَابَ

ikiniz kapıyı açtınız — فَتَحْتُمَا الْبَابَ

Görüldüğü gibi, geçmiş zaman kipinde, fiil kökünün sonuna harekeli bir raf' zamiri (ت - تُ - تِ) bitişirse, geçmiş zaman fiili, sukun üzere mebni olur.

kapıyı açtılar — فَتَحُوا الْبَابَ

misâlinde de görüldüğü gibi, geçmiş zaman fiilinin sonuna topluluk vavı (وَاوُ الْجَمَاعَةِ) gelince, geçmiş zaman fiili, damme ؤ üzere mebni olur.

54 - Buyruk Kipi — فِعْلُ الْأَمْرِ

a - Fiilin son harfi sahihse, buyruk, sukun üzere mebnidir :

kitabını oku — اقْرَأْ كِتَابَكَ

başını kaldır — اِرْفَعْ رَأْسَكَ

Buyruğun sonuna, dişilik nûnu (نونُ النسْوَةِ) bitişirse, buyruk yine *sukun üzre mebni*'dir.

(hanımlar) kitaplarınızı okuyunuz — اِقْرَأْنَ كِتَابِكُنَّ

(hanımlar) başlarınızı kaldırınız — اِرْفَعْنَ رُؤُوسَكُنَّ

b - Sonunda pekiştirme nunu (نونُ التَّوَكِيدِ) varsa, buyruk, *fetha üzre mebni*'dir:

kitabını oku — اِقْرَأْ كِتَابَكَ

kitabını mutlaka oku — اِقْرَأْ كِتَابَكَ

c - Fiilin son harfi illet harfi ise, o fiilin buyruğu, *illet harfinin hazfi üzre mebnidir*.

kapıcıyı çağır — اُدْعُ الْبَوَّابَ

kaldırım üzerinde yürü — اِمْشِ عَلَى الرَّصِيفِ

zulmun akibetinden kork — اِخْشَ عَاقِبَةَ الظُّلْمِ

Görülen buyruk sözlerinin hepsi, son harfi olan illet harfinin hazfi üzre mebnidir.

d - Buyruğun sonunda, ikilik elifi (الف الاثْنَيْنِ) , çokluk vâvı (واو الجماعةِ) veya dişî ikinci şahıs yâ'ı (يَاءُ الْمُخَاطَبَةِ) varsa, o buyruk, *nunun hazfi üzre mebni olur*:

(ikiniz) kitaplarınızı okuyunuz — اِقْرَأْ كِتَابِكُمَا

(ikiniz) başlarınızı kaldırınız — اِرْفَعَا رَأْسَكُمَا

kitaplarınızı okuyun — اِقْرَأُوا كِتَابِكُمْ

başlarınızı kaldırın — اِرْفَعُوا رُؤُوسَكُمْ

(hanım) için kitabını oku — اِقْرَأِي كِتَابَكَ

(hanım için) başını kaldır — اِرْفَعِي رَأْسَكَ

55 - Pekiştirme Nûnuna Bitişik Geniş Zaman

الْفِعْلُ الْمُضَارِعُ الْمُتَّصِلُ بِنُونِ التَّوَكِيدِ

Geniş zaman kipinin sonuna *pekiştirme nunu* (نونُ التَّوَكِيدِ) bitişirse, o fiil *feth üzere mebni* olur:

لَتَنْصُرَنَّ الْأَصْدِقَاءَ — dostlara muhakkak yardım ederiz

yardım ederiz fiilini pekiştirmek, anlamını güçlendirmek için başına لَ sonuna da ن gelmiştir. Misalde görüldüğü üzere, fiilin aslı harfinin harekesi fetha َ dır ve fiil *feth üzere mebnidir*.

56 — Dişilik Nununa Bitişik Geniş Zaman

الْفِعْلُ الْمُضَارِعُ الْمُتَّصِلُ بِنُونِ الدِّسْوَةِ

Sonunda dişilik nûnu bulunursa, geniş zaman, *sukun üzere mebni* olur:

النِّسَاءُ يَأْكُلْنَ — kadınlar yiyorlar

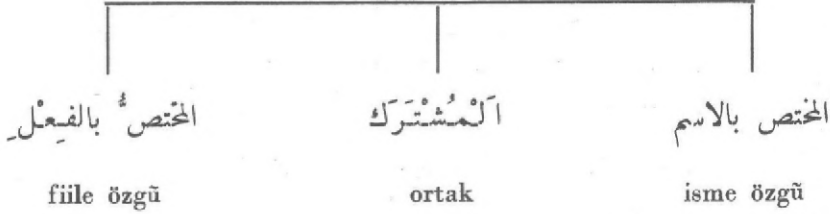
iyor (يَأْكُلْنَ) fiiline, dişilik nûnu bitişmiştir, kelime *sukun üzere mebnidir*.

c - Harf Türünden

57 - Mânâ Harfleri — حُرُوفُ الْمَعَانِي

Hece harflerinden ayırdetmek için mânâ harfleri adı verilen harfler (نَعَمْ — تُمْ — هَلْ — أَنْ — مِنْ) in hepsi mebnidir, sonları değişmez. Mânâ harflerinin bir bölümü isimlere eklenir, bir bölümü fiillere eklenir, bir bölümü de ortaktır, her ikisine eklenir. Mânâ harfleri ve eklendikleri kelime türleri şöyle gösterilebilir:

حُرُوفُ التَّمَعَانِي

١ — احرف النصب (ان-لن)	١ — حروف الجر (من - الى)
٢ — احرف المصدر (ان - كي)	٢ — احرف القسم (ب - ت)
٣ — احرف الجزم (ان - لم)	٣ — احرف الاستثناء (الا - خلا)
٤ — حرفا الشرط (ان - لو)	٤ — احرف النداء (يا - أي)
٥ — احرف التحضيض (الا - هلا)	٥ — الاحرف المشبهة بالفاعل (إن اخواتها)
٦ — حرفا الاستقبال (س - سوف)	٦ — حرفا المفاجأة (إِذْ - اذا)
٧ — حرف التوقع (قد)	٧ — حرفا التفصيل (اما - اما)
٨ — حرف الردع (كلا)	٨ — احرف التنيبه (ها - الا)
٩ — احرف النفي (لم - لما - لن)	٩ — حرفا النفي (لات - ان)

الاحرف المشتركة بين الاسم وبين الفعل

- ١ — احرف العطف (و - ف - ثم - او)
- ٢ — حرفا الاستفهام (هَلْ - أ)
- ٣ — حرفا التفسير (أَيُّ - اَنَّ)
- ٤ — حرفا الاستنتاج (الا - اما)
- ٥ — احرف النفي (ما - لا)
- ٦ — احرف الجواب (نعم - بلى - آجَلْ)

B - MU'RAB KELİMELER: الْكَلِمَاتُ الْمُعْرَبَةُ

İ'râb Hakkında Umûmî Bilgiler:

İ'râb (الاعراب) kelimenin sonundaki harf ve hareke değişikliğine denir. Harfler, mebnî isim ve geçmiş zaman dışındaki bütün isimler ve fiiller mu'rabdır. İ'rabda kullanılan alâmetler 4 tanedir:

fiil ve isimler	damme — (ُ) الرَّضَمَةُ için
için ortak	fetha — (َ) الْفَتْحَةُ için
yalnız isimler için	kesra — (ِ) الْكَسْرَةُ için
yalnız fiiller için	sukun — (ْ) السُّكُونُ için

Birer misâlle görelim:

	الْحَدِيقَةُ وَاسِعَةٌ — bahçe geniştir
bir mektup yazıyorum	اَكْتُبُ رِسَالَةً —
bir mektup yazmayacağım	لَسَنَ اَكْتُبُ رِسَالَةً —
bir dostuma yazdım	كَتَبْتُ اِلَى صَدِيقٍ لِي —
dostumuza yazmadım	لَمْ اَكْتُبْ اِلَى صَدِيقِنَا —

a - Fiillerde İ'rab اِعْرَابُ الْاَفْعَالِ

Mu'rab olan fiil, yalnız geniş zaman (muzarî) kipidir. Muzarî fiillerde bulunan i'râb alâmetleri şunlardır:

i - kelime sonunda açıkça görülen şekil (hareke veya sukun):

يَصْنَعُ النُّجَارُ مِئْزَدَةً — marangoz bir masa yapıyor

کن° یصنع° النجار منضدة° — marangoz bir masa yapmayacak

لم یصنع° النجار منضدة° — marangoz bir masa yapmadı

görüldüğü gibi, üç harfli olup, son harfi sahih olan muzarî fiil damme (ُ) ile marfû' (مرفوعٌ بِالضَّمَّةِ) fetha (َ) ile mansûbٌ (مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ) sukun ile maczûm (مَجْزُومٌ بِالسُّكُونِ) olmaktadır.

ii - ن harfinin bulunması veya düşmesi:

Muzarî'in, sonuna ikilik elifi, topluluk vâvı ve muhâtabe yâ'ı bitişen ölçülerine, yâni, يَفْعَلَانِ - تَفْعَلَانِ - يَفْعَلُونَ - تَفْعَلُونَ - تَفْعَلِينَ - تَفْعَلِينَ sıygalarına beş fiil (الافعالُ الخمسةُ) denir. Bu ölçülerdeki muzarî fiillerin raf° hâlinde ن durur, nasb ve cazm hâlinde ise ن düşer:

يدرسان - تدرسان - يدرسون - تدرسون - تدرسين

ينظران - تنظران - ينظرون - تنظرون - تنظريين

يعرفان - تعرفان - يعرفون - تعرفون - تعرفين

muzarî' fillerden herbiri, nûnun duruşuyla marfû' (مرفوعٌ بِشَبُوتِ النونِ) dur.

لَنْ° يَدْرُسَا - لَنْ° يَدْرُسُوا - لَنْ° تَدْرُسِي

لَنْ° تَنْظُرَا - لَنْ° تَنْظُرُوا - لَنْ° تَنْظُرِي

لَنْ° يَعْرِفَا - لَنْ° يَعْرِفُوا - لَنْ° تَعْرِفِي

muzarî' fiillerden herbiri, nûnun kaldırışıyla mansûb' (مَنْصُوبٌ بِحَذْفِ النونِ) dur.

لم يدرسا - لم تدرسا - لم تدرسا - لم تدرسي
لم تعرّفوا - لم تعرّفوا - لم تعرّفوا - لم تعرّفوا

muzarî fiillerin herbiri, nûnun kaldırılışıyla maczûm (بِحَذْفِ) (النُّونِ) dur.

iii - Sondan bir harf düşmesi:

Muzarî bir fiilin sonunda bir illet harfi varsa, cazm durumunda o harf düşer, illet harfinin düşmesi, muzarî'in cazm alâmetidir:

ondan razı olmadık- لم نَرْضَ عَنْهُ - ondan razı oluruz- رَضِيَ عَنْهُ
olmadı, akmadı, koşmadı- لم يَجْرِي - olur, akar, koşar- يَجْرِي
bağışlamadı- لم يَعْفُ - bağışlar- يَعْفُو

görüldüğü gibi, muzarî fiil, illet harfinin düşmesiyle maczum oluyor.

b - İsimlerde İrabِ الْأَسْمَاءِ

İsimlerde İrab alâmetleri şunlardır:

i - İsmın sonunda, açıkça görülen hareketler:

başbuğ — الْقَائِدُ

başbuğ ata bindi — رَكِبَ الْقَائِدُ الْفَرَسَ

başbuğu gördük — رَأَيْنَا الْقَائِدَ

başbuğu selâmladılar — سَلَّمُوا عَلَيَّ الْقَائِدِ

القائد sözü, görüldüğü gibi, raf hâlinde damme (ُ), nasb hâlinde fthea (ِ), cer hâlinde ise kesra (ٍ) ile harekelidir.

ii - İkilik (musennâ) ve erkek çokluğu (الجمعُ المذكورُ السالمُ) isimlerinde, ırab alâmetleri olarak ا - و - ي harfleri kullanılır:

iki hoca geldi — جَاءَ اسْتَاذَانِ

iki kitap yazdım — اَلَفْتُ كِتَابَيْنِ

iki kitabı götürdü — ذَهَبَ بِالْكِتَابَيْنِ

görüldüğü üzere, ikilik isimlerinde fazladan اَنْ vardır, raf' hâlinde ن durmakta, nasb ve cer hâlinde ise ي olmaktadır.

اسْتَمَاتَ الْمُجَاهِدُونَ فِي الْقِتَالِ

mücahitler ölümü ararcasına savaştılar

فَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ

Allah mücâhitleri (savaşa gitmeyip) oturanlara üstün lıldı

المُجَاهِدِينَ كَاتِلًا — اِلْتَحَقَ بِالْمُجَاهِدِينَ

görüldüğü gibi, çokluk isimleri و la marfû', ي ile mansûb ve macrûr olur.

Not:

Beş isim (الاسماء الخمسة) adı verilen فَوْ - ذُو - حَمٌ - اَخٌ - اَبٌ kelimeleri de (كتابي يَأُ) gibi den başka bir kelimeye muzaf olduğunda, و la marfû', ا le mansûb, ي ile macrûr olurlar:

مرِضَ اَبُوكَ — baban sayrıldı

داوَى الطَّيِّبُ اَبَاكَ — hekim babanı tedâvi etti

جاء الخادم مع ابيك — hizmetçi babanlabirlikte geldi

Mebnî (kurulmuş, sonu değişmez) bir kelime, cümle içinde, r f' nash, cer,cazm gerektiren bir durumda olursa, sonu değişmez, o kelimeye raf' yerinde, nash yerinde... denir. Meselâ:

tanıdığın kişi geldi — أَتَى مَنْ تَعَرَّفَهُ

bu sözlüğü gördünüz — رَأَيْتُمْ هَذَا الْمُعْجَمَ

sen, usta bir sanatkârsın — أَنْتَ فَنَّانٌ مَاهِرٌ

bu adama uğradık — مَرَرْنَا بِهَذَا الرَّجُلِ

İlk cümlede مَنْ fâildir fakat sukun üzere mebnî olduğundan son harfi değişmez. Bunun için مَنْ fâildir, raf' yerinde sukun üzere kurulmuştur. فاعلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ denir.

Yine, تَعَرَّفَهُ kelimesindeki هُ zamiri de maf'ûldür, fetha ile harekelenmesi gerektiği halde, mebnî olduğu için harekesi değişmemektedir. هُ zamiri, maf'ûldür, nash yerinde damme üzere kurulmuştur. مَفْعُولٌ بِهِ مَبْنِيٌّ عَلَى الضَّمِّ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ denir.

رَأَيْتُمْ هَذَا cümlesinde ise, هَذَا'nın, mansûb olması gerekmekte, mebnî oluşu bunu önlemektedir. Bundan ötürü, هَذَا için, nash yerinde, sukun üzere kurulmuş مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ denir.

Aynı şekilde, هَذَا kelimesi مَرَرْنَا بِهَذَا الرَّجُلِ cümlesinde, cer harfinden sonra geldiği için macrûr olması gerekirken, mebnîliğinden ötürü bu olmamakta هَذَا burada ancak mahallen macrûr olmaktadır.

أَنْتَ فَنَّانٌ مَاهِرٌ cümlesinde ise, أَنْتَ zamiri, muhteda'lığından dolayı marfû' olması gerektiği halde, mebnî oluşu, bu değişikliği önlemektedir. Bu cümledeki أَنْتَ zamiri için: raf' yerinde feth üzere kurulmuş (مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ) denir.

Bu çeşit İ'rabı da mahallî i'rab denir.

59 - Nunlanmaz — الْمَمْنُوعُ مِنَ التَّنْوِينِ

Nunlanmaz, sonuna, yazılmadığı halde okunan nun (tenvin) kabul etmeyen ve kesre yerine fetha ile mecrûr olan isimdir. Nunlanmaz isimleri, başlıca üç toplulukta inceleyebiliriz:

a - isimlerde, b - alemlerde, c - sıfatlarda

a - İsimlerde

Tenvîn ve kesre kabul etmeyen isim cinsinden kelimeler, sonunda dişilik elifi bulunan veya مَفَاعِيلٌ — مَفَاعِلٌ ölçülerine benzer ölçülerde olan çokluk isimleridir:

çölde — فِي صَحْرَاءَ — çöl — صَحْرَاءُ

muştum — بُشْرَى — hatıra — ذِكْرَى

mescitlerde namaz kıldık — صَلِينَا فِي مَسَاجِدَ

mekteplerde öğrendik — تَعَلَّمْنَا فِي مَدَارِسَ

birçok anahtar satın aldım — اشْتَرَيْتَ مَفَاتِيحَ كَثِيرَةً

kapıları anahtarlarla açarız — نَفْتَحُ الْاَبْوَابَ بِمَفَاتِيحَ

çocuk serçelere bakıyor — يَنْظُرُ الْوَلَدُ اِلَى عَصَافِرَ

b - 'alem (özel isim) lerde

i - Muennes özel isimler nunlanmaz ve kesre kabul etmez:

Zeynep yazdı — كَتَبَتْ زَيْنَبُ

Zeynebe selâm verdiler — سَلَّمْنَ عَلَى زَيْنَبَ

Kervan Mekke'ye gidiyor — تَذْهَبُ الْقَافِلَةُ اِلَى مَكَّةَ

ii - Yabancı bir dilden arapçaya girmiş اَعْجَمِيٌّ وِدَخِيلٌ özel isimler:

هارونُ اسرائيلُ ابراهيمُ

اسحاقُ موسى اسماعيلُ

Görüldüğü üzere, fâil, zamir olursa, zamirler mebnî olduğundan, fâil, mahallen marfû' oluyor. Bunu, geçen cümlelerden birinin i'rabını yaparak açıklayalım:

كَسَّرْتُ الزَّجَاجَ cümlesinde,

(فِعْلٌ مَّاضٍ مَكْسَرًا) geçmiş zaman fiilidir, sukun üzere kurulmuştur.

(مَبْنِيٌّ عَلَى السُّكُونِ)

ت فâildir, raf' yerinde ötre üzere kurulmuştur

(التَّاءُ فَاعِلٌ مَبْنِيٌّ عَلَى الرَّافِعِ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ)

الزَّجَاجَ مَفْعُولٌ بِهِ بِه üstün ile mansûbdur

(مَنْصُوبٌ بِالْفَتْحَةِ)

Fâ'il alâmeti, ikilik isimlerinde |, çokluk isimlerinde ve beş isimde ise و dır:

تَضَارَبَ الْمُتَخَاصِمَانِ — iki hasım vuruştı

سَمِعَ الْمُؤْمِنُونَ — mü'minler işitti

جَاءَ أَبُوكُمْ — babanız geldi

Fâil, görünen, ayrı bir isim ise, fiil ona, erkeklik ve dişilik bakımından uyar, yâni bu durumda fâil erkekse fiil de erkek, fâil dişi ise fiil de dişi olur:

لَعِبَ الطِّفْلُ — çocuk oynadı

لَعِبَتِ الطِّفْلَةُ — kız oynadı

ذَهَبَ الرَّجُلُ — adam gitti

ذَهَبَتِ الْمَرْأَةُ — kadın gitti

Fâil, görünen, ayrı bir isimse, fiil ona erlik ve dişilik bakımından uymakla birlikte, ikilik ve çokluk bakımından uymaz, teklik kalıbında kahr:

çocuklar oynadı — لعب الأطفال

kızlar oynadı — لعبت الطفلات

adamlar gitti — ذهب الرجال

kadınlar gitti — ذهبت النساء

Halbuki fâil, görünen (ظاهر) bir isim değilse, fiil ona, her bakımdan (erlik, dişilik, teklik, ikilik, çoklukta) uyar:

çocuklar oynayıp yoruldu — لعب الأطفال فتعبوا

iki çocuk oynadı ve yoruldu — لعب الطفلان فتعبا

kızlar oynayıp yoruldu — لعبت البنات فتعبين

Alıştırılmalar

1 - Şu cümlelerdeki fâilleri söyleyiniz:

نطق الاستاذ — قرأ الكتاب — نجحتم في الامتحان — ترجعون الى البيت

2 - Şu fiillere görünen ve görünmeyen fâiller bulunuz:

ذهب رأى جلس فتح طلب

61 - Sözde Fâil — نائبُ الفاعلِ

Fiili edilgen (mechûl) olan cümlede özne bulunmayıp, nesne (düz tümleş: maf'ûlun bih) onun yerine geçer ve özne (fâil) nin i'rabını alır. Böyle, gerçekte nesne olan, görünüşte özne yerine geçmiş olan kelimeye sözde fâil (نائبُ الفاعلِ) denir.

adam kapıyı açtı — فتح الرجل الباب

çocuk suyu içti — شرب الولد الماء

ana çocuğunu doğdu — ضربت الام ولدها

ana kızı doğdu — ضربت الام البنت

Bu cümlelerdeki özne (الفاعل) leri kaldırıp fiilleri edilgen yapı-
sak, nesne به مفعول ler sözde fâil (نائب الفاعل) olur:

kapı açıldı — فُتِحَ البابُ
su içildi — شُرِبَ الماءُ
çocuk doğüldü — ضُرِبَ الولدُ
kız doğüldü — ضُرِبَتِ البنتُ

Etken fiilli cümlede, birden fazla nesne varsa, fiil edilgen oldu-
ğunda, nesnelerin ilki sözde fâil olup marfû' bulunur:

öğretmen, öğrenciye okumayı öğretti — عَلَّمَ المعلمُ التلميذَ القراءةَ
2. nesne 1. nesne fa'il fiil (etken)

öğrenciye okuma öğretildi — عَلِّمَ القراءةَ التلميذُ
nesne sözde fa'il fiil (edilgen)

Alıştırma :

Şu cümlelerin fiillerini edilgen yapılarak ortaya çıkan sözde fâilleri
gösteriniz:

كسَّرَ الطفلُ القلمَ — قَرَأَ الطالبُ الكتابَ
كَتَبَ صديقك رسالةً — صَنَعَ النجارُ كرسيًا

62 — Muhteda ve Haber — اَلْمُبْتَدَأُ وَالْخَبَرُ

a — Mühteda :

Muhteda, isim cümlesinin kendisiyle başladığı isimdir ve mar-
fû'dur:

ilim faydalıdır — العلمُ مُفيدٌ
şehir geniştir — المدينةُ واسعةٌ
iki öğretmen gençtir — المعلمانِ شابانِ

iki mektep yenidir — المدرستان جديدتان

öğrenciler çalışkandır — التلاميذُ مجتهدون

kız öğrenciler çalışkandır — التلميذاتُ مجتهداتُ

Görüldüğü üzere, muhteda'da asıl, belirli (المعرفةُ) olmaktadır.

Muhteda, şu hallerde belirsiz (نكرةٌ) olabilir:

i - muhteda olan isim, nitelendiği yâni tavsîf edildiğinde:

değerli bir dost bizi ziyaret etti — صديقٌ عزيزٌ زَارَنَا

ii - nefy'den sonra gelince:

hapiste kimse yok — ما احدٌ فِي السِّجْنِ

iii - soru edatından sonra gelince:

Müdürü arayan (bir ziyaretçi) oldu mu? — أَزَائِرٌ سَأَلَ عَنِ الْمُدِيرِ؟

iv - zarf veya câr ve mecrûrdan ibaret olan haber, muhtedadan önce gelince;

odada bir güvercin vardır — فِي الْغُرْفَةِ حَمَامَةٌ

çatıda bir kedi var — فَوْقَ السَّقْفِ قِطٌّ

b — Haber : الْخَبَرُ

Haber, isim cümlesinin ikinci bölümüdür, muhteda'm, nasıl, ne durumda olduğunu h a b e r verir, marfû'dur:

öğrenci zekidir — الطَّالِبُ ذَكِيٌّ

kız öğrenci zekidir — الطَّالِبَةُ ذَكِيَّةٌ

iki öğrenci zekidir — الطَّالِبَانِ ذَكِيَّانِ

iki kız öğrenci zekidir — الطَّالِبَتَانِ ذَكِيَّتَانِ

öğrenciler zekidir — الطَّلَابُ اذْكَيَاءُ

kız öğrenciler zekidirler — الطَّالِبَاتُ ذَكِيَّاتٌ

Görüldüğü üzere haber, nekira (belirsiz kelime) dir, muhtedaya, teklik, ikilik, çokluk, erlik ve dişilik bakımından uyumaktadır.

Not:

Muhteda, akıllı olmayan bir şeyi gösteren kelime olup çokluk ismi (جمع) olursa, haber çokluk ismi olabileceği gibi, diş teklik (المفرد) ismi de olabilir:

binalar büyüktür — العاراتُ ضَخْمَةٌ veya العاراتُ ضَخْمَاتُ
Haber, 4 çeşit olabilir:

i - tek kelime:

inanmış güçlüdür — المؤمنُ قَوِيٌّ

ii - isim veya fiil cümlesi:

komşunun kitapları çoktur — الجارُ كَتَبَهُ كَثِيرَةً

biz mü'minleri severiz — نحنُ نَحِبُّ الْمُؤْمِنِينَ

iii - cârr ve macrûr

kâğıtlar dosyadadır — الاوراقُ فِي الْمِلَفِّ

iv - zarf:

Cennet, anaların ayakları altındadır — الجنةُ تحتِ اقدامِ الامهاتِ

Haber, tek kelime olduğunda, (erlik, dişilik, teklik, ikilik, çokluk bakımından) uyumu o tek kelime ile muhteda arasındadır:

çocuk gülmektedir — الولدُ ضاحِكٌ

kız ağlamaktadır — البنتُ باكيةٌ

öğretmenler, saygıdeğer kişilerdir — المعلمون محترمون

Haber, fiil cümlesinden ibaret olunca, bu uyum, fiille muhteda arasında olur:

çocuk gülüyor — الولدُ يضحكُ

kız ağlıyor — البنتُ تبكي

çocuklar güliyorlar — الاولاد يضحكون

kızlar ağlıyorlar — البنات يبكين

Haber, isim cümlesinden ibaret olursa, uyum, muhteda ile, cümlede bulunması gereken zamir arasında olur:

öğrencinin kitapları çoktur — الطالبُ كُتُبُه كثيرةٌ

hanım öğrencinin kitapları çoktur — طالبةٌ كُتُبها كثيرةٌ

öğrencilerin kitapları çoktur — الطلاب كُتُبهم كثيرةٌ

hanım öğrencilerin kitapları çoktur — الطالبات كُتُبهن كثيرةٌ

Değiştirenler — النواسخُ

denen neshedici harf ve fiiller, isim cümlesinin başına gelerek muhteda veya haberinin adını ve i'rabını değiştirirler. Bunun için de, değiştirenler anlamına النواسخُ (tek: ناسخ) diye adlanırlar. Değiştirenler şunlardır:

انَّ وَاخْوَاتُهَا، الْاَفْعَالُ النَّاقِصَةُ، اَفْعَالُ الْمُقَارَبَةِ، اَلْاَحْرُفُ الْمُسْتَبْتَهَةُ بِلَيْسَ، اَفْعَالُ الْقُلُوبِ وَالتَّحْوِيلِ

Sırayla inceleyelim:

انَّ وَاخْوَاتُهَا 63 — ان soyundan olanlar

انَّ — اَنَّ — كَمَاَنَّ — لَكَنَّ — لَيْتَ — لَعَلَّ

den biri, bir isim cümlesinin başına gelirse, muhteda (isim cümlesindeki özne), başa gelen kelimenin ismi olur ve mansûb hale gelir; haber ise, baştaki kelimenin haberi olur, marfû' olarak kalır:

الشارع واسعٌ — cadde geniştir

cümlesinde, الشارعُ muhteda, واسعٌ haber iken, bu isim cümlesinin başına انَّ gelince,

انَّ الشارعَ واسعٌ — muhakkak ki cadde geniştir

halini alır. Bu cümlede artık الشارع kelimesine muhteda değil, ان nin ismi denir. واسع ise, ان nin haberi olmuştur. Kalan 5 harf için de durum aynıdır.

ان ve ان pekiştirme için kullanılır:

hava soğuktur — الجوَّ بَارِدٌ

şüphesiz hava soğuktur — انَّ الجوَّ بَارِدٌ

temizlik gereklidir — النظافةُ واجبةٌ

temizliğin gerekli olduğunu bildim — علمتُ انَّ النظافةَ واجبةٌ

كَانَ benzetme için kullanılır:

kitap hoca gibidir — كَانَ الكتابَ استاذًا

لَكِنَّ istidrâk içindir:

okul geniş fakat öğrencisi azdır — المدرسةُ واسعةٌ لكنَّ تلاميذها قليلةٌ

لَعَلَّ bir umma, bekleme anlatır:

belki haber doğrudur — لَعَلَّ الخبرَ صحيحٌ

كَشِيَ keşki anlamına gelir:

keşki haber doğru olaydı — كَشِيَ الخبرَ صحيحٌ

64 — Eksik Fiiller — الافعال الناقصةُ

Eksik Fiiller veya كان soyundan olanlar şunlardır:

كَانَ — أَصْبَحَ — صارَ — أَضْحَى — ظَلَّ — بَاتَ

أَمْسَى — مازالَ — ما بَرِحَ — ما فَتِيَ — مَا انْفَكَ — لَيْسَ — مادَامَ

كان soyundan olanlar, fiil cümlesinde bulduklarında, yardımcı fiil olurlar:

ona kütüphaneden bahsediyordum — كنتُ احدِّثُهُ عَنِ المكتبةِ

bulunmuştu — كانَ وَجِدَ — okuyordu — كانَ يقرأُ

كان soyundan olanlar, isim cümlesi'nin başına geldiklerinde, mubteda marfû kalır, başa gelen kelimenin ismi olur, haber ise, mansûb olur ve başa gelen kelimenin haberi olur:

adam sayrıdır — الرجل مريض
المبتدأ الخبر

adam sayrı idi — كان الرجل مريضاً
اسم كان خبر كان

hava sıcaktır — الجو حار

hava sıcak oldu — صار الجو حاراً

öğrenci tembeldi, çalışkan oldu — كان الطالب كسلاً صار مجتهداً

sis yoğundur — الضباب كثيف

kuşluk vakti sis yoğun oldu — اضحى الضباب كثيفاً

اسم اضحى خبر اضحى

çocuk oturmuştur — الولد جالس

çocuk gündüzün oturmaktaydı — ظل الولد جالساً

sayrı uykudadır, uyumaktadır — المريض نائم

sayrı uyuyarak sabahladı — أصبح المريض نائماً

ışık zayıftır — النور ضئيل

ışık geceleyin zayıftı — بات النور ضئيلاً

hoca yorgundur — الاستاذ متعب

hoca yorgun olarak akşamladı — أمسى الاستاذ متعباً

Bunlar, yâni كان — صار — اضحى — ظل — أمسى — بات eksik fiilleri, mazi, muzarî ve buyruk kipi (sıygası)nde gelebilir:

يكون الحارس مُسْتَيْقِظاً — bekçi uyanık olur

يصير الفقير غنياً — yoksul zenginleşiyor

كُنْ صابراً على المصائب — müsibetlere karşı sabırlı ol

بِتْ مُطْمَئِنِّ البالِ — gönülü rahat olarak gecele (uyu)

مَا انْفَكَّ مَا فَتَيْءَ مَا بَرَحَ مازال

ise, yalnız mazî ve muzarî kiplerinde gelir:

ما زال المريضُ حياً — sayrı halâ hayattadır

لا يزالون مُخْتَلِفِينَ — dâima ihtilâftadırlar

ما برح الولد مريضاً — çocuk halâ sayrıdır

لا يفتأُ الجاهلُ مُصِراً على عتاده — câhil, inadında direnmektedir

Bu dördü, görüldüğü üzere, isminin, haberiyle nitelenmesindeki sürekliliği anlatmaktadır. مادام , kendinden önce gelen cümlenin müddetini, kendinden sonraki cümleye bağlar:

اعبد الله مادمتُ — hayatta oldukça (diriliğim boyunca) Allaha taparım
حياً

كُلُّ ما دمتَ جائعاً — aç olduğun müddetçe ye

لا تخرُجُ مادام البردُ شديداً — soğuk şiddetli olduğu müddetçe çıkma

ليس olumsuzluk bildirir:

ليس الرجلُ مريضاً — adam sayrı değildir

ليس الكذبُ نافعاً — yalan faydalı değildir

مادام ve ليس yalnız mâzî kipinde bulunur.

Görüldüğü gibi, كان soyundan olanların (eksik fiillerin) isimleri dâima marfû'dur.

اسم كاد و اخواتها — soyuların isimleri كاد — 65

كاد soyundan olanlar, muhtedayı isim kılarak marfû bırakır, haberi ise, kendilerinin haberi kılar ve mansûb yaparlar, haberleri muzârî fiil olur. كاد soyundan olanlar, başlıca üç bölümde incelenebilir:

۱ - haberde bildirilenin yaklaştığını anlatanlar:

كاد كَرَبٌ اَوْشَكَ

يَكَادُ الْوَرَقُ يَسْقُطُ — *yaprak nerede ise düşecek*

اسم يكاد خبر يكاد

كاد المجرم يُقْتَلُ — *suçlu öldürüleyazdı*

كَرَبٌ nin de haberi, كاد ninki gibi, başında hiçbir şey bulunmayan muzârî fiildir:

كَرَبٌ الحائطُ يَسْقُطُ — *duvar yıkılacak gibi oldu*

اسم كرب خبر كرب

اَوْشَكَ المجرمُ ان يَفِرُّ — *suçlu kaçayazdı*

اسم اوشك خبر اوشك

۱۱ - umut bildirenler:

عَسَى حَرَى اِخْلَوْلَقَ

حَرَى المريضُ ان يَبْرَأَ — *umulur ki sayrı iyileşir*

اِخْلَوْلَقُ الثلجُ ان يَنْزِلَ — *umulur ki kar yağar*

۱۱۱ - başlama bildirenler:

شَرَعَ اَنْشَأَ طَفِقَ اَقْبَلَ عَلِقَ اَخَذَ جَعَلَ هَبَّ اَبْتَدَأَ

قام اِنْبَرَى

Bu fiiller, muzarî bir fiilin başına geldiklerinde, başlama anlatırlar:

çocuk ağlamağa başladı — اخذ الولدُ يبكي

اسم اخذ خبر اخذ

öğrenci okumağa başladı — شرع الطالب يقرأ

اسم شرع خبر شرع

deli haykırmağa başladı — جعل المجنون يصرخ

Görüldüğü gibi كاد soyluların isimleri de marfû' kelimelerdir,

66 — الآحرفُ المشبهةُ بليس — ye benzeyen harfler — لیس

Bilindiği üzere, لیس isim cümlesinin önüne gelir, muhteda, لیس nin ismi, haber ise لیس nin haberi olur. لیس nin ismi marfû', haberi mansûbdur:

çiftçi yorgundur — الفلاحٌ متعبٌ

çiftçi yorgun değildir — ليس الفلاحٌ متعباً

ليس nin verdiği bu olumsuzluk anlamını, لیس nin haberi başına gelen ب pekiştirir:

çiftçi hiç yorgun değildir — ليس الفلاحٌ بمتعبٍ

Allah asla zâlim değildir — ليس اللهٌ بظالمٍ

Arapçada, لیس ye benzeyen 4 harf vardır, şunlardır: لآمآ ان° لآت°
Bu harfler de, isim cümlesinin önüne gelerek anlamı olumsuz kılarlar.

kalem uzundur — آلَقَلَمُ طَوِيلٌ

المبتدأ الخبر

kalem uzun değildir — ان° القلمُ طويلاً

اسم ان° خبر ان°

kitaplar faydalıdır — الكتب نافعة
المبتدا الخبر

kitaplar faydalı değildir — ان الكتب نافعة
اسم ان خبر ان

yağmur yağmaktadır — المطر نازل
المبتدا الخبر

yağmur yağmamaktadır — ما المطر نازلاً
اسم ما خبر ما

yemek masası geniştir — الخوان واسع

yemek masası geniş değildir — ما الخوان واسعاً

Görüldüğü gibi, °ان ve ما harflerinin, ليس nin gördüğü işi görmeleri için, önüne geldikleri isim cümlesinin düzgün olması, yâni mubtedası önce, haberi sonra gelmiş olması, cümlede °لا bulunmaması yeter. Cümlede °لا bulunursa, durum değişir:

kitap ancak faydalıdır (kitapta,
faydadan başka şey bulunmaz) ما الكتاب النافع

ما harfinin haberinin başına da, ليس ninki gibi ب gelebilir:

yemek masası geniş değildir — ما الخوان بواسع

لا harfinin de, ليس nin gördüğü işi görebilmesi için, bu iki şarttan başka, isim ve haberinin nekira (belirsiz kelime) olması gerekir:

gazete faydalıdır — الجريدة مفيدة
المبتدا الخبر

hiçbir gazete faydalı değildir — لا جريدة مفيدة

اسم لا خبر لا

hiçbir zâlim öğülmez — لا ظالم ممدوحاً

Görüldüğü üzere, لا — ما — ان nin isimleri marfû'dur. لات nin isim ve haberinin, zaman ismi olması gerektir ve isim hafzedilir, yâni cümlede bulunmaz:

zaman, dinlenme zamanıdır — الوقت وقت راحة

المبتدا الخبر

dinleme zamanı değildir — لات وقت راحة

خبر لات

Burada, لات nin ismi mahzûftur, yâni cümle, لات الوقت وقت راحة demektir.

67 — Öğme ve Yerme Fiilleri — فِعْلًا الْمَدْحِ وَالذَّمِّ

Arapçada, öğme için نِعِمّ yerme için de بئس donmuş fiilleri kullanılır : bu donmuş fiillerden sonra marfû' iki isim bulunur:

Ali iyi hocadır — نِعِمَّ الاستاذُ عَلِيٌّ

fesatçılık kötü huydur — بئسَ الخُلُقُ الوشايَةُ

İlk cümledeki, نِعِمّ donmuş bir fiildir, yalnız mazi kipi vardır. الاستاذ cümlede fâ'ildir, görüldüğü gibi, marfû'dur. İkinci isim, yani عَلِيٌّ kelimesine mahsûs (المخصوص) denir, görüldüğü gibi, o da marfû'dur.

İkinci cümledeki بئس donmuş bir fiildir, yâni onun da yalnız mazısı vardır. الخُلُقُ cümlelerin, fâ'ilidir, marfû'dur, ikinci isim, الوشايَةُ ise, mahsûs المخصوص tur, o da marfu'dur.

Mahsûs, misâllerde görüldüğü gibi, fillen daha sonra gelirse, ya mahzûf bir muhteda'nın haberidir (ki mahzûf muhteda'nın takdîri المذموم والممدوح olur), veya kendisi, geriye bırakılmış muhteda'dır, haberi de kendinden önceki cümledir. Yâni, ilk cümledeki mahsûs, kelime muhteda olunca, cümle aslında şöyle olabilir:

Ali iyi hocadır — عَلِيٌّ نِعِمَّ الاستاذُ —
المبتدأ الفعل الفاعل
الخبر

İkinci cümle de şöyle olur:

fesatçılık kötü huydur — الوشايةُ بيئسَ الخلقُ —
المبتدأ الفعل الفاعل
الخبر

Görüldüğü üzere, öğme ve yerme cümlesindeki mahsûs marfû'dur. عَلِيٌّ yerine حَبِّدًا , بيئسَ yerine لا حَبِّدًا da kullanılabilir:

güvenilir arkadaş çok iyidir — حَبِّدًا الصاحبُ الامينُ —
لا حَبِّدًا الصاحبُ الجاهلُ —

68 — İş Zamiri — ضمير الشأنِ

Üçüncü tek şahıs (gaib ve gaibe) zamiri, anlatılmak, kendisine dikkat çekilmek istenen bir iş için kullanılır. Bu durumdaki zamire iş zamiri (ضمير الشأنِ) denir. İş zamiri:

a - ayrı (المتصل)

b - bitişik (المنفصل) olabilir. Sırayla görelim:

a - ayrı iş zamiri — ضمير الشأنِ المنفصلُ

هو اللهُ أَحَدٌ هو الدينُ أساس الإنسانية
هي الدنيا لا تبقى باحدٍ — هي القافلةُ ذاهبةٌ

b - bitişik iş zamiri — ضميرُ الشانِ المتصلُ

سَمِعْتُ أَنَّهُ يَتَانِي صَدِيقِي — ظَنَنْتُهُ الْمَطْرُ مُسْتَمِرٌّ

Görüldüğü gibi, iş zamiri de marfû'dur.

69 — Soru Harfleri — حُرُوفُ الْإِسْتِفْهَامِ

Soru için, أ ve هَلْ olmak üzere iki harf kullanılır. أ hem isim cümlesinden, hem fiil cümlesinden önce gelebilir, cümleler olumlu veya olumsuz olabilir:

أَذَهَبَ الْوَلَدُ — çocuk gitti mi

أَأَنْتُمْ عَارَضْتُمْ؟ — siz mi itiraz ettiniz?

Görmedin mi Rabbin (Kâbe'yi yıkmağa gelen) fil sahiplerine ne yaptı? (Fil Sû./1) — أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ؟

هَلْ ise, yalnız olumlu cümle başında gelir:

هَلْ كَتَبْتَ الرَّسَالَهَ؟ — mektubu yazdın mı?

أ ve هَلْ harflerinin sonuna لا eklenerek olumsuz soru yapılır:

أَلَا تَذْهَبُ إِلَى الْمَحَاضِرَةِ؟ — konferansa gitmiyor musun?

هَلَّا سَتَرْتَ عَيْبَ أَخِيكَ؟ — (örtsene) kardeşinin ayıbını örtmedin mi?

أَخْلِيلٌ ذَهَبَ إِلَى الْمَكْتَبَةِ — kütüphaneye Halil mi gitti yoksa Halid mi?

أَمْ خَالِدٌ؟

أَنْهَارًا فَاضَ النَّهْرُ أَمْ لَيْلًا؟ — ırmak, gündüz mü taşı, yoksa gece mi?

Görüldüğü gibi, soru harfi أ, iki ihtimalden birini sormak üzere de kullanılabilir.

Cevap olarak kullanılan başlıca sözler şunlardır:

olumsuz cevap için: لا : hayır

evet anlamında kullanılanlar ise: جَیْرٌ — أَجَلٌ — نَعَمْ sözleridir.

هَلْ قَرَأْتَ تِلْكَ الْكُتُبَ؟ — o kitapları okudun mu?

نَعَمْ — evet

Olumsuz sorunun cevabı olumlu ise, بَلَى kullanılır:

gitmedin mi? — أَلَمْ تَذْهَبْ؟

evet, gittim — بَلَى قَدْ ذَهَبْتُ

işimize katılmağa razı olmaz mısınız? — أَلَا تَرْضَى بِإِلاِشْتِرَاكِ فِي عَمَلِنَا؟

evet, razı olurum — بَلَى، أَرْضَى بِهِ

o kitabı okumadın — مَا قَرَأْتَ ذَلِكَ الْكِتَابَ

evet (okumadım) — أَجَلْ

70 — Lâ'nın Haberi — خَبَرُ لَا النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ

ﻻ bazan, bütün bir eşya cinsini olumsuz olarak bildirmekte kullanılır. Bu durumda, kendisine, لَا النَّافِيَةِ لِلْجِنْسِ denir i'rab bakımından, ﻻ nin gördüğü işi görür, yâni ismi nasbeder, haberi raf' eder, marfû' bırakır:

sevilen yalancı yoktur (hiçbir — لَا كَاذِبَ مَحْبُوبٌ

yalancı sevilmez)

Nefy (olumsuzluk) ﻻ sının haberi, görüldüğü üzere, marfû'dur.

ﻻ nun haberinin marfû' olması için şu şartlar gerektir:

i — ﻻ ; bütün cinsi nefyeder olmalı, yâni umumî olmalıdır.

ii — ﻻ nm hem ismi, hem de haberi nekira (belirsiz kelime) olmalıdır.

iii — ismi ﻻ ya bitişik olmalıdır.

iv — haberi, ﻻ dan önce gelmemelidir.

v — ﻻ dan önce çekim (cer) harfi gelmemelidir.

MANSUBLAR — الْمَنْصُوبَاتُ

Arapçada, cümle içindeki durumundan ötürü nasb'ı gereken öğelere mansûblar (المنصوبات) denir. Bu öğeler, tek isimden ibaret bulunabilirdiği gibi, isim cümlesi de olabilirler. Sırasıyla görelim:

71 — Mutlak Maf'ûl — الْمَفْعُولُ الْمَطْلُوقُ

Mutlak Maf'ûl, fiilden sonra, onun anlamını pekiştirmek (للتأكيدي) çeşidini belirtmek (للبیان النوع) ve sayısını belirtmek (للبیان العدد) için gelen, o fiille aynı kökten bir masdardır. İnceleyelim:

a - Pekiştirme için — للتأكيدي

fiilin masdarı tekrar edilir:

çocuk camı bir kırış kırdı — كَسَرَ الْوَالِدُ الزُّجَاجَ كَسْرًا

başbuğ bir oturuş oturdu — جَلَسَ الْقَائِدُ جُلُوسًا

Görüldüğü gibi, كَسْرًا ve جُلُوسًا masdarları, bütün masdarlar gibi isimdirler, olduğu bildirilen işi pekiştirmektedirler. Bu cümlelerdeki كَسْرًا ve جُلُوسًا masdarlarından herbiri, pekiştirme için kullanılmış mutlak maf'ûl'dur. Cümlelerin i'rabını görelim:

كسر الولدُ الزجاجَ كسرًا

كَسْرًا — فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ

الولدُ — فاعلٌ مرفوعٌ بالضمة

الزجاجَ — مفعولٌ به منصوبٌ بالفتحة

كَسْرًا — مَفْعُولٌ مَطْلُوقٌ للتأكيدي

جلس القائدُ جلوساً

جَلَسَ - فِعْلٌ مَاضٍ مَبْنِيٌّ عَلَى الْفَتْحِ

القائد - فاعلٌ مَرْفُوعٌ بِالضَّمَّةِ

جلوساً - مفعولٌ مُطْلَقٌ لِلتَّأَكِيدِ

b - çeşit (nitelik) belirtmek için — لِسَبَبِ النَّوعِ

başbuğ, ailesine, gidenlerin veda edişiyle veda etti — ودَّعَ الْقَائِدُ أَهْلَهُ

تَوَدَّعَ الرَّاحِلِينَ

Bu cümledeki تَوَدَّعَ الرَّاحِلِينَ mutlak maf'ûldür, çeşit bildirmek içindir.

öğrenci, öğretmen gibi durdu — وَقَفَ التَّلْمِيزُ وَقُوفَ الْمَعْلَمِ

sayrı, sâkin bir uyku uyuyor — يَنَامُ الْمَرِيضُ نَوْمًا هَادِئًا

Bu cümledeki نَوْمًا هَادِئًا sıfat tamlaması da mutlak maf'ûldür, fâilin yaptığı işin çeşidini belirtmektedir.

c - sayı (nicelik) belirtmek için — لِسَبَبِ الْعَدَدِ

sayrı bir kez yemek yedi — أَكَلَ الْمَرِيضُ أَكْلَةً

cümlesindeki أَكْلَةً mutlak maf'ûldür, sayrının yaptığı yeme sayısını belirtmektedir.

namaz kılan iki secde yaptı — سَجَدَ الْمُصَلِّي سَجْدَتَيْنِ

(iki kez secdeye kapandı)

cümlesindeki سَجَدَ تَيْنِ de mutlak maf'ûldür, namaz kılanın yaptığı secdenin sayısını belirtmektedir.

Mutlak maf'ûl, cümle içinde kullanılan fiilin masdarından yapılmakla birlikte, başlıca şu kelimeler de o masdar yerine kullanılabilir:

i - eş anlamlı masdar:

سُرَرْتُ فَرَحًا — bir sevinç sevindim

suçlu, suçunu bir itiraf etti — أَقَرَّ الْمَجْرِمُ بِجُرْمِهِ إِعْتِرَافًا

ii - mutlak maf'ûl olarak kullanılan masdar bazan hazfolunur, niteliği bildiren sıfat, onun yerine kullanılır:

köpek hızlı koştu — جَرَى الْكَلْبُ سَرِيعًا

cümlesindeki سَرِيعًا sıfatı, hazfolunmuş olan mutlak maf'ûl جَرِيًّا in nâibidir.

iii - fiilin yaptığı işin kaç kez olduğunu gösteren sayı:

40 adım attım — خَطَوْتُ أَرْبَعِينَ خَطْوَةً

cümlesindeki أَرْبَعِينَ mutlak maf'ûlun nâibidir.

mü'min, 4 kez secdeye kapandı — سَجَدَ الْمُؤْمِنُ أَرْبَعًا

cümlesinde de أَرْبَعًا mutlak maf'ûlun nâibidir.

iv — كل ve بعض kelimeleri muzaf olarak:

genç, bütün bütün azmetti — عَزَمَ الشَّابُّ كُلَّ الْعَزْمِ

öğüt, ona biraz yaradı — نَفَعَهُ النَّصْحُ بَعْضَ النَّفْعِ

Bu cümlelerdeki كُلُّ ve بَعْضٌ mutlak maf'ûlun nâibleridir.

Not: 1

Mutlak maf'ûl olarak, dörtlü fiilin masdarı yerine üçlü fiil masdarı kullanıldığı olur:

zengin, yoksula birçok ihsanda bulundu — أَعْطَى الْغَنِيُّ الْفَقِيرَ عَطَاءً
جَزِيلاً

arkadaşımız yorucu bir yoculuk yaptı — سَافَرَ صَاحِبِينَا سَفَرًا
مُتْعِبًا

Not: 2

Bazı masdarlar, kendilerinden önce fiil bulunmadığı halde, mutlak

maf'ûl olarak kullanılırlar. Bu çeşit masdarların kaidesi yoktur, işitilerek bilinirler, semâidirlir:

مَعَاذَ اللَّهِ — عَجَبًا — سَمِعًا وَطَاعَةً

Alıştırma - Şu cümlelerdeki mutlak maf'ûleri, cinslerini belirtiniz:

شَرِبَ الْمَرِيضُ الدَّوَاءَ شُرْبًا — سَقَطَ الْوَلَدُ سَقُوطًا — صَلَّى الْإِمَامُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ — هَتَفَ الْحَارِسُ عَالِيًا — تَكَلَّمَ التَّلْمِيذُ تَكَلُّمًا سَرِيعًا — عَامَلَهُ مُعَامَلَةً غَيْرَ لَائِقَةٍ — يَتْلُو الْقُرْآنَ أَحْسَنَ تِلَاوَةٍ — أَكْرَمَ صَدِيقَهُ أَكْرَامًا لَمْ يُشَاهِدْ مِثْلَهُ — صَلَّى اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ تَسْلِيمًا — رَكَعَ الْمُؤَذِّنُ رَكَعَتَيْنِ

72 — Mafûlun Bih — مَفْعُولٌ بِهِ

Fâilin işlediği işten etkilenen isme al-Maf'ûlu Bihi denir. Fiil, maf'ûlun bih'ten önce doğrudan doğruya, kendisi gelmişse, başka bir deyimle, fiille maf'ûl arasında çekim (cer) harfi yoksa, böyle maf'ûle sarîh maf'ûlun bih denir:

قَرَأْتُ الْكِتَابَ اشْتَرَيْتُ قَلَمًا

cümlelerindeki الْكِتَابَ ve قَلَمًا isimleri, sarîh maf'ûllerdir.

Bazı fiiller de, maf'ûllerine, ancak çekim harfi ile tesir ederler. Böyle, önünde çekim harfi bulunan maf'ûlun bihe de gayri sarîh denir:

مَرَرْنَا بِالْمَكْتَبَةِ — كُتُبُهَا

قَالَ لِلطَّالِبِ —

غَضِبَ عَلَى صَاحِبِهِ —

Bu cümlelerdeki الْمَكْتَبَةِ، الطَّالِبِ ve صَاحِبِهِ isimleri gayri sarîh maf'ûllerdir, önlerinde çekim (cer) harfi bulunduğundan, maf'ûl oldukları açıkça görülmemektedir.

Bazı fiiller iki maf'ûl alırlar:

أَعْطَيْتَ الْفَقِيرَ صَدَقَةً عَلَّمَ الْأَسْتَاذُ الطَّالِبَ الدَّرْسَ

Maf'ûlun bih olan isimde nasb, o fiilin yapısına göre belirir:

bir mektup yazdım — كَتَبْتُ رِسَالَةً

mektubu okudunuz — قَرَأْتُمْ الرِّسَالَةَ

Bu cümlelerde nasb alâmeti fetha'dır.

hanım ilkokul öğretmenlerini gördük — رَأَيْنَا الْمُعَلِّمَاتِ

cümlesinde ise, المعلمات ismi, dışı çokluk المؤنث السالم olduğundan, kesre ile mansûbdur.

iki soru sordum — سَأَلْتُ سُؤَالَيْنِ

cümlesinin maf'ûlun bihi olan سُؤَالَيْنِ ikilik ismi (الْمُشْتَقَى) olduğundan, mansûb olmasının alâmeti, ن dan önceki ي dir.

mücahitleri sayarız — نَحْتَرِمُ الْمُجَاهِدِينَ

cümlesinin maf'ûlun bihi olan الْمُجَاهِدِينَ ise, erkek çokluğu (الجمع المذكر السالم) olan bir kelimedir. Mansûb oluşunun alâmeti ن dan önceki harfin ي oluşudur.

Beş İsim (الْأَسْمَاءُ الْخَمْسَةُ) den biri, maf'ûlun bih olduğunda, mansûb oluşunun alâmeti, و nun | e çevrilmesidir.:

kardeşini tanırız — نَعْرِفُ أَخَاكَ

ağzını açtı — فَتَحَ فَاهُ

Alıştırılmalar —

1 - Şu cümlelerdeki maf'ûlun bihleri belirtiniz:

نصر اخوك صاحبه — قتل صاحب الدار اللص — وجد الفقير ديناراً —

دعا الاستاذ الطالب — شكر الولد لأبيه — خرج الوالد بولده الى التنزه —

علم الانسان ما لم يعلم

2 - Şu cümleleri tamamlayınız:

ضَرَبَ الحارسُ فتح السلطان محمد الفاتح
علمَ الاستاذُ نعوذُ بِـ مِنْ شرورِ أَنْفُسِنَا
اشترى الطالبُ رأى صاحبك

73 — Diyelik Maf'ûlu — الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ

Bir fiilin ne diye olduğunu, sebebini bildiren üstünlü (mansub) isme diyelik maf'ûlu (الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ) denir. Diyelik maf'ûlu, masdar veya muzaf olabilir:

نَصُومُ اطاعةً لِلَّهِ — Allahın buyruğuna uyalım diye oruç tutarız

كَتَبَ إِلَيْهِ اِرْضَاءً لَهُ — razı etmek için ona yazdı

يَسْتَمِعُ الْمَرِيضُ إِلَى — sayrı, hekimi, şifâ umduğu için dinliyor
الطَّيِّبِ رَجَاءَ الشِّفَاءِ

وَلَا تَقْتُلُوا — çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin

أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ (سُورَةُ الْاِسْرَاءِ / ٣١)

Altları çizili kelimeler, görüldüğü üzere, fiilin sebebini, fiilin ne diye olduğunu bildirmektedirler, bunun için diyelik maf'ûludürler.

Diyelik maf'ûlü, mansûb olduğu gibi, önüne çekim harfi gelirse macrûr da olur:

نُصُومُ لِاطَاعَةِ اللَّهِ — Allaha itaat için oruç tutarız

يَسْتَمِعُ الْمَرِيضُ إِلَى الطَّيِّبِ — Sayrı, hekimi, şifâ umduğu için dinliyor
لِرَجَاءِ هِ الشِّفَاءِ

Diyelik maf'ûlü (الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ) ne, الْمَفْعُولُ لَهُ de denir.

Alıştırılmalar

1 - Şu cümledeki diyelik maf'ûllerini belirtiniz:

يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ - يُعْطِي الْمَسْكِينِ الْفَقِيرَ ابْتِغَاءَ رِضَايَةِ اللَّهِ - دَفِنَ الرَّجُلُ دَنَانِيرَهُ حَفْظًا لَهَا - نَصَرَ أَخَاهُ لِوَجْهِ اللَّهِ - يَعْبُدُ النَّاسُكَ تَقَرُّبًا إِلَى اللَّهِ - سَكَتَ الطَّالِبُ احْتِرَامًا لِاسْتَاذِهِ .

2 - Şu masdarları, diyelik maf'ûlü olarak, uygun yerlere koyunuz:

شُكْرٌ - تَأْدِيبٌ - رَجَاءٌ - آدَبٌ - اسْتِعْدَادٌ - رَغْبَةٌ -
ضرب الرجلُ ابنه . . . يُطِيعُ الشَّابُّ وَالِدَهُ . . .
يتدرَّبُ الجنديُّ على السلاح . . . للحربِ سجد المؤمن . . . لله ذهب إلى
المقهى الالتقاء بصديقه - لا تفعل الخير . . . في الشهرَةِ .

74 - **al-Maf'ûlu Fih** - المفعولُ فيه

Maf'ûlun Fih, fiilin işlendiği yeri veya zamanı bildirir:

مَكَتَ السَّائِحُ فِي الْمَدِينَةِ يَوْمًا - *gezgin, şehirde bir gün kaldı*
دَخَلَتِ الْقَافِلَةُ الْمَدِينَةَ لَيْلًا - *arkış (kervan), şehre geceleyin girdi*

Yukarıdaki cümlelerde geçen *يَوْمًا* ve *لَيْلًا* isimleri, fiillerin oluş zamanını bildirmektedirler, maf'ûlun fih olup mansûbdurlar.

وَقَفَ اللَّصُّ أَمَامَ الْبَابِ - *hırsız kapının önünde durdu*

اِخْتَفَى اللَّصُّ وَرَاءَ الْبَيْتِ - *hırsız evin arkasına saklandı*

cümlelerinde ise, *أَمَامَ* ve *وَرَاءَ* isimleri, fiillerin oluş yerini bildirmektedirler, maf'ûlun fih olup mansûbdurlar.

Görüldüğü üzere, maf'ûlun fih, yer ve zaman zarfıdır. Maf'ûlun fih edatı olarak *فِي* ve *بِ* çekim harfleri de kullanılabilir:

يَعُومُ الشَّابُّ فِي الْبَحْرِ - *genç denizde yüzyor*

أُنشِئَتْ مَدْرَسَةٌ جَدِيدَةٌ — şehirde yeni bir mektep yapıldı —
بِالْمَدِينَةِ

Maf'ûlun fih, çekim harfi ile kullanılırsa, görüldüğü gibi macrûr olur.
Şu çeşit kelimeler, maf'ûlun fih yerine geçer ve mansûb olurlar:

i — yer veya zaman zarfına muzaf olan كُلٌّ ve بَعْضٌ :

sporcu, mesafenin hepsini koştu — جرى الرياضيُّ كُلَّ الْمَسَافَةِ

gecenin bir kısmında kar yağdı — نَزَلَ التَّلْجُ بَعْضَ اللَّيْلِ

ii — zarf anlamı taşıyan masdar:

gemi, güneş doğarken yola çıktı — سَافَرَتِ السَّفِينَةُ طُلُوعَ الشَّمْسِ

onu, öğle namazı vakti ziyaret edeceğim — سَأَزُورُهُ صَلَاةَ الظُّهْرِ

iii — sayı:

onları beş gün bekledik — اِنْتَظَرْنَا هُمْ خَمْسَةَ أَيَّامٍ

tren 90 km. yol aldı — قَطَعَ الْقِطَارُ تِسْعِينَ كِلُومِتْرًا

Alıştırmalar

1 — Şu cümlelerdeki maf'ûlun fihleri belirtiniz:

سبحان الذي أسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذي
باركنا حوله — يشتدُّ البردُ شتاءً — يذهبُ التلميذُ إلى المدرسةِ صباحاً
ويعودُ مساءً — لاقيتُ صاحبِي قُربَ السوقِ — اتَّجِهَ الاستاذُ
صوبَ الكليةِ .

2 — Şu cümlelerdeki boş yerleri doldurunuz:

صام المؤمنُ جاء الضيفُ

ينامُ الحارسُ ليلاً ويستيقظُ يعيشُ وسطَ الغاباتِ

جلستُ مع أخي

75 - al-Maf'ûlu Ma'ahu — الْمَفْعُولُ مَعَهُ

Maf'ûlun Ma'ah, beraberlik bildiren isimdir. Maiyyet Vâvı) واو (الْمَعِيَّةِ) ndan sonra gelir, mansûbdur:

çocuk kıyı boyunca koştu — جَرَى الْوَلَدُ وَالشَّاطِئَةَ

ordu tan atarken harekete geçti — تَحَرَّكَ الْجَيْشُ وَالْفَجْرَ

Halille birlikte kahvede oturdum — جِئْتُ فِي الْمَقْهَى وَخَدِيلاً

ilgilendirmeyen bir konudaki — مَا لَنَا وَالْكَلَامَ فِي مَالٍ يَعْنِينَا؟ — sözden bize ne?

şiddetli sıcakla aranız nasıl? — كَيْفَ أَنْتُمْ وَالْحَرَارَةَ الشَّدِيدَةَ

76 - Hâl — الْحَالُ

Hâl, fâilin, sözde fâilin veya maf'ûlun bihin durumunu gösteren sözdür, mansûbdur. Türkçemizdeki durum zarfına benzer:

korkarak (korka korka) konuştu — تَحَدَّثَ خَائِئاً

çocuk koşu koşu geldi — أَقْبَلَ الْوَلَدُ عَدْواً

cümlelerindeki خائفاً ve عدواً sözleri hâl'dir, fâilin durumunu, fiili nasıl işlediğini göstermektedir.

dilenci, yemeği sıcak olarak yedi — أَكَلَ السَّائِلُ الطَّعَامَ حَارّاً

şırı, sütü soğuk olarak içti — شَرِبَ الْمَرِيضُ الْحَلِيبَ بَارِداً

cümlelerindeki حاراً ve بارداً sözlerinden herbiri hâldir, mansûbdur, fiil işlenirken maf'ûlün ne durumda olduğunu beirtmektedir.

meyve olgun olarak yenir — تُوُكِّلُ الْفَاكِهَةُ نَاضِجَةً

cümlesinde ise, ناضجة, sözde fâilin durumunu gösteren hâldir, mansûbdur. Hâl'in sahibine صاحبُ الحالِ veya ذُو الحالِ denir, umumiyetle belirli (المعرفة) olur.

Hâlin Çeşitleri — أَنْوَاعُ الْحَالِ

Hâl, yalnız belirsiz نَكْرَةً bir kelimedenden ibaret olabildiği gibi, isim cümlesi, fiil cümlesi, zarf,cârr ve macrûr da olabilir.

a - isim cümlesi:

Hâl olan isim cümlesinin başında bu cümleyi asıl cümleye bağlayan, hâl vâvı (الْوَاوُ الْحَالِيَّةُ) denen bir و bulunur:

subay, susamış olarak savaştı — قَاتَلَ الضَّابِطُ وَهُوَ عَطْشَانٌ
başbuğ, elinde (kınından) sıy — ظَهَرَ الْقَائِدُ وَبِيَدِهِ سَيْفٌ مَسْلُوكٌ
rılmış bir kılıçla göründü

Görüldüğü üzere, altı çizgili cümleler, hâldir.

b - fiil cümlesi:

imam, güneş doğmadan uyandı — اسْتَيْقَظَ الْإِمَامُ وَلَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ
başkan, dinleyenlerin yüreğini — أَلْفَى الرَّئِيسُ خِطَابًا يُذِيبُ
eritici bir konuşma yaptı قُلُوبَ الْمُسْتَمِعِينَ لَهُ

hoca mektebe girdi, bütün arka — دَخَلَ الْأُسْتَاذُ الْمَدْرَسَةَ وَقَدْ حَضَرَ
daşları gelmişti جَمِيعُ زَمَلَائِهِ

c - zarf:

müdürü, avlunun ortasında gördük — رَأَيْنَا الْمُدِيرَ وَسَطَ الْفِنَاءِ
dostumun sesini kapı arkasından tanıdım — مَيَّرْتُ صَوْتُ صَدِيقِي
خَلْفَ الْبَابِ

d - cârr ve macrûr:

bir dal üstünde bir kuş gördük — رَأَيْنَا طَائِرًا عَلَى غُصْنٍ
Ahmet sevinç içinde bir mektup okudu — قَرَأَ أَحْمَدُ رِسَالَةً فِي فَرَحٍ

Alıştırmalar

1 - řu cümlelerdeki hâlleri ve sahiplerini gösteriniz:

رَجَعَ السَّائِلُ مَحْزُونًا - تَصَادَفَ الصَّيَّادَانِ رَاكِبَيْنِ - دَخَلَ
الْوَزِيرُ عَلَى الْمَلِكِ وَهُوَ يَتَأَمَّلُ - أَقْبَلَ الْفَارِسَ إِثَارَةَ الْغِبَارِ.

2 - Boş yerlere, uygun hâller koyunuz:

خَرَجَ التَّلْمِيزُ مِنْ غُرْفَةِ الْامْتِحَانِ ...
يَضْحَكُ عَلَى أَخِيهِ ... يموتُ الْمَرِيضُ ...
كُتِبَ إِلَيْهِ ... عَنْ نَجَاحِهِ. دَخَلَ الْإِمَامُ الْمَسْجِدَ وَقَدْ ...
لَعِبَ ... فَرِحِينَ رَجَعَ الْفَلَّاحُونَ مِنَ الْحَقُولِ ...

77 - Temyiz — التمييز

Temyîz, kendinden önce geçen bir isimle ne kastedildiğini açıklayan veya işin ne bakımdan olduğunu belirten yalın, belirsiz bir isimdir, mansûbdur. Temyizin, anlamını açıkladığı isme ise mumeyyez denir:

أَشْتَرَيْتُ صُنْدُوقًا بُرْتُقَالًا — bir sandık portakal satın aldım

عَلَى أَقْوَى مِّنْ أَخِيهِ — Ali, hafızaca kardeşinden daha güçlüdür —
ذَاكِرَةٌ

“bir sandık satın aldım” sözünde müphemlik vardır, bir sandık elma mı, üzüm mü, portakal mı satın alındığı belli değildir. بُرْتُقَالًا kelimesini açıklamak üzere kullanılan صُنْدُوقًا ismi temyîz, açıkladığı صُنْدُوقًا ismi ise mumeyyezdir. Böyle, söylenmiş olan mumeyyeze, söylenmiş mumeyyez (الْمَلْمُحُوظُ) denir.

İkinci cümlede ise, Ali'nin, kardeşinden hangi yönden, ne bakımdan daha güçlü olduğunu belirten ذَاكِرَةٌ kelimesi temyîzdir. mumeyyez ise söylenmemiştir. Böyle mumeyyeze düşünölmüş (الْمَلْمُحُوظُ) denir. İnceleyelim:

a - Malfûz mumeyyez — الْمُمَيَّزُ الْمَلْفُوظُ

Malfûz (söylenmiş) Mumeyyez, cümlede kendisiyle ağırlık, hacim, alan veya sayı belirtilen isimdir. Misâllerleriyle görelim:

ağırlık:

bir kantar (44.930 kg) odun sattım — بَعْتُ قِنْطَارًا حَطْبًا

cümlesindeki, satılan bir kantar nesnenin ne olduğunu belirten حَطْبًا (odun) temyîz, قِنْطَارًا ise mumeyyezdır. Mumeyyezi söylenmiş olan حَطْبًا temyîzi, üstünlü olduğu gibi, şu şekillerde de olabilir:

بَعْتُ قِنْطَارًا مِنْ حَطْبٍ veya بَعْتُ قِنْطَارَ حَطْبٍ

hacim için: لِلكَيْلِ

çocuk bir bardak süt içti — شَرِبَ الْوَلَدُ كَأَسًا لَبَنًا

cümlesine, كَأَسًا لَبَنًا temyîz ise mumeyyezdır, malfûzdur. Şöyle de ifade edilebilir:

شَرِبَ الْوَلَدُ كَأَسًا مِنْ لَبَنِ veya شَرِبَ الْوَلَدُ كَأَسَ لَبَنِ

uzunluk veya alan için: لِلمِسَاحَةِ

Zeynep bir arşın ipek satın aldı — اشْتَرَتْ زَيْنَبُ ذِرَاعًا حَرِيرًا

cümlesinde ذِرَاعًا حَرِيرًا temyîz, ذِرَاعًا ise mumeyyezdır. Şöyle de söylenebilir:

اشْتَرَتْ زَيْنَبُ ذِرَاعًا مِنْ حَرِيرٍ veya اشْتَرَتْ زَيْنَبُ ذِرَاعَ حَرِيرٍ

Demek ki, ağırlık, hacim, uzunluk ve alan ölçüsü temyîzi mansûb (المضاف) olabildiği gibi, isim tamlaması (الاضافة)nda tamlayan (المضاف إليه) yapılarak veya مِنْ den sonra getirilerek mecrûr da olabiliyor.

sayı için: لِلمَعْدَدِ

mektebin bahçesinde 90 çocuk var — فِي فِتَاءِ الْمَدْرَسَةِ تِسْعُونَ طِفْلًا

قَطَعَتِ السَّيَّارَةُ أَرْبَعَمِائَةَ كِيلُومِترٍ — taksi 400 km. yol aldı

فِي الكَيْسِ أَلْفُ دِينَارٍ — kesede 1000 dinar var

Görüldüğü üzere, sayılardan sonra gelen teklik isimleri temyiz, sayıları ise mumeyyezdır. Sayının temyizi, hareke ve çokluk bakımından şöyle kaidelendirilebilir:

كتاب

3 - 10 arasında çokluk ismi ve mecrûr — خَمْسَةَ كُتُبٍ

11 - 19 arasında teklik ismi ve mansûb — تِسْعَةَ وَتِسْعُونَ كِتَابًا

100 - 1000 arasında teklik ismi ve macrûr — تِسْعَةَ وَتِسْعَمِائَةَ كِتَابٍ

5 kitap satın aldım — اشْتَرَيْتُ خَمْسَةَ كُتُبٍ

99 kitap satın aldılar — اشْتَرَوْا تِسْعَةَ وَتِسْعِينَ كِتَابًا

999 kitap satın aldık — اشْتَرَيْنَا تِسْعَةَ وَتِسْعَمِائَةَ كِتَابٍ

b - Malhûz Mumeyyez — المميزُ الملحوظُ

oda, havaca iyileşti — طَابَتِ الحُجْرَةُ هَوَاءً

adam, göğdece çocuktan — الرجلُ اكْبَرُ مِنَ الولدِ جِسْمًا

daha büyüktür

Ahmet, yaşça senden — أَحْمَدُ اكْبَرُ مِنْكَ سِنًا

daha büyüktür

Osman, akılca babasın — عُثْمَانُ ارْجَحُ مِنْ أَبِيهِ عَقْلًا

dan daha üstündür

Görüldüğü gibi, mumeyyez malhûz olduğu zaman, temyiz, dâima mansûbdur.

Alıştırmalar

1 - Şu cümlelerdeki temyizleri gösteriniz:

طاب البستانُ ماءً - زاده الله علماً - في فناء البيت ثلاثون دجاجةً -
في الحقل أربعون شجيرةً - باع التاجر مائتي ذراعٍ قماشاً - كتب إليه
ستين رسالةً - فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره - ومن يعمل مثقال ذرة
شراً يره.

2 - Şu isimleri birer cümlede temyiz olarak kullanınız:

ولدٍ كتاباً ديناً اقلامٍ قحاً لبناً ثقلةً

78 - **Munâda** المُنَادَى

Arapçada birine ünlerken, isminin veya sıfatının başına يا getirilir:

يا وكدُ! يا أمير المؤمنين! يا ذا الجلال!

يا ünleme edatı (اداةُ النداءِ) dir. Ünleme edatından sonra gelen isme, yâni ünlenene المُنَادَى denir. En çok kullanılan ünlem edatı يا olmakla birlikte, yakın için أ, uzak için آى, edatları da kullanılır.

Munâda, şu durumlarda marfû' olur:

a - tek kelimedен yapılmış özel ad (عَلَمٌ) olduğunda:

ey Halid! -! يا خالِدُ! يا خليلُ! -! ey Halid!

ey Ahmet! -! يا احمدُ! يا عليُّ! -! ey Ali!

b - Nekira (belirsiz) isim olmakla birlikte, kendisi kasedilmiş olunca:

يا طالبُ يا خليانُ يا خالدونَ

Munâda, şu durumlarda mansûb olur:

a - izâfet hâlinde olunca:

يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا سِتَّارَ الْعَيُوبِ
يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ يَا عَبْدَ اللَّهِ يَا قَائِدَ الْجَيْشِ

b - izâfete benzerse:

ey *aklı yitmiş!* — يَا ضَائِعاً عَقْلُهُ !
ey *top oynayan!* — يَا لَاعِباً بِالْكُرَّةِ !
ey *Hicâz yolcusu!* — يَا ذَاهِباً إِلَى الْحِجَازِ !

c - ünlene kesin olarak belli değilse:

ey *oruçlular iftar ediniz* — يَا صَائِمِينَ أَفْطِرُوا
ey (*herhangibir*) *yarışçı* — يَا سَابِقاً

Munâdanın başında ال varsa, ünleme edatıyla arasına, erkek için
يَا أَيُّهَا dişi için أَيَّتُهَا girer:

ey *ilkokul öğretmeni (hanım)* — يَا أَيَّتُهَا الْمُعَلِّمَةُ
ey *millet* — يَا أَيُّهَا الشَّعْبُ

ey *inanmışlar* — يَا أَيُّهَا الْمُؤْمِنَاتُ veya يَا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ
يَا أَيُّهَا ve أَيَّتُهَا kelimeleri daha çok, çağırılanı, kendisine ünleneni,
saygıyla ve yumuşakça uyarmak için kullanılır. Yalnız الله sözü önüne
يا edatı doğrudan doğruya gelir: يَا اللَّهُ. Çoğu zaman duada, يَا اللَّهُ ye
rine اَللَّهُمَّ kullanılır.

Munâda, özel isim (عَلِمٌ) veya المتكلم ياء e muzaf olur, ünlenen
yakında bulunur veya hissedilirse, ünleme harfi kaldırılabilir:

أَحْمَدُ مَاذَا تَقُولُ فِي ذَلِكَ الْأَمْرِ؟ — Ahmet, o iş hakkında ne dersin?

Rabbim, göster bana, ölüleri nasıl diriltirsin — رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى

Rabbimiz, indirdiğine inandık, Peygambere uyduk — رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ ...

(سورة آل عمران / ۵۳)

Terhim — الترخيم

Munâdanın son harfi, bazan hafiflik sağlamak için hazfolunur, bu işe terhîm denir. Munâda alem ise veya dişilik tâ'î (تاء التأنيث) ile bitmişse terhîm yapılabilir:

يا حَارُّ (حارث) يا خَادِمُ (خادمة)
يا عَائِشُ (عائشة) يا فَاطِمُ (فاطمة)

Böyle, son harfi hazfolunmuş munâdaya murahham (المُرْحَم) denir.

Ahştırmalar

1 - Şu cümlelerdeki munâdaları ve çeşitlerini belirtiniz:

يا ابا عبدالله — ايها الشيخ — يا بائع الجرائد — يا ايها المواطنين — ايها
النفس مطمئنة — يا حسن لا تعدد الحيوان — يا خارجاً من الغابة — اقرأوا
كتبكم يا اولاد.

2 - Şunları birer cümlede munâda olarak kullanınız:

غافل — حسنان — داخلون — احكم الحاكمين — زين الدين — ربة البيت

79 - Görüş ve Değiştirme Fiilleri — اَفْعَالُ الْقُلُوبِ وَالتَّحْوِيلِ

Görüş ve Değiştirme Fiilleri, isimleri nasbederler. Başka bir deyimle, önüne bu fiillerden biri gelen isimler de mansûb olurlar.

a - Görüş Fiilleri: أَفْعَالٌ الْقُلُوبِ

Görüş Fiilleri, fâilin görüşünü, kanaatını anlatır, isim cümlesinin önüne gelerek hem muhteda'î, hem de haberi nasbederler:

السَّئِلَةُ السَّهْلَةُ
المبتدأ الخبر

ظَنَنَّا المسئلة السَّهْلَةَ
الفعل والفاعل المفعول به الاول المفعول به الثاني

Görüldüğü üzere, muhteda birinci nesne, haber ise ikinci nesne oluyor.

Görüş Fiilleri, başca iki bölüme ayrılabilir. Bir bölümü, “görüş”, “bilme”, “bulma” anlatır:

عَلِمَ - دَرَى - بِلْدَى - رَأَى - gördü - وَجَدَ، أَلْفَى - buldu

وَجَدَ الْإِنْسَانَ الْعِلْمَ نَافِعًا رَأَى الْإِنْسَانَ الْعِلْمَ نَافِعًا
insan, ilmi faydalı buldu (gördü)

Görüş Fiillerinin öteki bölümü ise, “sanmak”, “saymak”, “kendisine öyle gelmek” ifade eder:

ظَنَّ حَسِبَ زَعَمَ عَدَّ خَالَ
حَسِبْتُمْ المسجد مُمْتَلِنًا
الفعل والفاعل المفعول به الاول المفعول به الثاني

b - Değiştirme Fiilleri: أَفْعَالٌ التَّحْوِيلِ

Değiştirme Fiilleri şunlardır:

جَعَلَ صَيَّرَ رَدَّ اتَّخَذَ تَرَكَ

Bu fiiller “etti”, “kıldı”, “değişik bir hâle getirdi” anlamına kullanılır, iki maf'ulû nasbeder:

جَعَلَ الْإِسْلَامَ الْمُؤْمِنِينَ إِخْوَانًا — *İslâm, mü'minleri kardeş yaptı*
 الفعل الفاعلُ المفعول به المفعول به
 الاول الثاني

اتَّخَذُوا الْقُرْآنَ مُرْشِدًا — *Kur'anı müşit edindiler*
 تَرَكْتُمْ الْأَمْرَ نَاقِصًا — *işi eksik bıraktınız*

Not:

Değiştirme fiilleri, muhteda ve haber durumunda olmayan iki ismi de nasbedebilir:

صَيَّرَ اللَّهُ الْعُسْرَ يُسْرًا — *Allah, güçlüğü kolaylık kıldı*
 (العُسْرُ يُسْرٌ *değildi*)

Alıştırmalar

1 - Şu cümleleri inceleyerek görüş ve değiştirme fiillerini, cümledeki etkilerini belirtiniz:

جَعَلَ اللَّهُ الْقُرْآنَ دَلِيلًا — *علمتُ اخاك عالماً — ظَنَنْتُ الْبَابَ مُغْلَقًا*
 صَيَّرَ اللَّهُ الشَّمْسَ مُنِيرَةً — *حَسَبْتُمُ الْجِهَادَ سَهْلًا — رأينا التفكير واجباً*
 يَرَوْنَ الْمَعْرَكَةَ قَرِيبَةً — *واتخذالله ابراهم خليلاً.*

2 - Boş yerlere uygun birer kelime koyunuz:

اتَّخَذَ الطَّالِبُ الْكِتَابَ الحياةُ مُرَّةً ...
 ... ذلكَ العملَ حسناً ... العداوةَ مَوَدَّةً ... التقوى افضل الامور

80 - Şaşma Fiilleri — فِعْلًا التَّعَجُّبِ

Arapçada, şaşma bildirmek için üçlü yalın fiil (الفعل)

ما افعل (الثلاثي المنجرد) veya ما افعل بـ (الثلاثي المنجرد) kalıbına dökülür. ما افعل kalıbından sonra gelen isim, maf'ûlun bih olduğundan mansûbdur:

inanmış kişi ne mesuttur! { مَا أَسْعَدَ الْمُؤْمِنَ
أَسْعِدُ بِالْمُؤْمِنِ

başaran ne kadar sevinçlidir! { مَا أَفْرَحَ النَّاجِحَ
أَفْرِحُ بِالنَّاجِحِ

karın yağışı ne güzeldir! { مَا أَحْسَنَ زَوْلَ الثَّلْجِ
أَحْسِنُ بِنَزْوِلِ الثَّلْجِ

Fiil, üçlü olmayıp türemiş fiil (الفعل المزدوج فيه) ise, veya olumsuz (menfi) veya edilgen ise, doğrudan doğruya ما افعال veya افعال ب kahlına dökülerek şaşma anlatılamaz. Böyle fiillerin masdarlarından önce:

مَا أَشَدَّ أَشَدُّ ب
مَا أَكْثَرَ أَكْثَرُ ب
مَا أَقَلَّ أَقَلُّ ب

kahıpları getirilerek şaşma anlatılır:

bombanın patlaması ne şiddetlidir! { مَا أَشَدَّ انفِجَارَ القُنْبُلَةِ!
أَشَدُّ بِانْفِجَارِ القُنْبُلَةِ!

avcı ne çok av avlıyor (avcının avlayışı ne çoktur) { مَا أَكْثَرَ اصْطِيَادِ الصَّيَّادِ!
أَكْثَرُ بِاصْطِيَادِ الصَّيَّادِ!

yoksullara ne az sadaka verilir! { مَا أَقَلَّ أَنْ يُتَصَدَّقَ عَلَى الْفُقَرَاءِ
أَقَلُّ بِأَنْ يُتَصَدَّقَ عَلَى الْفُقَرَاءِ!

Alıştırılmalar

1 - Şu cümlelerdeki şaşma fiillerini başka kahlılara dökünüz:

ما اكرم الغنى - احسين° بالمنظرة - ما اشد - حقد الفيل - ما ابعده البيت
عن المدينة - ما انفع العلم - اظرف° بالمتصوف

2 - Şu masdarlardan şaşma fiili yaparak birer cümlede kullanınız:

ارتفاع هدى خوف فرح جمال كسل°

81 - Mustesna — الْمُسْتَثْنَى

Arapçada istisna, başlıca حَاشَا — عَدَا — خَلَا — سِوَى — غَيْرَ — إِلَّا — edatlarından birinin kullanılmasıyla yapılır. İstisna, bu edatlardan sonra gelen ismin, önceki bölümün hükmünden dışarıda bırakılmasıdır:

Haliden başka bütün öğrenciler geldi — جاء الطلابُ إلا خالداً

haftanın geçmesine iki gün kaldı — مَضَى السَّبُّوعُ إِلَّا يَوْمَيْنِ

birinden başka bütün mahpuslar kaçtı — فَرَّ الْمَسْجُونُونَ إِلَّا وَاحِدًا

Görüldüğü üzere لا dan sonra gelen isimler, daha önceki isimlerin bağlı olduğu hükmün dışında bulunuyor. İlk misâlde, öğrencilerin gelmiş oldukları belirtiliyor; ancak, لا dan sonraki kelimenin delâlet ettiği Halid, gelmemiştir, durumu, öteki öğrencilerin durumu dışındadır. Öbür misâllerdeki “iki gün” ve “bir” de yine لا dan önceki kelimelerin delâlet ettikleri kemiyetlerin hükmü dışındadır.

İstisna edatından sonra gelen isme mustesna, edattan önce gelen isme ise, mustesna minh (الْمُسْتَثْنَى مِنْهُ) denir:

bir ağaç dışında, bütün ağaçlar çiçek açtı — أَزْهَرَتْ الْأَشْجَارُ إِلَّا شَجْرَةً

المستثنى أداة المستثنى

منه الاستثناء

Mustesna minh anılmışsa ve cümle olumlu ise, لا ile mustesna kılınan kelime mansûbdur.:

başkandan başka bütün hırsızlar yaralandı — جُرِحَ اللُّصُوصُ إِلَّا الرَّئِيسَ

Mustesna minh anılmışsa ve cümle olumsuzsa, لا ile mustesna kılınan kelime mensûb da olabilir, harekece mustesna minhe bağı da olabilir:

لم تُزهِرِ الأشجارُ الأشجرةَ
biri hariç, hiçbir ağaç çiçek açmadı
لم تُزهِرِ الأشجارُ الأشجرةَ

Mustesna minh anılmamış ise, mustesna, sanki لا yokmuşçasına cümledeki durumuna göre hareke alır:

لا يَعْلَمُ الغيبَ الااللهُ — Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez
لم يَصْطِدْ الصيادُ الا رنباً — avcı bir tavşandan başka av avlamadı
لَمْ نَمُرَّ الا بِحَلِيلٍ — yalnız Halile uğradık

غَيْرِ ve سِوَى ile mustesna kılınmış isim, bu iki edattan sonra geldiğinden, izâfetten dolayı macrûr olur:

لا يَخَافُ المؤمنُ غيرَاللهِ — mü'min, Allaktan başkasından korkmaz
مَرِضَتْ الاسرةُ سِوَى الجدَّةِ — nineden başka bütün âile hastalandı
غيرِ ve سِوَى kelimelerinin kendileri, لا dan sonra gelmiş birer isim gibi hareketlenir:

خرج الموظفون من النظارةِ غيرَمدیرٍ — bir müdürden başka, bakanlıktaki vazifelilerin hepsi çıktı

لَمْ يَزُرْهُ فِي السِّجْنِ زائرٌ غيرُصديقِهِ الحميمِ — onu hapiste, çok yakın arkadaşın
لم يَزُرْهُ فِي السِّجْنِ غيرُصديقِهِ الحميمِ — dan başka kimse ziyâret etmedi

لا يَعْتمِدُ المسلمُ على — müslüman, Allaktan başkasına dayanmaz
غيرِاللهِ

Not:

غَيْرِ kelimesi, belirsiz (نَكِرَةٌ) bir ismin sıfatı olarak da kullanılır:

قرأتُ كتاباً غيرَ هذا — bundan başka bir kitap okudum

خَلَا - عَدَا - حَاشَا kelimeleri, fiil olarak, alınırsa, kendilerinden sonra gelen mustesnalar maf'ûl sayılacağından, mansûbdur:

<i>biri dışında, bütün velilerin kabirlerini ziyaret ettik</i>	}	زُرْنَا ضَرَائِحَ الْأَوْلِيَاءِ خَلَاً وَاحِداً
		زُرْنَا ضَرَائِحَ الْأَوْلِيَاءِ عَدَا وَاحِداً
		زُرْنَا ضَرَائِحَ الْأَوْلِيَاءِ حَاشَا وَاحِداً

Bu üç istisna edatı, harf sayılırsa, kendilerinden sonraki mustesnalar macrûr olur:

<i>biri müstesna, bütün velilerin kabirlerini ziyaret ettik</i>	}	زُرْنَا ضَرَائِحَ الْأَوْلِيَاءِ خَلَاً وَاحِداً
		زُرْنَا ضَرَائِحَ الْأَوْلِيَاءِ عَدَا وَاحِداً
		زُرْنَا ضَرَائِحَ الْأَوْلِيَاءِ حَاشَا وَاحِداً

Bu üç edatın başına مَا gelirse, mustesna, ancak mansûb olur, mustesna minh hazfolunamaz:

<i>başbuğdan başka bütün çeriler (askerler) döndü</i>	}	عَادَ الْجُنُودُ مَا عَدَا الْقَائِدَ
		عَادَ الْجُنُودُ مَا خَلَا الْقَائِدَ
		عَادَ الْجُنُودُ مَا حَاشَا الْقَائِدَ

Alışturmalar

1 - Şu cümlelerdeki boş yerlere **إِلَّا** koyunuz, mustesnanın haresini belirtiniz:

لم يبق له... الذهاب إلى المستشفى - جلست الأسرة إلى الطعام... الولد الأصغر
- لم يقرأ طول عمره... قصة - سافر جميع أصحاب أخيه... علي - لا نعبد... الله

2 - Şu cümlelerdeki **غَيْرِ** ve **سِوَى** kelimelerinin i'rabını belirtiniz:

لا يقولُ المؤمنُ سِوَى الحقِّ - لم ينج من الغرقِ غيرُ الربانِ - فتحنا نوافذ
الحجرة غيرِ واحدةٍ - امتلكت الظروف غيرِ واحدٍ.

82 - İgrâ - اَلْاِغْرَاءُ

İgrâ, muhatabı iyi bir işi yapmağa teşvik etmek demektir, şu şekillerde olur:

a - başına || gelmiş isim mansûb kılınarak:

اَلتَّفَكِيرَ اَلْاِجْتِهَادَ

Burada, التفكير kelimesi, düşünmeyi tavsiye ederim, düşünmek gerekir, الاجتهاد ise, çalışmak gerekir, çalışmalısın anlamındadır. Yapılması istenen iş, böyle, doğrudan doğruya, o işi gösteren fiilin masdarının mansûb olarak anılmasıyla olduğu gibi, masdarın başına ب يَنْبَغِي لَكَ veya عَلَيْكَ ب

اَلصَّبْرَ عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ يَنْبَغِي لَكَ الصَّبْرُ

b - yapılması istenen iyi işin ismi tekrarlanarak:

اَلثَّبَاتَ اَلثَّبَاتَ

c - igrâ, atıfla da olabilir:

اَلْعَمَلَ وَالثَّبَاتَ — çalış ve sebat et

اَلْاُسْتَاذَ وَاَلْاِحْتِرَامَ لَهُ — hocadan ve ona saygıdan ayrılma

Anlaşılacağı üzere, igrâ için kullanılan isimler nesne (maf'ûlun bih) durumundadırlar, fâilleri (yapış, ayrılma اَلزَّمُ) gibi mahzûf (kaldırılmış, düşmüş) fiilerdir.

83 - Sakındırma اَلتَّحْذِيرُ

Sakındırma (التحذير) muhatabı, kötü bir nesne veya işten sakındırmaktır. Tahzîr için kullanılır, şu şekillerde olur:

a - sakındırılacak iş veya nesnenin başına اَلْ, daha başa da اِيَّاكَ getirilerek:

اِيَّاكَ وَالكَذِبَ — yalandan sakın

اِيَّاكَ وَالاِفْتِرَاءَ عَلَى النَّاسِ — insanlara iftiradan sakın

اِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ
النَّارُ الْحَطَبَ (حدیث شریف)

hasedden sakınınız çünkü hased, ateşin odunu yediği gibi iyilikleri
yer (götürür)

b – sakındırılacak iş veya nesnenin başına ال daha başa da اِيَّاكُمْ
getirilerek:

düşmanlıktan (birbirinize düş-
manlık etmekten) sakının — اِيَّاكُمْ مِنَ الْعَدَاوَةِ

ikiniz tartışmadan kaçının — اِيَّاكُمْ مِنَ الْجِدَالِ

c – اِيَّاكَ أَنْ den sonra bir fiil cümlesi getirilerek:

çok konuşmaktan sakın — اِيَّاكَ أَنْ تُسْرِفَ فِي الْكَلَامِ

herhangi bir eve izinsiz
girmekten kaçın — اِيَّاكَ أَنْ تَدْخُلَ بَيْتًا بِغَيْرِ إِذْنٍ

Not:

Bir de muhatab (ikinci şahıs) a muzaf olan isim ve sakındırılacak
nesne mensûb olarak ifade edilmekle tahzir olur;

başınızı taksinin kapısına
çarpmaktan sakının — رَأْسَكُمْ وَبَابَ السَّيَّارَةِ

elini yağdan sakın — يَدَكَ وَالزَّيْتِ

84 – اِسْتِغَاثَةٌ — İstigase

İstigase, yardıma çağırmaaktır. Yardıma çağrılan يا edatı ile çağ-
rılır, اِسْتِغَاثَةٌ بِهٍ diye adlanır. Kendisi için yardım istenene ise
اِسْتِغَاثَةٌ لِجَلِيهِ denir;

ya lütfen zengin, yoksulların, yardımına yetiş! — اِسْتِغَاثَةٌ لِلْفُقَرَاءِ

Burada اِسْتِغَاثَةٌ لِلْعَنِيِّ mustegas bihtir, önünde fethalı bir ل vardır.
اِسْتِغَاثَةٌ لِلْفُقَرَاءِ ise, mustegas lieclihtir, önünde kesrahı bir ل vardır. Her iki ke-

lime ل ile macrûrdur, ancak, anlamca maf'ûl oldukları için, mahallen mansûbdurlar.

ey tabibler, yaralıların
imdadına yetişiniz — يا لآلِ طِبِّاءِ للمجروحين!
المستغاث به المستغاث لاجله

ey topluluk, başkanın
yardımına koşunuz — يا للجماعة لرئيس
المستغاث به المستغاث لاجله

Bazan, mustegas lieclihin önüne ل yerine مین getirilir, bu durumda mustegas lieclikten şikâyet ve ona karşı yardıma çağırma vardır:

ey polisler, hırsızlardan elaman! — يا للشُّرْطَةِ مِنَ الصُّوَصِ!
يا للوزير من المرشسين! —
ey vezir, rüşvet alanlara
karşı (bize) yardım et!

Not:

Şaşma, hayret anlatılmak için de يا ve ل kullanılır:

يا لآلِ زُهَارِ يا لِمُصِيبَةِ
يا لها من بطولة! —
ne kahramanlık!

85 - İhtisas — الإختصاص

İhtisas, birinci veya ikinci şahıs zamirinin delâlet ettiği mânânın açıklanması demektir. Başka bir deyimle, birinci veya ikinci şahıs zamirinin mübteda olduğu cümlede, haberin bildirdiği hükmün bir isme özgü (mahsus) kılınmasıdır. Mahsûs (المخصوص) adı verilen bu isim, zamirden sonra gelir ve mansûb olur:

نُفَكِّرُ فِي الخِدْمَةِ لِلإِسْلَامِ نَحْنُ — مَعَشَرَ الْمُتَّقِينَ
biz -aydınlar topluluğu İslâma hizmeti düşünüyoruz

cümlesinde نُفَكِّرُ فِي الخِدْمَةِ لِلإِسْلَامِ haber, cümlesinde نَحْنُ muhteda, معشر المثقفين ise mahsustur, maf'ül durumunda olduğu için, mansûb dur. Anlaşılacağı üzere, mahsûs, düşmüş olan أَخْصُصُ (tahsis ediyorum, kasedediyorum), fiilinin maf'ülüdür.

Mahsûs, mansûbdur, belirlidir. Belirliliği ya ال li oluşu veya isim tamlamasıyladır:

siz- zenginler topluluğu- yok- *أَنْتُمْ مَعَشَرَ الْأَغْنِيَاءِ تَتَصَدَّقُونَ عَلَى الْفُقَرَاءِ*
 sullara sadakalar verirsiniz —

siz servet sahipleri yoksullara *أَنْتُمْ أَصْحَابَ الثَّرْوَةِ تُعْطُونَ الْفُقَرَاءَ حَقَّهُمْ*
 haklarını verirsiniz —

86 - Nudbe — *النَّدْبَةُ*

Birisi hakkında acı duyularak yapılan ünleme nudbe *النَّدْبَةُ* denir. Nudbe için *يا* ve daha çok *وا* ünleme edatı kullanılır:

vah Müslim! — وا مُسْلِمُ!

vah Recep! — وا رَجَبُ!

مُسْلِمٍ gibi ünlenene, mandûb (الْمَنْدُوبُ) denir. Mandûb, hareke bakımından, munâdanın uyduğu kaidelere uyar.

Mandûbun sonuna, çoğu zaman, *ه* ve *اه* eklenir:

وا مُسْلِمَاهُ *وا مُسْلِمَاهُ*
وا رَجَبَاهُ *وا رَجَبَاهُ*

87 - İştigal — *الِإِسْتِغَالُ*

Nesne (maf'ul) bazan, fiilden önce gelir, fiilin sonunda yine nesneyi gösteren bir zamir bulunur.

88 - Mansûb Geniş Zaman Fiili — الْفِعْلُ الْمَضَارِعُ الْمَنْصُوبُ

Geniş Zaman Fiilinin başında şu harflerden biri bulununca, mansûb olur:

أَنْ لَنْ إِذَنْ كَيْ لِي حَتَّى وَ ف

a - أَنْ harfi, geniş zaman fiiline masdar anlamı verir.

genç bir kitap okumak istedi — أَرَادَ الشَّابُّ أَنْ يَقْرَأَ كِتَابًا

imtihanı başarmanız
bizi sevindirir — يَسْرُنَا أَنْ تَنْجَحُوا فِي الْإِمْتِحَانِ

b - لَنْ anlamı gelecek zamana çevirir:

ona bir şey yazmayacağız — لَنْ نَكْتُبَ لَهُ شَيْئًا

yalan söylemeyeceğim — لَنْ أَكْذِبَ

c - إِذَنْ ، إِذَا ، bir karşılık verme sırasında kullanılır:

öyleyse yorgunluğun gider (din-
leneceğim diyene cevap) — إِذَنْ يَذْهَبَ تَعَبُكَ

d - كَيْ sebep anlatır:

öğrenci, öğrenmek için okuyor — يَقْرَأُ الطَّالِبُ كَيْ يَتَعَلَّمَ

işçi dinlenmek için oturuyor — يَجْلِسُ الْعَامِلُ كَيْ يَسْتَرِيحَ

e - sebep lâmi — لَامُ التَّعْلِيلِ

işindekileri öğrenmek
için kitaplar aldım — اشْتَرَيْتُ كُتُبًا لِأَطَّلِعَ عَلَى مَا فِيهَا
(demektir)

نَذْهَبُ إِلَى الْمُسْتَشْفَى لِنَعُودَ صَدِيقَنَا *hasta arkadaşımızı ziyaret için hastahaneye gidiyoruz* — المَرِيضَ (نذهب) ... لِأَنَّ نَعُودَ ... (demektir)

f - olumsuzluk lâmi: لَامُ النَّفْيِ

Bu *ل*, *كَانَ* ve soyundan olanlardan sonra, olumsuzluk anlamını pekiştirmek için gelir:

مَا كُنَّا لِنَصَاحِبَ الْمُنَافِقِينَ — *ikiyüzlülerle arkadaşlık etmeyiz*

g - *أَوْ* ve *إِلَى* anlamına kullanıldığında, muzarî fiili nasbeder:

يُعَاقَبُ الْمُخْطِئُ أَوْ يَعْتَذِرُ — *yanılan cezalandırılır veya özür diler*

h - *حَتَّى* ta ki, ceydek:

لَا تَتَكَلَّمْ حَتَّى يَأْتِيَ دَوْرُكَ — *sıran gelinceyedek konuşma*

i - olumsuzluk veya istekten sonra gelerek muzarî fiili nasbeder:

لَمْ يَقْرَأْ فَيَعْلَمْ — *okumadı ki bilsin*

إِعْمَلِ الْخَيْرَ فَتَنَالَ الثَّوَابَ — *iyilik et, sevap kazan*

j - beraberlik *vâvı* — *وَأَوْ* المعية

لَا تَغْتَابِ النَّاسَ وَتَتَحَدَّثْ — *gıybetin günahından söz edip de*
عَنْ إِثْمِ الْغَيْبَةِ — *(kendin) halkı çekiştirme*

الْمُجْزُومُ — MACZUM

89 — Maczûm Muzari Fiil — الفعلُ المضارعُ المجزومُ

Cazm, yalnız fiillere özgüdür, fiiller de yalnız muzarî kipinde maczûm olurlar. Muzarî fiilin cazmi, başına cazm harflerinden birinin gelmesiyle olur:

adam evden çıkmadı — لم يَخْرُجْ الرَّجُلُ مِنَ الْبَيْتِ

çok sevinme — لَا تَفْرَحْ كَثِيرًا

Cazm edatları (الْجَوَازِمُ) nun bir bölümü yalnız bir muzârî fiili cazm ederler, şunlardır:

لَمْ لِمَا لَ لَا

لَمْ — olumsuzluk anlatır, fiilin anlamını da geçmişe aktarır:

öğrenci bir kitap okuyor — يقرأُ الطَّالِبُ كِتَابًا

öğrenci hiçbir kitap okumadı — لَمْ يَقْرَأْ الطَّالِبُ كِتَابًا

polis caddede dolaşüyor — يَتَجَوَّلُ الشَّرْطِيُّ فِي الشَّارِعِ

polis caddede dolaşmadı — لَمْ يَتَجَوَّلْ الشَّرْطِيُّ فِي الشَّارِعِ

لِمَا — başına geldiği muzârî fiile olumsuzluk yükler, anlamını geçmişe götürür, işin henüz olmadığını anlatır:

Ali bir kitap satın aldı, henüz okumadı — اشترى عليُّ كِتَابًا وَلِمَا يَقْرَأُهُ

çocuk dükkâna gitti, dönmedi — ذَهَبَ الطِّفْلُ إِلَى الدُّكَّانِ وَلَمَّا يَرْجِعْ

لِ — buyruk için kullanılır:

her öğrenci dersini iyice yapsın — لِيُتِمِّنَ كُلُّ طَالِبٍ دَرْسَهُ

kardeşin postahaneye gitsin — لِيَذْهَبَ أَخُوكَ إِلَى مَكْتَبِ الْبَرِيدِ

لَا — bir işin olmamasını, yapılmamasını istemek için kullanılır:

pencereyi açma — لَا تَفْتَحِ النَّافِذَةَ

kitaplarını satma — لَا تَبِعْ كُتُبَكَ

Cazm edatlarının öteki bölümü ise, iki muzârî fiili birden cazm eder, başlıcaları şunlardır:

مَنْ مَا إِنْ إِذَا مَهْمَا مَتَى أَيَّ آيَانَ أَنَّى حَيْثُمَا

Kullanılışlarını birer misâlle görelim:

kim çok okursa — مَنْ يَفْرَأْ كَثِيرًا تَزِدْ مَعْرِفَتُهُ
bilgisi artar

ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir — وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ...
(سورة البقرة / ١٩٧)

okursan anlarsın — إِنْ تَقْرَأْ تَفْهَمْ

koşarsan yorulursun — إِذَا تَجْرَى تَتْعَبْ

ne yaparsan onu yaparım — مَهْمَا تَفْعَلْ أَفْعَلْ

ne zaman yalan söylersen horlanırsın — مَتَى تَكْذِبْ تُحَقَّرْ

ondan ne zaman yardım istersen sana yardım eder — أَيَّانَ تَسْتَنْجِدُ بِهِ يُنْجِدُكَ

kimi sayarsan sayarım — أَيَّأَ تَحْتَرِمُ أَحْتَرِمُ

Nerede otursanız olun Allah sizi bir araya toplar — أَيَّنَّ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا...
سورة البقرة / ١٤٨

nereye gidersen giderim — أَنَّى تَذْهَبْ أَذْهَبْ

nereye kar yağarsa hava soğuk olur — حَيْثُمَا يَنْزِلُ الثَّلْجُ يَبْرُدُ الْجَوُّ

nasıl vurursan öyle vurur — كَيْفَمَا تَضْرِبُ يَضْرِبُ

MACRURLAR — الْمَجْرُورَاتُ

Cer, yalnız isimlere özgüdür, demek ki, yalnız isim soylu kelimeler macrûr olabilir. Başlıca macrûrlar isim tamlamasında tamlayan ve önüne çekim harfi gelmiş isimlerdir.

90 - İsim Tamlaması — الأَضَافَةُ

40 ncı maddede ele alınmış olan İsim Tamlaması (الإضافة) , burada, tamlayan (المضاف إليه) ın daima macrûr oluşu dolayısıyla yeniden ele alınacak ve biraz değişik olarak incelenecektir.

Arapçada İzâfet (isim tamlaması) iki çeşittir:

a - Mânevî İzâfet — الأَضَافَةُ المَعْنَوِيَّةُ

b - Lâfzî İzâfet — الأَضَافَةُ اللفظِيَّةُ

Sırayla inceleyelim:

a - Mânevî İzâfet: — الأَضَافَةُ المَعْنَوِيَّةُ

Asıl İzâfet, bu çeşit, yânî mânevî izâfettir. Mânevî izâfet, tamlananı belirtir veya onu tahsis eder, ayırır:

hayvanat bahçesi — حَدِيْقَةُ الحَيَوَانَاتِ

tamlamasında; حَدِيْقَةُ ismi, yalnız başına belli bir bahçeyi göstermez, herhangi bir bahçedir. Ancak, bu kelime, الحَيَوَانَاتِ sözüne izâfe edilince (muzaf kılınınca) belli bir bahçeyi, hayvanat bahçesini anlatmaktadır.

رَأْسُ الجَمَلِ قَلَمُ التِّلْمِيذِ بَابُ البَيْتِ

tamlamalarında da رَأْسُ، قَلَمُ، بَابُ isimleri, sırayla الجَمَلِ، التِّلْمِيذِ، البَيْتِ isimlerini tamlamaktadırlar, onlara belirlilik kazandırmaktadırlar. Tamlayan (المضاف إليه) belirli olursa, bu çeşit tamlamaya belirtme için tamlama (الإضافة المعنوية للتعريف) denir.

Bir de izâfet, tamamlanan (المضاف) ı belli bir türe tahsis eder:

كِتَابُ تَارِيخِ

tamlamasında, تَارِيخ tamlayanı, كِتَاب ismini belli bir türe tahsîs ediyor. Aynı şekilde,

زَيْ قَائِدٍ صُرَاخٌ رَجُلٍ

tamlamaları da, tahsîs içindir. Buna, tahsîs için tamlama 'الاضافة' denir. المعنوية لِلتَّخْصِيسِ

b - Lâfzî İzâfet: 'الاضافة' اللفظية

Lâfzî İzâfet, hafiflik ve kolaylık için kullanılır;

رَأَيْنَا ضَارِبَ الطِّفْلِ yerine رَأَيْنَا مَنْ ضَرَبَ الطِّفْلَ (çocuğu döğeni gördük)

جَاءَ الْمَرِيضُ شَا حِبَ الْوَجْهِ yerine جَاءَ الْمَرِيضُ شَا حِبًا وَجْهَهُ (hasta, yüzü solgun geldi)

جَاءَ الْمَرِيضَانِ شَا حِبِيَّ الْوَجْهَيْنِ yerine جَاءَ الْمَرِيضَانِ شَا حِبَانِ وَجْهَهُمَا (iki hasta yüzü solgun olarak geldi)

Tamlamanın Anlamları:

Tamlama, birçok anlamlar için kullanılır, başlıcaları şunlardır:

a - belirtme için: لِلتَّعْرِيفِ

عَرَفْنَا وَلَدَ زَيْدٍ — Zeydin oğlunu tanıdık

رُزْتُمْ مُسْتَشْفَى الْأَمْرَاضِ الرُّوحِيَّةِ — Ruh hastalıkları hastanesini ziyaret ettiniz

b - tahsîs için — لِلتَّخْصِيسِ

غَرَسْنَا أَشْجَارَ رُمَّانٍ — nar ağaçları diktik

المُضَافُ الْمُضَافُ إِلَيْهِ

c - sahiplik (iyelik) için: لِلمِلْكِيَّةِ

بَاعَ دُكَّانَهُ — dükkânını sattı

d - zarf anlamında: الظرفية

kışın soğuğu artıyor — يَشْتَدُّ بَرْدُ الشِّتَاءِ

e - benzetme: التَّشْبِيه

tren, kurşun gibi geçti — مَرَّ الْقِطَارُ مَرورَ الرِّصَاصِ
المُضَافُ المُضَافُ اليه

f - sayı temyizi: تَمْيِيزُ العَدَدِ

suçlu hapiste dokuz yıl kaldı — بَقِيَ المَجْرِمُ فِي السِّجْنِ تِسْعَ سَنَوَاتٍ
المُضَافُ المُضَافُ اليه

Alıştırılmalar

Şu cümlelerdeki izâfetlerin çeşitlerini ve hangi anlamlar için kullandıklarını belirtiniz:

سَلَّمْنَا عَلَى وَالِدِ الاسْتَاذِ - رَفَعَا غِطَاءَ الجِرَّةِ - انَّ اَحْمَدَ اليَقُ تِلْمِيزِ
بِالْجَائِزَةِ - يَوْمُ الْقِيَامَةِ لَارِيبَ فِيهِ - قُل: اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ - وَمِنْ
شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ - وَمَنْ اَظْلَمَ مِمنَّ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ
يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ . . . يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاءَهُمْ - اَبَا الْحَدِيقَةِ
مَقْتُوْحَانَ - شَوَارِعُ الْمَدِينَةِ عَرِيضَةٌ - رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللّٰهِ
- كَثْرَ بَاعُو الصَّحُفِ)

91 - Çekim Harfleri ve Anlamları — حُرُوفُ الجَرِّ وَمَعَانِيهَا

Çekim Harfi (حَرَفُ الجَرِّ) adı verilen öntakılar, fiili maf'ül (nesne)ye bağlarlar. Fiille birlikte hangi çekim harfinin kullanıldığı çok önemlidir. Öyle ki aynı fiil, iki ayrı çekim harfi ile, birbirine tamamen zıt iki anlama gelebilir:

Allaha dönmezler mi? (tevbe etmezler mi?) — أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ...
(سورة المائدة / ٧٤)

Allah tevbenizi kabul etmek ister — وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ °
(سورة النساء / ٣٧)

Görüldüğü gibi, تاب filili, الى öntakısı ile kullanıldığında tevbe etmek, günahından Allaha dönmek, على ile kullanıldığında ise, tevbesini kabul etmek, günahını bağışlamak anlamına gelmektedir.

Misâlleri çoğaltabiliriz:

nesneyi, şeyi istemek — رَغِبَ فِي الشَّيْءِ

nesneden, şeyden yüz çevirmek, onu bırakmak — رَغِبَ عَنِ الشَّيْءِ

İbrahim dininden, kendini bilmez- وَمَنْ يَرْغَبُ عَنِ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ
den başkası yüz çevirmez إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ
(سورة البقرة / ١٣٠)

(kızmak), fiili, kızılanı gösteren isme على öntakısıyla geçer:

Ali, kardeşine kızdı — غَضِبَ عَلَىٰ عَالِيهِ

على yerine ل getirirse, anlam tamamen değişir:

Ali, kardeşi adına (kardeşi için) (başkasına) kızdı — غَضِبَ عَلَىٰ لِأَخِيهِ

Ali, kardeşinden dolayı Halide kızdı — غَضِبَ عَلَىٰ لِأَخِيهِ عَلَىٰ خَالِدٍ

Anlaşılabacağı üzere, arapça cümlelerde, öntakılara son derece dikkat etmek gerekir. Denilir ki, arapçanın bir inceliği, dilin rûhu gibi olan bu öntakılarla sağlanır:

رَكِبَ لِإِلاَمِيرٍ

cümlesi, kelime kelime: “Bey için bindi” demektir, birinin, Bey’e gitmek üzere bir binite (at, deve, vb.) bindiğini anlatmakta, الامير in önüne getirilen bir ل harfi, anlamı yüklenerek cümleyi söz kalabalığından kurtarmakta,

رَكِبَ الرَّجُلُ دَابَّةً لِيَذْهَبَ إِلَى الْإِمِيرِ

anlamını kapsamaktadır.

Şimdi, Öntakıların başlıcalarını ve anlamlarını inceleyebiliriz:

1 - ب öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar şunlardır:

a - âlet

kasap kemikleri
satırla parçaladı — قَطَعَ الْقَصَابُ الْعِظَامَ بِالسَّاطُورِ

marangoz tahta-
yı matkapla deldi— ثَقَبَ النِّجَارُ الْخَشَبَ بِالْمِثْقَبِ

b - sebep

öğrenciler kış
tatiline sevindiler— فَرِحَ التَّلَامِيذَةُ بِالْعُطَاةِ الشِّتَائِيَّةِ

Onları günahları sebebiyle yok ettik
ve ardlarından yeni nesil yetiştirdik — فَتَاهَلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ° وَأَنْشَأْنَا

مِنْ بَعْدِهِمْ ° قَرْنًا آخِرِينَ (سورة الانعام / ٦)

c - yer zarfı

gazetelerin çoğu İstanbul’da basılır — تُطْبَعُ أَكْثَرُ الصُّحُفِ بِإِسْتَنْبُولَ

göçebeler yüksek yerlerde yazlarlar — يَصِيفُ الْبَدْوُ بِأَمَاكِنٍ مُرْتَفِعَةٍ

d - değer ve karşılık

çiftçi tarlasını 1000 dinara sattı — بَاعَ الْفَلَّاحُ حَقْلَهُ بِأَلْفِ دِينَارٍ

öğrenci kitabını başka bir kitapla değiştirdi — بَدَّلَ الطَّالِبُ كِتَابَهُ بِكِتَابٍ آخَرَ

e - durum

öğrenci hocasının sözlerini dikkatle dinledi — اسْتَمَعَ الطَّالِبُ إِلَى اقْوَالِ اسْتَاذِهِ بِاتْتِبَآهِ

Allah hakkında, bilgileri olmadığı halde tartışan.....insanlar vardır — وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ... (سورة الحج / ٣)

f - geçişlilik için

hoca, yeni çıkmış kitapları getirdi — جَاءَ اسْتَاذُهُ بِالْكِتَابِ الْحَدِيثَةِ

ana, çocuğunu çocuk bahçesine götürdü — ذَهَبَتْ اُمُّهُ بِوَلَدِهَا إِلَى حَدِيقَةِ الْاَطْفَالِ

g - and

Allaha andolsun — بِاللَّهِ

Allah aşkına yoksullara yardım et — بِاللَّهِ اَغِيْثِ الْفُقَرَاءَ

h - olumsuzluğu pekiştirme

...Rabbim, yaptıklarınızdan asla habersiz değildir — ... وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

(سورة الهود / ١٢٣)

Allah kulllara asla zulmedici değildir — وَاِنَّ اللَّهَ لَيَسِسُ بِظُلَامٍ لِّلْعَبِيدِ

(سورة الانفال / ٥١)

i - fazla olarak

Allaha güven, vekil olarak Allah yeter — وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيْلًا

(سورة الأحزاب / ٣)

Doğruyu gösterici ve yardımcı olarak, Rabbin yeter — وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا

(سورة الفرقان / ۳۱)

2 — فِي öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar:

a — yer zarfı

adam yazıhanesinde oturuyor — يجلس الرجلُ في مكتبهِ

kitaplarda birçok bilgi vardır — في الكتبِ معلوماتٌ كثيرةٌ

balık suda yaşar — يعيشُ السمكُ في الماءِ

b — zaman zarfı

geceleyin kar yağdı — نزلَ الثلجُ في الليلِ

memur evine akşam döndü — رجعَ الموظفُ الى بيته في المساءِ

c — durum

kılıçla düşman üzerine şimşek gibi atıldı — هوى على العدوِّ بالسيفِ في سُرعةِ البرقِ

ordu, arslanlar gibi savaştı — قاتل الجيشُ في شجاعةِ الأسودِ

d — giyinmişlik

imam, cübbesini giymiş olarak görüldü — ظهر الامامُ في جُبَّتِهِ

şık giysilerini giymiş olarak amcasını ziyaret etti — زار عمَّهُ في ثيابهِ الانيقةِ

e — birliktelik:

Sultan, beyleriyle birlikte çıktı — خرج السلطانُ في امرائهِ

aşiret başkanı atlılarla geldi — أتى رئيس العشيِّرةِ في الفوارسِ

f - sebep, gaye

mücahitler, Allah adını
yüceltme uğrunda savaşır — يجاهد المجاهدون في إعلاء كلمة الله

öğrenciler, üniversite-
lere bilgi için giderler — يذهب الطلاب إلى الجامعات في طلب العلم

g - söz veya görüş konusu için

İstanbul'a gitmeğe ne dersin? — ماذا تقول في الذهاب إلى استانبول؟

sözünde durmayan adam
hakkındaki görüşün nedir? — ما رأيك في رجل لا يفي بعهده؟

h - geçişlilik (bilhassa başlama fiilleri ile)

başbuğ hitaba başladı — شرع القائد في الخطاب

i - var, bulunur anlamına:

odada bir adam var — في الغرفة رجل

bahçede ağaçlar var — في الحديقة اشجار

3 - عَلى öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar:

a - üst

kedi evin çatısı üstünde dolaşıyor — يتجول القط على سقف البيت

kitap masanın üzerindedir — الكتاب على المنضدة

b - yakınlık

âile sofraya oturdu — جلست الأسرة على المائدة

c - uzaklık

orman, 500 m. uzaktadır — تقع الغابة على خمسمائة متر

d - rağmen

inanmışlar, sayılarının azlığına rağmen galip geldiler — انتصر المؤمنون على قلة عددهم

e - öğüt, teşvik

Allahın kitabını okumalısınız — عليكم بقرآنة كتاب الله

f - zaman zarfı

İstanbul, Sultan İkinci
Mehmet çağında alındı — فُتِحَت القسطنطينيةُ على عهد السلطان محمد الثاني

g - durum

zengin, yoksul oldu ama
ağırbaşlılığı devam etti — أصبح الغنى فقيراً ولكنه بقي على وقاره

h - şart

bir defa olsun okuman şartı
ile sana bu kitabı satın aldım — اشتريت لك هذا الكتاب على أن تقرأه
ولو مرةً

i - zan

câhil sabunu pey-
nir niyetine ısırdı — عضَّ الجاهلُ الصابونَ على أنه جبنٌ

j - aleyhine olma, yük

20 dinar borcu var — عليه عِشْرُونَ ديناراً

k - geçicilik için:

akıllı kişi, kimsenin
yanına izinsiz girmez — لا يدخل العاقل على احدٍ بدون الأذن

Allahın lâneti ikiyüzlüler üzerine olsun — لعنةُ الله على المنافقين

4 - ٥ - öntakısının kullanıldığı anlamların başlıcaları:

a - uzaklık ve ayrış

tren istasyondan uzaklaştı — ابتعدَ القطارُ عن المحطة

hasta kapıya ulaşamadı — عجزَ المريضُ عن الوصولِ إلى البابِ

b - kaynak, çıkış

haberi anandan işittim — سمعتُ الخبر عن أمك

Abû Talib oğlu (Hz.) Ali'den öğ-
renildiğine göre, Allahın Elçisi dedi — عن علي بن ابي طالب ان رسول الله
صلعم قال...

c - "yerine" anlamına

başkanlar toplantısında, ikinci dairenin
başkanı yerine yardımcısı bulundu — نائب المساعد عن رئيس القسم
الثاني في اجتماع الرؤساء

d - durum

onu kasden öldürdü — قتله عن قصد

hekime istemeye istemeye gitti — ذهب الى الطبيب عن كره

e - geçişlilik için:

Allah doğrulardan razı oldu (razı olsun) — رضي الله عن الصادقين

5 - öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar:

a - yer hakkında bitiş

Fakülteye ulaştık — وصلنا الى الكلية

b - zaman hakkında bitiş

yatsıyadek seni bekledik — انتظرناك الى العشاء

c - yön, yönelme

deniz kıyısına gitmeğe karar verdik — قررنا الذهاب الى شاطئ البحر

d - yakınlık

dostumun yanına oturdum — جلست الى صديق

e - kat, nezd, yan:

düşünme, ona, konuş-
madan daha sevgilidir — التفكير أحبُّ إليه من التكلمِ

f - ayrıntı anlatır:

çocuk elmayı ikiye böldü — قَسَمَ الولدُ التفاحةَ الى قِسْمَيْنِ

kitabta bâb, fasıllara ayrılır — في الكتاب ينقسم البابُ الى فصولٍ

g - 'al' anlamına:

bu kılıcı al — اليك هذا السيفَ

6 - ° *من* öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar:

a - başlangıç

Cadde, Zafer Alanı'ndan
deniz kıyısına kadar uzanır — يمتدُّ الشارعُ من ساحةِ النصر الى شاطئِ البحرِ

çocuk mektepten evdek koştu — عدا الولدُ من المدرسةِ الى البيتِ

b - başlama zamanı

hafta başında kitabı
okumağa başladım — جعلتُ أقرأُ الكتابَ من أوَّلِ الأسبوعِ

c - sebep

çocuk, karnındaki bir
ağrı yüzünden ağladı — بكى الطفلُ من وجعٍ في بطنِهِ

d - kaynak, kök

o subay, asil bir âiledender — ذلك الضابطُ من أسرةٍ أصيلةٍ

e - çeşit

arkadaşım gümüş
bir yüzük satın aldı — اشترى صاحبي خاتماً من فضةٍ

müdür, yünden bir giysi giydi — لبَّسَ المديرُ ثوباً من الصوفِ

f - belirtme

yemekten az bir şey yedik — تناولنا قليلاً مِنَ الطعامِ

sayrı, süttten bir yudum içti — شرب المريضُ جرعةً مِنَ اللبنِ

g - açıklama

satın aldığımız hurmayı yedik — اكلنا ما اشتريناه مِنَ التَّمَرِ

ziyaret ettiğimiz şe-
hirlere adlarını yazdık — سجَّلنا أسماء ما زرنا مِنَ المَدِينِ

h - parça

o çiçek, yeryüzünün çeşitli
ülkelerinde biter (yetiştir) — تَنَبَّأْتُ بِتِلْكَ الزَّهْرَةِ فِي الأَقْطَارِ المُخْتَلِفَةِ
من العالمِ

i - ayrıntı, tafsil

fabrika 5 katlıdır — تَتَرَكَّبُ المَصْنَعُ مِنْ خَمْسَةِ طَوَابِقٍ

j - iki nesneyi ayırdetmek için:

hoca, çalışkanı tem
belden ayırdeder — يَعْرِفُ الأَسَاطِذُ المُجْتَهِدَ مِنَ الكَسْلَانِ

k - yeğleme, karşılaştırma

tâcir, memurdan daha varlıklıdır — التَّاجِرُ أَغْنَى مِنَ المَوْظَّفِ

l - olumsuzluğu pekiştirme:

zâlimlerin hiç yardımcıları yoktur — وما للظالمينَ مِنْ أنصَارٍ —
(سورة البقرة / 270)

m - geçişlilik için:

arkış (kervan) şehre yaklaştı — اقْتَرَبَتْ القَافِلَةُ مِنَ المَدِينَةِ

7 - ل öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar:

a - sahiplik — اَلْمِلْكِيَّةُ

Göklerde ve Yerde
ne varsa Allah'ındır — لله ما في السماوات وما في الأرضِ

birçok kitabınız var — لَكُمْ كُتُبٌ كَثِيرَةٌ

iki kardeşi var — لَهُ اِخْوَانٌ

b - lehde olma, yarar anlamına

müslüman, müslümanların hak ve imtiyazlarından yararlanır, müs-
lümanların uğradığı zarardan da etkilenir — للمسلم ما للمسلمين و
عليه ما عليهم

hâkim, suçsuz lehine karar verdi — حَكَمَ الْقَاضِي لِلْبَرِيِّ

c - sebep, gaye

arkadaşımızı ziyaret
için hastaneye gittik — ذهبنا الى المستشفى لنعود صاحبنا

d - izin

öğrenciler Milli Kü-
tüphanede okuyabilirler— لِطُلَّابٍ أَنْ يَقْرَأُوا فِي الْمَكْتَبَةِ الْوَطَنِيَّةِ

e - özgülük

biz Allah'ın kullarıyız — نَحْنُ عِبَادُ اللَّهِ

İyi netice muttakileredir — وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

f - geçişlilik için

dersi anlayışını beğeniyorum — يُعْجِبُنِي فَهْمُكَ لِلدَّرْسِ

8 - حَتَّى ceydedek, tâ ki öntakısının kullanıldığı başlıca anlam "bitiş",
"sona eriş"tir.

Bu, zaman ve mekân anlamlarını kapsar.

a - zamanda bitiş:

geceleyin saat üçedek uyanık kaldık — سهرنا حتى الساعة الثالثة بعد
منتصف الليل

(kadir gecesi) tan atanadek selâmettir — سلام هي حتى مطلع الفجر —
(سورة القدر / ٥)

b - mekânda bitiş:

yolcu, limana kadar koştu — جرى المسافر حتى الميناء

9 - اُ öntakısının kullanıldığı başlıca anlamlar:

a - benzetme için

Dünya top gibidir — الارض كالكورة

b - tafsil için

Türkiye'de, elma, portakal ve
incir gibi birçok meyve vardır — في تركيا فواكه كثيرة الأنواع كالنفاح
والبرتقال والتين

10 - رُبَّ olur ki, bazı, nice öntakısının kullanılışları:

a - alışılmamış bir işin olabileceği anlamına

olur ki aydın, ülkesi-
nin gerçeklerini bilmez — رُبَّ مُتَّقِفٍ لَّا عِلْمَ لَهُ بِوَقَائِعِ بِلَادِهِ

b - çokluk

Allah yolunda nice
mücahit şehit olmuştur — رُبَّ مُجَاهِدٍ أَسْتَشْهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

11 - مُنْذُ veya مِنْذُ : denberi. Kullanılışları:

erginlik gününden
beri namaz gerektir — وَجَبَتْ الصَّلَاةُ مِنْذُ يَوْمِ الْبُلُوغِ

لم ينزل المطر منذ ثلاثة أيام — üç gündür yağmur yağmadı

Alıştırma – Bildiğiniz çekim harflerini birer cümlede kullanınız.

92 – **And Harfleri** – أَحْرُفُ الْقَسَمِ

Arapçada, and için başlıca üç harf kullanılır:

بِ وَ تَ

Bu harfler, önüne geldikleri ismi macrûr kılarlar:

بالله — Allah'a andolsun — بالقرآن — Kur'an hakkı için

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

والشمسِ وضُحياً. والقمرِ اذا تليها. والنهارِ اذا جَلَّيها. والليلِ اذا
يَغْشَيها. والساءِ وما بينها. والارضِ وما طَحَّيها. ونفْسٍ وما سَوَّيها.
فَالْتَهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَيها. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيها. وَقَدْ خَابَ مَنْ
دَسَّيها. . . . (سورة الشمس / ۱ - ۱۰)

Andolsun Güneşe ve ışığına, andolsun ardından gelmekte olan Aya, andolsun Onu ortaya koyan Gündüze, andolsun Onu büriyen Geceye, andolsun Göğe ve Onu Kurana, andolsun Yere ve Onu Yayana, andolsun Nefse ve Onu Yaradana, sonra da Ona iyilik ve kötülük yeteneği verene ki nefsinin arıtılmasını görmüştür, Onu kötülüklerle gömene ise yazık olmuştur.

T ise, yalnız Allah (C.C.) adına andiçilirken kullanılır:

تالله — Allaha andolsun

Anddan sonra gelen cümleye and'a karşılık: **جواب القسم** denir. And'ın cevabı, *olumlu bir isim cümlesi ise*, başına, pekiştirme için **قَدْ** veya **لَدَانِ** gelir:

والليلِ اذا يَغْشَى . وَالنَّهَارِ اذا تَجَلَّى . وما خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى .
إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى . (سورةُ الليلِ / ١ - ٤)

Kararıp ortalığı bürüdüğünde Geceye andolsun, açılıp aydınlattığında Gündüze andolsun, eri ve dişiyi Yaradana andolsun, muhakkak ki çalışmalarınız çeşitlidir.

وَالضُّحَى . . . وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى
(سورةُ الضُّحَى / ١ - ٤)

Kuşluğa andolsun... Doğrusu Ahiret senin için Dünyâdan daha iyidir.

. . . وَوَالِدٍ وما وَلَدَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ .
(سورةُ النَّبَذِ / ٣ - ٤)

Doğurana ve doğurduğuna andolsun ki insanı zorluklara katlanacak şekilde yarattık.

Anda cevap olan cümle, fiil cümlesi olursa; fiil, geçmiş zaman kipinde ve olumluysa, başında pekiştirme için لَقَدْ bulunur:

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ . وَطُورِ سِينِينَ . وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ . لَقَدْ خَلَقْنَا
الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ . (سورةُ التِّينِ / ١ - ٤)

Andolsun Tin ve Zeytün adlı yerlere, andolsun Sina dağına, andolsun bu güvenli Mekke şehrine ki Biz insanı en güzel şekilde yarattık... fiil, geniş zaman kipinde ve olumlu ise, sonuna pekiştirme nânu eklenir:

والله لَنَنْفَعَنَّ الْخَيْرَ — Allaha andolsun, mutlaka iyilik edeceğiz

التوابيع - UYANLAR

İ'rabda bağımsız olmayıp daha önce gelen kelimenin i'rabına uyan

kelimelere uyanlar: التواضع^٤ denir. Uyan (تابع) kelime kümelerinin başlıcaları *sıfat*, *tekid*, *bedel* ve *atıftır*. Sırayla inceleyelim:

93 - Sıfat — الصِّفَة^٥

Sıfat, uyduğu ismi niteler. Sıfata, الصِّفَة veya النَّعْتُ^٦ ; nitelendiği isme de الْمَوْصُوفُ veya المنعوت^٧ denir. Sıfat, mavsûfuna her bakımdan uyar:

a - erlik, dişilik bakımından: الموصوف الصِّفَة

terbiyeli bir çocuk — مَهْدَبٌ

terbiyeli bir kız — مَهْدَبَةٌ

b - belirlilik, belirsizlik bakımından:

terbiyeli çocuk — الْمَهْدَبُ

terbiyeli kız — الْمَهْدَبَةُ

c - teklik, ikilik, çokluk bakımından:

terbiyeli iki çocuk — الْمَهْدَبَانِ

terbiyeli iki kız — الْمَهْدَبَاتِ

d - i'rab bakımından:

terbiyeli iki çocuk geldi — جَاءَ الْمَهْدَبَانِ

terbiyeli iki kız geldi — جَاءَتِ الْمَهْدَبَاتِ

terbiyeli iki çocuğu gördüm — رَأَيْتُ الْمَهْدَبَيْنِ

terbiyeli iki kız gördük — رَأَيْنَا الْمَهْدَبَاتَيْنِ

terbiyeli çocukları beğendiniz — أَعْجَبْتُمْ بِالْأَوْلَادِ الْمَهْدَبِينَ

terbiyeli kızları öğdüler — أَتَنَوْا عَلَى الْبَنَاتِ الْمَهْدَبَاتِ

Nitelediği isme her bakımdan uyan böyle sığata gerçek sığat :
النعتُ الحقیقی denir. Bir de dolaylı sığat vardır ki, harekesi kendinden önceki isme uyar, ancak, kendisi o ismi değil, kendinden sonra gelen ismi niteler:

سافر الولدُ الذَّكِيُّ - zeki çocuk yola çıktı -
cümlesinde الذَّكِيُّ gerçek sığattır

سافر الولدُ الذَّكِيُّ أَخُوهُ - kardeşi zeki çocuk yola çıktı -
cümlesinde ise, أَخُوهُ dolaylı sığattır, kendinden sonraki أَخُوهُ ismini nitelemektedir. Aynı şekilde:

اشتریتُ صورةً جميلةً بِإِطَارِهَا (جميلةً الأِطَارِ) - çerçevesi güzel bir resim satın aldım -
رأینا کتاباً أَخْضَرَ غِلاْفُهُ (أَخْضَرَ الغلاف) - kapağı yeşil bir kitap gördük -
(النعتُ السَّبَبِيُّ) جميلة ve اخضر sıfatları da dolaylı sığat tır.

Sıfat, tek kelime olduğu gibi, cümle veya cümlecik de olabilir:

رأینا رجلاً یضربُ ابنَهُ - oğlunu döğen bir adam gördük -
شاهدنا أسداً فی القَفَصِ - kafeste bir arslan gördük -
gibi.

Alıştırılmalar

Şu cümlelerdeki sıfatların çeşitlerini bildiriniz:

جاء ولدٌ صغیر - دخلت القسم امرأةٌ شاحبةٌ ووجهُها - مررنا برجلٍ
اکولٍ أَخُوهُ - صنع النجارُ شبايکَ كثيرةً - فتحو بلاداً واسعةً الاطرافِ -
الفتّم کتاباً صغیرَ الحجمِ وکبیرَ الفائدةِ - اشتروا حدیقةً كثيرةً
الاشجارِ.

Uyduğu, bağlı olduğu kelimenin anlamını pekiştiren, anlamdaki kapalılığı gideren söze التَّأْكِيدُ denir. Pekiştirme, ya ismin, fiilin, harfin, hattâ cümlelerin tekrarı ile olur ki buna sözlü pekiştirme — التَّأْكِيدُ اللفظي denir:

Arslan geliyor Arslan — يَا أَيُّهَا الْأَسَدُ الْأَسَدُ

yazdım, ona yazdım — كَتَبْتُ كَتَبْتُ إِلَيْهِ

yalan söyleme — لَا تَكْذِبْ

katil odur o — هُوَ الْقَاتِلُ هُوَ الْقَاتِلُ

veya birtakım kelimeler kullanılarak yapılır ki bu çeşidine mânevî pekiştirme: التَّأْكِيدُ الْمَعْنَوِيُّ denir. Mânevî pekiştirme başlıca şu kelimelerle yapılır:

النفس العين جميع كل كِلا كِلْتَا

Birer misâlde görelim:

onunla Sultan kendisi konuştu — حَدِثَهُ السُّلْطَانُ نَفْسَهُ

Fatmanın kendi reddetti — رَفَضَتْ فَاطِمَةُ عَيْنَهَا

arkadaşların hepsini selâmladım — سَلَّمْتُ عَلَى الْأَصْحَابِ جَمِيعِهِمْ

kitabın hepsini okudum — قَرَأْتُ الْكِتَابَ كُلَّهُ

كِلا ve كِلْتَا sözleri, er ve dişi ikiliği içindir:

(erkek)

جاء المريضان كِلَاهُمَا

hastaların ikisi de geldi

(hanım) جاءت المريضتان كِلْتَاهُمَا

عَدْنَا الْمَرِيضِينَ كِلَيْهِمَا (erkek)

hastaların ikisini de ziyaret ettik

عَدْنَا الْمَرِيضِينَ كِلَيْهَا (hanm)

Ahırtmalar

Şu cümlelerdeki pekiştirmeleri ve çeşitlerini belirtiniz:

رجع صديق نفسه — نجح الطالب عينه في الامتحان — يثنى الناس جميعهم
على من يعمل الخير — اُكْتُبُ أَنْتَ رِسَالَةً إِلَى أَخِيكَ — قطع القطار
المسافة كُلَّهَا بِسُرْعَةٍ — نَزَلَ نَزْلَ الثَّلْجِ — أَحْسِنْ إِلَى إِخْوَتِكَ
جَمِيعِهِمْ .

95 - Bedel — الْبَدَلُ

Bedel, kendinden önce gelen isme i'rab bakımından uyan bir isimdir:

arkadaşın Veli seni sordu — سَأَلَ عَنْكَ صَاحِبِكَ وَكَلِيٌّ

Kâtip Hasana rastladık — صَادَفْنَا الْكَاتِبَ حَسَنًا

kardeşin Mahmûdu selâmladık — سَلَّمْنَا عَلَى أَخِيكَ مُحَمَّدٍ

cümlelerindeki altları çizili isimler b e d e l dir, i'rab bakımından kendilerinden önce gelen isimlere uymuşlardır. Bedelin önüne gelen isimlere ^{مُبَدَلٌ مِنْهُ} denir. Böyle, mubdelun minh'e eşit, ona tamamen uygun bedele ^{مُطَابِقٌ} ^{بَدَلٌ} denir. Demek ki, ve ^{مُحَمَّدٍ حَسَنًا وَكَلِيٌّ} isimlerinin herbiri, m u t a b ı k b e d e l dir.

kitabın yarısını okudum — قَرَأْتُ الْكِتَابَ نِصْفَهُ
^{مُبَدَلٌ مِنْهُ} ^{بَدَلٌ}

kitabın kabını beğendi — اَعْجَبَهُ الْكِتَابُ غِلَافَهُ
^{مُبَدَلٌ مِنْهُ} ^{بَدَلٌ}

cümlelerindeki altları çizili kelimeler de b e d e l dir, i'rabda مِنْهُ مُبَدَّل lerine uymaktadırlar, ancak, bu bedeller, مِنْهُ مُبَدَّل lerinin hepsi değil, bir parçasıdırlar. Böyle bedele بَدَلٌ بَعْضٌ مِّنْ كُلِّ denir, sonunda, مِنْهُ مُبَدَّل e dönen bir zamir bulunur.

Bir de üçüncü çeşit b e d e l vardır ki مِنْهُ مُبَدَّل e mutabık da değildir, ondan bir parça da değildir, ancak مِنْهُ مُبَدَّل in kapsamına girer, bunun için de اِشْتِمَالٌ بَدَلٌ diye adlandırılır:

اعجبتني اخوكَ قراءتهُ — kardeşinin okuyuşunu beğendim

نُحِبُّ الاسْتَاذَ تَحَدُّثَهُ — Hocanın anlatışını severiz

Görüldüğü üzere k a p s a m b e d e l i (اِشْتِمَالٌ بَدَلٌ) de مِنْهُ مُبَدَّل in i'rabına uyar ve sonunda, مِنْهُ مُبَدَّل e dönen bir zamir bulunur.

Alıştırmalar

Şu cümlelerdeki bedelleri ve çeşitlerini belirtiniz:

هَدَمَ العاملُ الدارَ حائِطَها — نُعْجِبُ بالسَّمَاءِ لَوْنِها — كَتَبْتُ
الرسالةَ ثُلُثَيْها — فَرِحْنَا بالصدیقِ نَجَاحِہِ — اسْتَمَعْتُ الى المحاضرةِ
كُلِّها — اِطَّلَعْتُ على الوثائقِ بَعْضِها.

96 - Bağ — اَلْعَطْفُ

Cümle içinde, ismi isme veya zamire, fiili fiile bağlamağa اَلْعَطْفُ denir. Bağ olarak kullanılan harflere bağ harfleri اَلْعَطْفُ حُرُوفُ denir, şunlardır:

وَ - فَ - ثُمَّ - أَوْ - أَمْ - إِمَّا - حَتَّى - لَأَ - بَلْ - لَكِنَّ

Bu atf harflerinden sonra gelen kelimeye اَلْمَعْطُوفُ önce gelen kelimeye ise اَلْمَعْطُوفُ عَلَيْهِ denir.

Hoca ve öğrenciler oturdular — جَلَسَ الاسْتَاذُ وَالطَّلَابُ

cümlesinde، و(وَحَرَفُ الْعَطْفِ،) kelimesi الطَّلَابِ (الْمَعْطُوفُ) kelimesi ise وَعَلَيْهِ dir. ma'tûf, ma'tûfun aleyhe, hereke bakımından tamamen uyar:

المعطوف عليه المعطوف

قام زيدٌ و خَلِيلٌ — Zeyd ve Halil kalktı

رأينا زَيْدًا و خَلِيلًا — Zeydi ve Halili gördük

مَرَرْنَا بِزَيْدٍ و بِخَلِيلٍ — Zeyde ve Halile uğradık

Ma'tûf ve ma'tûfun aleyhin her ikisi de fiil ise, zamanları aynı olur, yâni, ma'tûf, ma'tûfun aleyhe zaman bakımından da uyar:

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى — O yarattı ve şekil verdi

(سُورَةُ الْأَعْلَى / ٢)

كُلُوا وَ اشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ — Allahın rızkından yiyin, için

(سُورَةُ الْبَقَرَةِ / ٦٠)

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ — Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer

(سُورَةُ الْقَصَصِ / ٦٨)

Bağ harfleri:

a — الواو — Ma'tûf ve ma'tûfun aleyh arasında bir ortak yönü anlatır, sıra bildirmez, yâni ma'tûf, ma'tûfun aleyh'den sonra gelebileceği gibi, önce de gelebilir:

ata ve oğul öldü { مات الأبُّ وَاَلابْنُ
ماتَ الابْنُ وَاَلأبُّ

Halid ve Ali geldi $\left\{ \begin{array}{l} \text{آتَى خَالِدٌ وَعَلِيٌّ} \\ \text{آتَى عَلِيٌّ وَخَالِدٌ} \end{array} \right.$

Müslüman araplar Emevi ve Abbâsi devletlerini kurdular اقام العرب المسلمون الدولة الأمويّة والدولة العباسية.

b - ف harfi ise, bağ olarak kullanıldığında, ma'tûf ve ma'tûfun aleyh arasındaki ortak bir yanla birlikte, sıra da bildirir; demek ki, ma'tûfun aleyh ف den önce, ma'tûf ise ف den sonra gelir:

kardeşine rastladım ve seni sordum — صادفتُ اخاك فساألتُهُ عنكَ —
 müdür ve öğretmenler oturdu — قَعَدَ المَدِيرُ فَالْمُعَلِّمُونَ —
 polis, hırsız buldu ve tevkif etti — وَجَدَ الشَّرْطِيُّ اللِّصَّ فَقبضَ عَلَيْهِ —

ف kullanıldığında, ma'tûfun aleyhle ma'tûf arasında ardardalık bulunduğu, araya uzun bir zamanın girmediği görülüyor.

c - ثُمَّ — ise, yine sıra bildirir, ف den ayrılığı, ma'tûfun aleyh ile ma'tûf arasına z a m a n girmiş olduğunu anlatmasıdır:

ata kızıp oğlunu döğdü, sonra pişman oldu — غَضِبَ الأبُ فَضَرَبَ ابْنَهُ ثُمَّ نَدِمَ —

Birinci Selim Sultan oldu, sonra da Kanûni Süleyman — تَوَلَّى السُّلْطَنَةَ سَليْمُ الأوَّلُ ثُمَّ سَليمانُ القَانُونِيُّ —

bahar, sonra da yaz gelir — يَا تَيَّي الرِّبِيعُ ثُمَّ الصَّيْفُ —
 اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ .
 (سورة الروم / ٤٠)

Sizi yaradan, sonra rızıklandıran, sonra öldüren daha sonra da dirilten Allah'tır.

قُلْ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
لَا رَيْبَ فِيهِ (سورةُ الجاثيةِ / ٢٦)

De ki: "Sizi Allah diriltir, sonra öldürür, sonra şüphe götürmez Kıyâmet Günü'ne toplar."

d - أو "yahut" demektir, tereddüt veya seçme bildirir:

اشتريتُ كتاباً أو دفترًا — bir kitap yahut defter satın aldım
لأقينا حسناً أو عبد الله — Hasana veya Abdullaha rastladık
قتلوه بالرصاص أو بالسكين — onu kurşun veya bıçakla öldürdüler

e - أم "yoksa" anlamına gelir, bir işin, bir nesnenin belirtilmesini istemek için kullanılır:

أنايم أنت أم مستيقظ؟ — uykuda mısın, yoksa uyanık mısın?
أعليماً رأيت أم خالداً — Aliyi mi gördün, yoksa Halidi mi?

f - إمًا tekrarlanarak kullanılır "ya...ya" anlamını verir:

إمًا حسنٌ وإمًا صالحٌ — ya Hasan ya Salih
كتب اليكم إمًا إبراهيم وإمًا اسماعيلٌ — size ya İbrahim ya İsmail yazdı

g - حتى "bile" anlamına bağ olarak kullanılır:

قتيلٌ — ihtilâlciler, başkanlarına varıncaya kadar, hepsi öldürüldü
الثائرون حتى رئيسهم

h - لا olumsuzluk anlatır, ma'tûfun, ma'tûfun aleyhin işine katılmadığını belirtir:

اكلنا التفاح لا الإنجاص — elma yedik, armut değil

i - ° بَلْ — olumsuzluk anlatır, vazgeçme (الاضراب) bildirir, “öyle değil, böyle”, “fakat”, “hiç olmazsa”, “bilâkis” gibi anlamlara gelir:

Selimi gördüm, hayır Hasanı — رَأَيْتُ سَلِيمًا بَلْ حَسَنًا

bir kütüphaneye, hayır bir — اِذْهَبْ إِلَى مَكْتَبَةِ بَلْ إِلَى كُتُبِيَّةٍ
kitapçıya git, o kitabı ara — فَابْحَثْ عَنِ ذَلِكَ الْكِتَابِ

j - لَكِنْ fakat, ancak anlamına gelir:

Hoca bulunmadı fakat — لَمْ يَحْضُرِ الْأَسْتَاذُ لَكِنْ مُسَاعِدُهُ
yardımcısı (bulundu) —

Hasan gitmedi fakat Ahmet gitti — مَا ذَهَبَ حَسَنٌ لَكِنْ أَحْمَدُ

Not:

Ma'tûf macrûr ise, ma'tûfun aleyhteki çekim harfi veya tamamlayanın tekrarı gerekir:

Aliyi ve Abdullahı selâmladık — سَلَّمْنَا عَلَى عَلِيٍّ وَعَلَى عَبْدِ اللَّهِ

Halidin ve senin kardeşini gördük — رَأَيْنَا أَخَا خَالِدٍ وَأَخَاكَ

Alıştırılmalar

Şu cümleleri tamamlayınız:

أَكَلَ الرَّجُلُ مِنَ الْعَجِيزِ . . . الجبن — سافر التاجر . . . أخوه — مررنا بأحمد
ف . . . — نام الولد . . . استيقظ — ما قرأت هذا الكتاب . . . الآخر —
أعلياً رأيت . . . حسناً؟ اشتري كتاباً . . . قلماً — أكتب إلى صديقك . . .
رأيتُ محمداً بل . . . — اقرأ كتابك . . . نم° — . . . الأمراء حتى السلطان

C Ü M L E L E R — الْكُجْمَلُ

Bir dili iyi bilmek, cümle yapısını iyi bilmek demektir. Bir dildeki cümle yapısı, cümledeki öğelerin sıralanışı, o dili konuşan milletin ruhî yapısını, düşünce düzenini gösteren en önemli belgedir. Kısacası, bir

milletin, dili, dilinin yapısı, o milletin ruh ve düşünce dokusunun aynasıdır. Bunun içindir ki, bir dili öğrenen kişi, bir bakıma, o dille söyleşen milletin ruh yapısıyla, varlıklara bakma, olayları değerlendirme tarzıyla temasa gelmiş ve az çok etkilenmiş olur. Onun için, ana dilinin yapısını, dilbilgisini bilmeden başka bir dil öğrenen kişi de, kendi dilini, başka milletten birinin konuştuğu gibi konuşur, deyim yerindeyse, anadilini, yabancı gibi kullanır.

Şimdi, arapçadaki cümle yapısını inceleyelim:

Hemen her dilde olması tabii bir durum olduğu üzere, arapça cümlede, yapı bakımından iki türdür:

a - basit cümle : الْجُمْلَةُ الْبَسِيطَةُ

b - bileşik cümle : الْجُمْلَةُ الْمُرَكَّبَةُ

şayla görelim:

97 - Basit Cümle - الْجُمْلَةُ الْبَسِيطَةُ

Basit Cümle, bir yargıyı, görüşü, isteği, olguyu açık olarak anlatan, öğelerinin herbiri tek bir sözden yapılmış olan cümledir:

öğrenci okumayı öğrendi — تَعَلَّمَ التِّلْمِيذُ الْقِرَاءَةَ

çok konuşma — لَا تَتَكَلَّمْ كَثِيرًا

Basit cümle, fiil cümlesi veya isim cümlesi olur. Bilindiği gibi, cümle fiille başlarsa fiil cümlesi olur:

yel kapıyı açtı — فَتَحَتِ الرِّيحُ الْبَابَ

çocuk sineği öldürdü — قَتَلَ الْوَلَدُ الذُّبَابَ

Cümle, isimle başlarsa isim cümlesi olur:

bilgi faydalıdır — الْعِلْمُ نَافِعٌ

Güneş aydınlatıcıdır — الشَّمْسُ مُبِيرَةٌ

Basit Cümlelerin Bağlanması

Basit cümleler, birbirine atf edâtı ile bağlanır. Kullanılacak bağlar, anlama göre değişir:

a - Yalnızca birtakım olaylar sıralanıyorsa, bu olayları anlatan basit cümleleri birbirine bağlamakta umumiyetle و kullanılır:

الْمُسْلِمُ الْحَقِيقِيُّ يَصْدُقُ وَلَا يَكْذِبُ وَيَخْشَى اللَّهَ وَلَا يَخْشَى الْعِبَادَ.

Gerçek müslüman doğru söyler, yalan söylemez, Allaha korkar ve kullardan korkmaz.

b - Birbiri ardınca hızla olan olayları anlatan basit cümleleri bağlamakta umumiyetle فاء kullanılır:

صَادَقْتُ صَاحِبِي فَتَصَافَحْنَا فَتَحَدَّثْنَا — arkadaşıma rastladım, tokalaştık, konuştuk.

c - Ardarda olan, aralarında kısa da olsa bir zaman fasılası bulunan olayları anlatan basit cümleler, birbirine umumiyetle ثم ile bağlanır:

حَلَمَ الرَّجُلُ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ — adam düş gördü, sonra uyandı

d - Netice, sebebe, umumiyetle فاء ile bağlanır:

سَقَطَ الطِّفْلُ فَإِنْكَسَرَتْ إِحْدَى رِجْلَيْهِ — çocuk düştü, bir ayağı kırıldı

98 - **Bileşik Cümle** — الْجُمْلَةُ الْمُرَكَّبَةُ

Bileşik Cümle de iki bölüme ayrılır:

a - bileşik fiil cümlesi: الْجُمْلَةُ الْفِعْلِيَّةُ الْمُرَكَّبَةُ

b - bileşik isim cümlesi: الْجُمْلَةُ الْإِسْمِيَّةُ الْمُرَكَّبَةُ

sırayla inceleyelim:

a - Bileşik fiil cümlesinde temel cümle fiil cümlesidir, bu temel cümleye bir veya birkaç cümle bağlanır:

رَأَيْتُ طِفْلاً يَلْعَبُ فِي السَّاحَةِ — meydanda oynayan bir çocuk gördüm

Burada esas cümle, رَأَيْتُ طِفْلاً ise, nesneyi (maf'ûlun bihi) nitelemekte, onun durumunu bildirmektedir. Esas cümleye, birden fazla cümle de bağlanabilir:

أَمَرَ الضَّابِطُ الْجُنُودَ وَ لَيْسَ لَهُمْ أَيُّ سِلَاحٍ بِأَنَّ يَتَقَرَّبُوا مِنَ الْعَدُوِّ.

Subay, kendilerinde hiç silâh bulunmayan askerlere, düşmana yaklaşmalarını buyurdu.

b - Bileşik isim cümlesinde esas, isim cümlesidir, bir veya daha çok cümle bu esas cümleye bağlanır:

الصِّدْقُ صَدِيقٌ يَنْفَعُ الْإِنْسَانَ فِي جَمِيعِ الْأَحْوَالِ

Doğruluk, insana her durumda yarayan bir dosttur.

99 - Cümlede bir öge olarak bulunan cümleler

الْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ عُنْصُرًا مِنْ عُنَاصِرِ الْجُمْلَةِ

Cümlede bir öge, tek kelimeden ibaret olduğu gibi, bir cümleden meydana gelmiş de olabilir:

a - Fâ'ilin Cümleden Meydana Gelişi: الْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ فُعَالًا

Bir cümlelin fâ'ili, tek kelime olduğu gibi, fiil veya isim cümlesi de olabilir:

قَرَأَ التَّلْمِيزُ صَفْحَةً مِنَ الْكِتَابِ — öğrenci bir sayfa kitap okudu —
cümlesinde fâ'il, tek kelimedir: التَّلْمِيزُ

سَيَسْرُنِي أَنْ أَرَكَ عَلَى أَتَمِّ الصِّحَّةِ — Seni tam sıhhatte görmek beni sevindirir —

cümlesinde fâ'il, fiil cümlesidir: أَنْ أَرَكَ عَلَى أَتَمِّ الصِّحَّةِ

بَلَّغْتَنِي أَنَّكَ صَاحِبُ الْوَفِّ مِنَ الدَّانِيَةِ — Binlerce dinarın olduğunu öğrendim —

cümlesinde ise fâ'il, isim cümlesidir: أَنَّكَ صَاحِبُ الْوَفِّ مِنَ الدَّانِيَةِ

b - Sözde Fâ'ilin Cümleden Meydana Gelişi

الجملة الواقعة نائب الفاعل

Sözde Fâ'il de, fiil veya isim cümlesinden ibaret olabilir:

مُنِعَ أَنْ يُتَجَوَّلَ فِي السُّوَارِعِ — *caddelerde dolaşılması yasak edildi*

لُوحِظَ أَنَّ الشَّابَّ ذَكِيٌّ — *gencin zeki olduğu görüldü*

gibi...

c - Nesnenin (maf'ûlun bih'in) Cümleden Meydana Gelişi

الجملة الواقعة مفعولاً به

Cümleler, nesne olarak bulunabilir. Fiil cümlesinin, nesne olarak bulunması için başında أَنْ bulunması, isim cümlesinin nesne olarak kullanılması için de başında أَنْ gelmesi şarttır:

نُرِيدُ أَنْ نَفْتَحَ النُّوَافِذَ — *pencereleri açmak istiyoruz*

عَلِمْنَا أَنَّهُمْ أَصْدِقَاؤُنَا — *onların dostlarımız olduğunu öğrendik*

d - Muhteda Olarak Kullanılan Cümle:

Muhteda, tek kelimedenden meydana geldiği gibi, fiil veya isim cümlesinden de meydana gelebilir:

أَنَّ تَقْرَأَ الْكِتَابَ أَنْفَعُ لَكَ — *kitabı okuman sana daha faydalıdır*

فِي رَأْيِي أَنَّ الْجَاهِدَ سَيَفُوقُ رُقُقَاءَهُ — *bana göre, Cahid hitabette arkadaşlarını geçecek*

فِي الْخِطَابَةِ

e - Haber Olarak Kullanılan Cümle: الجملة الواقعة خبراً

Haber de, fiil veya isim cümlesinden meydana gelebilir:

النَّارُ تُسَخِّنُ الْمَاءَ — *ateş suyu ısıtır*

الْمُؤْمِنُ فَضَائِلُهُ كَثِيرَةٌ — *mü'minin faziletleri çoktur*

f - Sıfat Olarak Kullanılan Cümle: الْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ نَعْتًا

Cümle, belirsiz نَكْرَةً bir ismin sıfatı olarak bulunabilir, fiil veya isim cümlesi olması farketmez:

büyük hocalardan birinin yazdığı bir kitap satın aldık — اشْتَرَيْنَا كِتَابًا الْفَهُ أَحَدُ كِبَارِ الْأَسَاتِذَةِ

cümlesinde كِتَابًا isminden sonra gelen fiil cümlesi, كِتَابًا ismini nitelemektedir, bu ismin sıfatıdır.

mü'minler, altlarından ır- maklar akan cennetlere girer — يَدْخُلُ الْمُؤْمِنُونَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

cümlesinde de جَنَّاتٍ isminden sonra gelen cümle, bu ismin sıfatıdır.

geniş avlulu bir mektep gördük — رَأَيْنَا مَدْرَسَةً فِنَاوْهًا وَأَسْعَ

cümlesinde, مَدْرَسَةً isminden sonra gelen isim cümlesi, مَدْرَسَةً isminin sıfatı durumundadır.

g - Hal'in Cümleden Meydana Gelişi: الْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ حَالًا

Fiil veya isim cümlesi, esas cümle içinde hal olarak bulunabilir:

öğrenci dersini gece yarısı bitirdi — اَتَمَّ الطَّالِبُ دَرْسَهُ وَقَدْ اِنْتَصَفَ اللَّيْلُ

sayrı aç olarak uyudu — نَامَ الْمَرِيضُ وَهُوَ جَائِعٌ

h - Mustesna'nın Cümleden Meydana Gelişi :

الْجُمْلَةُ الْوَاقِعَةُ مُسْتَثْنَى

Fiil veya isim cümlesi, mustesna olarak kullanılabilir:

zarif kişi, ancak sorulduğunda başkasının sözüne karışır. لَا يَتَدَخَّلُ الظَّرِيفُ فِي كَلَامِ الْغَيْرِ إِلَّا أَنْ يُسْأَلَ

Ordu bozuldu, ancak — *انْهَزَمَ الْجَيْشُ إِلَّا أَنَّ الْقَائِدَ صَامِدًا*
başbuğ direnmekte

100 - Şart Cümlesi — *الجملة الشرطية*

Şart için kullanılan başlıca edatlar şunlardır:

مَنْ مَا مَهْمَا أَيُّ مَتَى آيَانِ آيِنَ آيِنَمَا
حَيْثُمَا أَنَّى كَيْفَمَا

Bu edatlardan başka, şart anlatan iki harf vardır: *إِنْ* *إِذَا*

Şart cümlesi, şart edatlarından biriyle başlar, iki bölümden kuru-
ludur. İlk bölüme *ş a r t*, ikinci bölüme *k a r ş ı l ı k* (cezâ veya cevâb)
denir. İkinci bölüm (cezâ), ilk bölümün anlamını tamamlar:

اِنْ تَجْتَهِدْ تَنْجَحْ — *çalışırsan başarısın*

cümlesinde şart edatı *اِنْ* şart, *تَنْجَحْ* ise karşılık (*cezâ*) tır.

Şart ve Karşılığın Çeşitleri

Şart ve karşılık, başlıca şu şekillerde olabilir:

a - Şart ve karşılığın ikisi de fiil cümlesi olur:

مَنْ صَدَقَ رَبَّيْحَ — *doğru söyleyen kazanır*

اِنْ كَتَبْتُ اِلَى كَتَبْتُ اِلَيْكَ — *bana yazarsan, sana yazarım*

101 - İ'tirazi Cümle — *الجملة الاعتراضية*

İ'tirazî Cümle, bir cümlelerin öğeleri veya birbirine bağlı iki cümle
arasında bulunur:

اِنْ تَقْرَأْ صَفْحَتَيْنِ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَمَا ذَلِكَ عَلَيْكَ بِعَسِيرٍ
خَتَمْتَ الْكِتَابَ خِلَالَ شَهْرَيْنِ

Günde iki sayfa okursan -ki bu sana güç değildir-, kitabı iki ay içinde bitirirsin.

cümlesinde *وَمَا ذَلِكَ عَلَيْكَ بِعَسِيرٍ* i'tirazî cümledir.

102 - Açıklama Cümlesi — الْجُمْلَةُ التَّفْسِيرِيَّةُ

Müphem bir manayı açıklayan veya ayrıntılarını belirten cümleye açıklama cümlesi: الْجُمْلَةُ التَّفْسِيرِيَّةُ denir. Açıklama cümlesinin başında umumiyetle أَيُّ، أَنْ، يَعْنِي (veya عَنِّي kökünden bir kelime) bulunur:

النَّاسُ لِلنَّاسِ أَيُّ : يَخْدِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا

İnsanlar insanlar içindir: yâni bir kısmı ötekine hizmet eder.

b - Şart veya karşılık, isim cümlesi olur:

لَوْ أَنَّهُ قَرَأَ الْكِتَابَ لَفَهَمَهُ¹ — kitabı okusaydı, anlardı

إِنَّ كَسَرَ الْوَلَدِ الْبَابَ فَهُوَ قَوِيٌّ — çocuk kapıyı kırarsa, güçlüdür (güçlü demektir)

c - Karşılık (cezâ), cümlesinin fiili, umumiyetle şart cümlesinin fiilinin kipinde (sıygasında) olur:

إِنِ عَدَوْتَ تَعِيبَتْ — koşarsan yorulursun

إِنِ تَعَدُو تَتَعَبُ — koşarsan yorulursun

d - Karşılık (cezâ, cevap) cümlesi, şart cümlesi mazi veya muzari fiille başlamış olsa bile, buyruk olabilir:

إِنِ صَادَقْتَهُ (تُصَادِفُهُ) فَسَلِّمْ عَلَيْهِ — ona rastlarsan selâm söyle

إِنِ وَجَدْتَ (تَجِدْ) ذَلِكَ الْكِتَابَ فَاشْتَرِهِ — o kitabı bulursan, satın al

Şartla Karşılığın Bağlanması

Karşılık cümlesi, şu durumlarda, şart cümlesine doğrudan doğruya, vasıtasız bağlanır:

¹ لَوْ ile başlayan şart cümlesinin karşılığında (cevabında), umumiyetle anlamı berkitmek pekiştirmek için ل bulunur.

a - Karşılık cümlesi, geçmiş zaman fiiliyle başlamışsa:

okuyan anlar — مَنْ قَرَأَ فَهُمْ

müslümanlara yardım
edene Allah yardım eder — مَنْ نَصَرَ الْمُسْلِمِينَ نَصَرَهُ اللَّهُ

b - Karşılık cümlesi, geniş zaman fiiliyle başlamışsa:

incelersen öğrenirsin — إِنْ تَدْرُسْ تَتَعَلَّمْ

Karşılık cümlesi, şart cümlesine, şu durumlarda doğrudan doğruya, değil, ف ile bağlanır:

a - Karşılık cümlesi, geniş veya geçmiş zaman fiiliyle başlar ve önünde لا , لَنْ سَوْفَ , سَ (nefy için) ما , قَدْ harflerinden biri bulunursa:

... وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ...

(سورة الطلاق / ١)

Allahın koyduğu hadleri kim aşarsa, kendine yarak etmiş olur.

tembellik edersen başaramazsın — إِنْ تَكْسَلْ فَمَا تَنْجَحْ

yalan söylersen sana
inanmayacaklar — إِنْ تَكْذِبْ فَاَنْ يُصَدِّقَكَ

konuşursan yalan söyleme — إِذْ مَا تَحَدَّثْتَ فَلَا تَكْذِبْ

b - Karşılık (cezâ, cevâb) cümlesi, buyruk ise:

c - Karşılık, isim cümlesi olursa:

kitapçıya gidersen, ona
resimli kitabı sor — إِنْ تَذْهَبَ إِلَى الْكَتَّابِيِّ فَاسْأَلْهُ عَنِ الْكِتَابِ الْمُصَوَّرِ

bu meseleyi çözer-
sen, zekisin demektir — إِنْ حَلَلْتَ هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ فَأَنْتَ ذَكِيٌّ

d - Karşılık cümlesi, donmuş (câmid, çekilmeyen) fiillerden biriyle başlarsa:

bir aç, ekmeğ parçası çalarsa, ona ayıp değildir — *إِنَّ يَسْرِقَ جَائِعٌ رَغِيفَ خُبْزٍ فَلَيْسَ عَلَيْهِ عَيْبٌ*

إِنَّهُ شَقِيقُ خَالِدٍ : أَيْ أَبُوهُ أَبُو خَالِدٍ وَ أُمُّهُ أُمُّ خَالِدٍ .

O, Hâlidin öz kardeşidir : yâni atası Hâlidin atası, anası da Hâlidin anasıdır.

°آن de açıklama için kullanılır, ancak, °آن in açıklama görevinde bulunması, yâni tefsir edatı olması için, kendinden sonra gelen fiil, buyruk (emir) kipinde olmalıdır:

Başbuğ, "saldırın" diye işaret etti — *أَشَارَ الْقَائِدُ أَنْ اهْتَجُمُوا*

Mûsâ'ya, "değneğini denize vur" diye vahyettik — *وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ .*
(سورة الشعراء / ٦٣)

وَرَأَيْنَاهُمْ أَعْنَىٰ الْأَعْدَاءِ قَدْ اصْطَفَوْا وَ تَهَيَّئُوا لِلْقِتَالِ .

Onların, -düşmanların demek istiyorum- saf bağlamış, savaşa hazır olduğunu gördük.